

e - ISSN: 2149-6838

Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi

UEYD

International Journal of Economics and Innovation

Yıl / Year
2019

Cilt/Vol: 5 Sayı/No: 1

Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi, 5 (1) 2019.

International Journal of Economics and Innovation, 5 (1) 2019.

e-ISSN: 2149-6838

Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi

UEYD

International Journal of Economics and Innovation

DOAJ
DIRECTORY OF
OPEN ACCESS
JOURNALS

Yıl / Year: 2019

Cilt / Vol: 5

Sayı / No: 1

Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi
International Journal of Economics and Innovation

Editör / Editor

Seyfettin ARTAN

Editör Yardımcısı / Editorial Assistant

Selim Koray DEMİREL

Bölüm Editörleri / Section Editors

Ayça EMİNOĞLU (Bölüm Editörü / Section Editor)
Cem KÜÇÜKALİ (Bölüm Editörü / Section Editor)
Cemalettin KALAYCI (Bölüm Editörü / Section Editor)
Kader TAN ŞAHİN (Bölüm Editörü / Section Editor)
Mehmet TUNÇER Bölüm Editörü / Section Editor)
Nuran Öztürk OFLUOĞLU (Bölüm Editörü / Section Editor)
Selçuk PERÇİN (Bölüm Editörü / Section Editor)

İletişim / Contact

Prof. Dr. Seyfettin Artan

Karadeniz Teknik Üniversitesi, İİBF İktisat Bölümü 61080 Trabzon

Tel / Phone: +904623773466; Faks / Fax: +904623257281

e-mail: ekonomiveyenilikdergisi@gmail.com

Url: <http://dergipark.gov.tr/ueyd>

Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi
International Journal of Economics and Innovation

Yayın Kurulu / Editorial Board

- Prof. Dr. Ali ACARAVCI (Mustafa Kemal Üniversitesi)
Dr. Nurhodja Akbulaev (Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi)
Prof. Dr. Seyfettin ARTAN (Karadeniz Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Metin BERBER (Karadeniz Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Fikret ÇANKAYA (Karadeniz Teknik Üniversitesi)
Doç. Dr. Pınar HAYALOĞLU (Gümüşhane Üniversitesi)
Doç. Dr. Cemalettin KALAYCI (Karadeniz Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Müslüme NARİN (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. İlhan ÖZTÜRK (Çağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Harun ÖZTÜRKLER (Kırıkkale Üniversitesi)
Dr. Szabolcs PASZTOR (National University of Public Service)
Prof. Dr. Selçuk PERÇİN (Karadeniz Teknik Üniversitesi)
Dr. Muhammad SHAHBAZ, (Montpellier Business School)
Dr. Yue-Jun ZHANG (Business School of Hunan University)

Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi yılda iki kez yayınlanan hakemli bir dergidir. Dergide yer alan yazılar dergi editörünün izni olmadan kısmen ya da tamamen çoğaltılamaz, yayınlanamaz. Dergide yer alan yazıların sorumluluğu yazar/yazarlarına aittir.

Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi

International Journal of Economics and Innovation

İçindekiler / Contents

Araştırma Makaleleri / Research Articles

Duygu AK

Taşra Sakinliğinde Sakin Şehir Olmak: Yenipazar / To Be a Slow City in The Rural Slowness: Yenipazar1-26

Serap BARIŞ, Nisfet UZAY

Yenilik ve Gelir Eşitsizliği: Kuramsal Bir Yaklaşım / Innovation and Income Inequality: A Theoretical Approach27-47

Abdulvahap Çağatay DİKMEN

Ulusal Hava Kalitesi Gözlemleri Bağlamında Türkiye'de Hava Kirliliğinin Yerel Durum ve Eğilim Görünümlerinin Belirlenmesi / Determination of Local Status and Trend Views of Air Pollution in Turkey in the Context of National Air Quality Monitoring49-65

Gizem DEMİR, Ali Sait ALBAYRAK

Yardımsaver Liderlik ve Çalışan Ses Verme Davranışı Arasındaki İlişkide Kişi Yönelimli Güç Mesafesinin Düzenleyici Rolü / The Moderator Role of Individual Power Distance Orientation in the Relationship between Benevolent Leadership and Employee Voice Behavior67-89

İlknur ÖZTÜRK

Postmodernizmin Örgütteki İnsan Davranışlarına Yansıması / Reflection of Postmodernism on Human Behavior in the Organization91-100

Abdullah AÇIK

Volatility Spillover from Global Container Freight Indices to Port Throughputs in Turkey / Küresel Konteyner Navlun Endekslerinden Türkiye'deki Limanların Çıktısına Oynaklık Yayılımı.....101-113

Taşra Sakinliğinde Sakin Şehir Olmak: Yenipazar*

Duygu AK¹

ÖZ: Çalışmada Yenipazar halkının sakin şehir olmaya yönelik algılamalarını ortaya koymak amacıyla anket uygulanmıştır. Sakin şehir algısını oluşturan bileşenler ve sakin şehir olmaktan duyulan memnuniyet düzeyi arasındaki ilişkiyi analiz etmek için çapraz tablo analizi kullanılmıştır. Bunun sonucunda sakin şehir olmaktan duyulan memnuniyet düzeyi değişkeni üzerinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulgulan değişkenler yaş, ikamet süresi ve sürdürülen iş değişkenleri olarak; anlamlı farklılık bulgulanmayan değişkenler cinsiyet, eğitim düzeyi ve yaşanan mahalle değişkenleri olarak tespit edilmiştir. Ayrıca anket formunda yer alan ifadelere katılımcıların verdikleri cevapların frekans analiziyle değerlendirilmesi sonucunda katılımcıların yalnızca sakin şehir olmanın ekonomik kentsel yaşam kalitesine yönelik olumlu olarak algıladıkları ifadeler olduğu; ancak bunun dışında fiziksel/mekansal, çevresel, sosyal ve kültürel kentsel yaşam kalitesine yönelik genel olarak algılamalarının olumsuz olduğu bulgulanmıştır. Ortaya çıkan bu sonuçta Yenipazar'ın sahip olduğu taşra özellikleri de etkili olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Cittaslow, sakin şehir, taşra, kentsel yaşam kalitesi, Yenipazar.

JEL Kodu: Q10, Q00, R00, R11

To Be a Slow City in The Rural Slowness: Yenipazar

ABSTRACT: In the study, a questionnaire was applied to reveal the perceptions of Yenipazar people towards being a slow city. Cross-table analysis was used to analyze the relationship between the components of the slow city perception and the level of satisfaction of being a slow city. As a result, variables that were found have statistically significant differences were determined as age, period of residence and work; variables that were not found to have statistically significant differences were determined as gender, educational level and neighborhood. In addition, as a result of the frequency analysis of the responses of the participants to the statements taken in the questionnaire form, it was found that there are statements which the participants were only perceived as positive for the economical urban quality of life, however, except this, perceptions in general of physical / spatial, environmental, social and cultural urban quality of life were negative. The rural characteristics of Yenipazar is also effective in this emerging result.

Keywords: Cittaslow, slow city, rural, urban quality of life, Yenipazar.

JEL Codes: Q10, Q00, R00, R11

Geliş Tarihi / Received: 15/01/2019

Kabul Tarihi / Accepted: 28/02/2019

*Bu çalışma yazarın “Kentsel Yaşam Kalitesinin İyileştirilmesinde Yavaş Kent (Cittaslow) Uygulamalarının Etkisi Üzerine Bir Analiz: Aydın/Yenipazar Örneği” adlı doktora tezinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

¹ Arş. Gör. Dr., Uşak Üniversitesi, İİBF, ak87.duygu@gmail.com, orcid.org/0000-0001-6736-5643

1. Giriş

Küreselleşme sürecinde ulus-devletlerin etkisini yitirmeye başlaması ile birlikte kentlerin başat aktörler olarak ön plana çıkmaları ve kendi stratejilerini oluşturarak küresel ekonominin işleyişinde yeni roller kazanmaları, son yıllarda sıklıkla vurgulanan ve dikkat çeken konular arasındadır. Kentlerin bu süreçte izledikleri stratejilere bakıldığında lüks alışveriş merkezleri, rezidanslar, kongre merkezleri, altyapı yatırımları vb. yolu ile birçoğunun birbirine benzer bir fiziksel çevreye sahip oldukları görülmektedir. Dünya üzerinde birçok kentin birbirinin kopyası olmasına, kimliksiz ve sıradan kentlerin ortaya çıkmasına neden olan bu duruma bir karşı çıkış olarak 1999 yılında İtalya’da sakin şehir hareketi ortaya çıkmıştır. Her şeyden önce sakin şehir hareketinin temel amacı, kentlerin yerel ve özgün kimliklerinin korunması ve kentsel yaşam kalitesinin iyileştirilmesidir. Sakin şehirler; hava, su, gürültü ve ışık kirliliğinin kontrol altına alınması, alternatif enerji kaynaklarının ve geri dönüşümün teşvik edilmesi, yeşil alanların artırılması, geleneksel mimarinin ve yaşam tarzının korunması, yerel kalkınmanın güçlendirilmesi gibi politikalar ile bu amacını gerçekleştirmeye çalışmaktadır.

Literatürde sakin şehirlere yönelik çalışmaların birçoğu, küreselleşme-yerelleşme ilişkisi, sürdürülebilir kalkınma, turizm gibi alanlarda yoğunlaşmaktadır. Çalışmanın amacı, gerek ortaya çıkış motivasyonu ve gerekse özellikle İtalya gibi Avrupa ülkelerindeki başarısı düşünüldüğünde alternatif bir kentleşme modeli olarak gösterilen sakin şehir hareketinin Türkiye’deki ilk üyelerinden biri olan Yenipazar örneğinde gerçekten kurgulandığı haliyle çalışıp çalışmadığını ve bu sonuçta Yenipazar’da gözlemlenebilen taşra özelliklerinin etkili olup olmadığını ortaya koymaktır.

Çalışma giriş ve sonuç bölümleri hariç olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm sakin şehir hareketinin tanıtıldığı literatür taramasından oluşan teorik bölümdür. İkinci bölüm araştırmanın amacı, veri toplama yöntemi ve anket analizlerinden oluşmaktadır. Üçüncü bölümde ise, ikinci bölümde yer verilen araştırma bulgularının ortaya çıkmasında Yenipazar’ın sahip olduğu taşra özelliklerinin etkili olup olmadığı ortaya konmaktadır.

2. Sakin Şehir Hareketi

Küreselleşme dinamikleri ile birlikte yaşamın her alanına nüfuz eden değişim ve dönüşümler, kuşkusuz kentlerin fiziksel mekânı ve kentsel yaşamda da büyük ölçüde etkili olmuştur. Küreselleşmenin kentlerde yarattığı homojenleşme ve tektipleşme etkisine karşılık küreselleşmeyi reddetmeden ancak yerel kimlik ve özgünlüklerini koruyarak dünya sahnesinde yer almak isteyen kentler, 1999 yılında İtalya’da Chianti kentinin belediye başkanı Paolo Saturnini’nin önderliğinde bir birlik oluşturmuştur. Bu birliğin adı, Sakin şehirler (Cittaslow) Birliği’dir.

Sakin şehir, çok uzun bir geçmişe sahip olmamasına rağmen hızla gelişim gösteren ve ilgi toplayan bir konu olmuştur. Kökleri, 1986’da İtalya’da Amerikan tarzı fast food zincirlerinin yaygınlaşmasına karşı çıkmak amacıyla Carlo Petrini tarafından

başlatılan yavaş yemek hareketine uzanmaktadır. Sakin şehirlerin temel amacı, kentin yerel özgün kimliğini koruyarak kent sakinlerinin yaşam kalitelerini arttırmaktır.

Uluslararası Cittaslow Birliği, küreselleşmenin sonucu olarak ortaya çıkan kentlerin yerel ve tarihi dokusunun tektipleştirmesini ve yerel karakteristiklerin kaybolmasını engellemek için yavaş yemek hareketinden doğmuş bir yerel yönetimler birliğidir (cittaslowseferihisar.org). Günümüzde küreselleşmenin de bir sonucu olarak birbirinin tıpa tıp aynısı olan kentler arasında, yerel karakteristiklerin vurgulanması açısından sakın şehirler, tektipleşme ve standartlaşmaya karşı direnebilme hedefleyen bir felsefeye sahiptir (Bilgi, 2013: 47).

Dünyada ve Türkiye’de sayıları hızla artan sakın şehirlerin bu unvanı elde edebilmek için diğer kentlerden ayrılan bazı kriterleri taşımaları gerekmektedir. Bir yerin sakın şehir unvanını alabilmesi, bu kriterleri sağlamasına ve bu kriterlerin sürdürülebilirliğini ispatlamasına bağlıdır (Karataş ve Karabağ, 2013: 5). Uluslararası Cittaslow Birliği’nin bu konuda öncelik verdiği en önemli nokta, kent nüfusunun 50.000’in altında olmasıdır. Uluslararası Cittaslow Birliği kurulduğu zaman 59 olan kriter listesi, 2013 yılında Uluslararası Bilim Komitesi tarafından güncellenerek 72’ye çıkarılmıştır. Bu kriterler;

- Çevre politikaları
- Altyapı politikaları
- Kentsel yaşam kalitesi politikaları
- Tarımsal, turistik, esnaf ve sanatkârlara dair politikalar
- Misafirperverlik, farkındalık ve eğitim için planlar
- Sosyal uyum
- Farkındalık şeklindeki 7 kriter başlığı altında gruplandırılmıştır².

Sakin şehir kriterleri, sürdürülebilir bir kente kavuşmak isteyen yerel yönetimler için bir yol haritası işlevi görmektedir. Kentlerin karbon ayak izlerini azaltmak, yenilenebilir enerji kaynaklarından faydalanmalarını sağlamak, geri dönüşüm, atık yağ ve pillerin toplanması, enerji tasarrufu kampanyaları düzenleme gibi konularda projeler geliştirilmesini teşvik etmektedir (Göçkan, 2012: 104). Sakin şehirlerde yerel üreticiler ve ürünler belediyenin kurduğu pazarda tüketici ile buluşturulmakta, fast food restoranları yerine yerel yemekler yapan lokantalar bulunmakta, güneş enerjili aydınlatmanın kullanıldığı peyzaj projeleri gerçekleştirilmekte, pazarda naylon poşet yerine file kullanımı ve araba yerine bisiklet kullanımı teşvik edilmektedir.

3. Sakin Şehir Yenipazar

Türkiye’de sakın şehir hareketi, Seferihisar’ın 28 Kasım 2009 tarihinde Cittaslow sertifikası almasıyla Seferihisar öncülüğünde başlatılmıştır. Ardından 24 Haziran 2011’de Polonya’daki Lidzbark Warminski’nde düzenlenen Cittaslow Uluslararası

² Kriterler için bkz. Cittaslowturkiye.org

Kongresi'nde Akyaka (Muğla), Yenipazar (Aydın), Gökçeada (Çanakkale) ve Taraklı (Sakarya)'nın da sakin şehir ilan edilmesiyle Türkiye'deki sakin şehir sayısı 5'e çıkmış ve böylece Türkiye'de Ulusal Cittaslow Birliği kurulmuştur (cittaslowturkiye.org). Ardından:

- 2012 yılında Yalvaç (Isparta), Vize (Kırklareli) ve Perşembe (Ordu),
- 2013 yılında Halfeti (Şanlıurfa),
- 2015 yılında Şavşat (Artvin),
- 2016 yılında Uzundere (Erzurum),
- 2017 yılında Gerze (Sinop), Göynük (Bolu), Eğirdir (Isparta) ve
- 2018 yılında Mudurnu (Bolu)'nun da birliğe kabulü ile birlikte Türkiye'de şu an için sakin şehir üyesi olan 15 kent bulunmaktadır.

3.1. Araştırmanın Amacı

Herkesin var olduğunu bildiği taşra gerçekliği, hem mekânsal/coğrafi bir uzaklığa (Alver, 2017: 11) hem de sıkıntılı bir ruh halinin varlığına (Gürbilek, 2010: 56) işaret etmektedir. Taşraya ilişkin literatürde “taşra güzellemesi” ve “taşra olumsuzlaması” şeklinde ikiye ayrılabilen görüşler, taşraya ait gözlemlenebilen ortak özellikleri gözler önüne sermektedir. Aydın ili Yenipazar ilçesi, yönetsel bir birim olarak ilçe konumunda olsa da, taşraya ait ortak özellikler bakımından incelendiğinde taşra özelliklerine sahip olduğu görülmektedir. Bir yanda gün geçtikçe büyüyen Uluslararası Cittaslow Ağı gibi bir uluslararası ağa üye olmuş, ama diğer yanda sahip olduğu bu taşra özellikleri nedeniyle kendi içerisine kapanmış olan Yenipazar, taşra sakinliğinde sakin şehir olmanın nasıl olduğunu bizlere somut bir şekilde sunmaktadır. Bu doğrultuda araştırmanın amacı, Yenipazar'da halkın sakin şehir olmayı nasıl algıladıklarını anket yoluyla belirlemek ve bu algılamada taşra özelliklerinin etkili olup olmadığını ortaya koymaktır.

3.2. Veri Toplama Yöntemi

Yenipazar'da gerçekleştirilen araştırmada Yenipazar ilçe merkezinde ikamet edenlerin sakin şehir olduktan sonra kentsel yaşam kalitesi algılarının ne yönde değiştiğini ölçmek amacıyla anket uygulanmıştır. Araştırma kapsamında anket formu, çeşitli araştırmalarda kullanılan ve kentsel yaşam kalitesini oluşturduğu kabul edilen boyutlar ile sakin şehirlerin özellikleri ve sakin şehir olmanın gereği olarak karşılanması gereken kriterler birlikte düşünülerek hazırlanmıştır. 100 kişi üzerinde gerçekleştirilen pilot uygulama neticesinde nihai hali verilen anket sorularının bilimsel amaçlı ölçme işlevini yüksek güvenilirlikte ve geçerli bir şekilde yapabileceği görülmüş, bu bakımdan araştırmada katılımcıların sakin şehir algısıyla ilgili tespitlerine dair yorum yapmaya elverişli bulgular sunabileceğine kanaat getirilmiştir. Veri kalitesinin kontrolü sırasında da kategorik değişkenler, kayıp

değer ve sapkın değerler incelenmiş, ortaya çıkan çarpıklık ve basıklık değerleri verilerin normal dağıldığını göstermiştir.

Araştırmanın evreni, Yenipazar ilçe merkezinde yaşayan ve kentsel nüfusu oluşturan yerel halktan ibarettir. Yenipazar ilçesi Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2016 verilerine göre kentsel nüfus ve kırsal nüfus toplamı olarak 12.800 nüfusa sahiptir. Muhtarlarla yapılan görüşmeler ve TÜİK verilerinden elde edilen bilgilere göre toplam nüfus içinde Yenipazar ilçe merkezinde yaşayan nüfusun, yani kentsel nüfusun payı 7.000 civarındadır. Yenipazar ilçe merkezi; Hükümet, Çarşı, Yeni ve Doğu mahalleleri olmak üzere dört mahalleden oluşmaktadır. Araştırma kapsamında yalnızca Yenipazar ilçe merkezi, yani kentsel nüfus kapsama dahil edileceği için araştırma evreni, 7.000 olarak ele alınmıştır.

Nicel araştırma yöntemlerinde verilerin sağlıklı ve tatmin edici bir biçimde analiz edilebilmesi için gerekli olan soru formunun 300-400 adet arasında değişmesi beklenmektedir. Ancak mevcut evrenin büyüklüğüne ve elde edilen sonuçların güvenilirlik düzeyine göre örneklem sayısının hesaplanması gerekmektedir. Evren büyüklüğü 10.000 ve güvenilirlik düzeyi %95 olan bir araştırma için gerekli ve yeterli örneklemin büyüklüğü N=370 olarak görülmektedir. Araştırmada 405 adet örnekleme ulaşılmıştır. Ancak 7 gözlemin çoklu sapkın değer içerdiği tespit edildikten sonra araştırma dışında bırakılmış ve böylece nihai örneklem sayısı 398 olmuştur.

3.3. Anket Analizleri

Araştırmanın birinci bölümünde, kaynak kişilerin yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, sürdürülen iş, kişisel aylık gelir, Yenipazar'da ikamet etme süresi ve yaşadığı mahalleye ilişkin bilgileri ifade eden demografik istatistikler yer almaktadır. Bu istatistikler, katılımcıların evreni temsil yeteneğine dair ipucu verebilmesi ve ölçümlenen olguların demografik özelliklere göre değişkenliğini göstermesi bakımından önemlidir.

Araştırma sorularının cevaplanabilmesi için ihtiyaç duyulan bir diğer bilgi türü de katılımcıların yaşadıkları yerin sakin şehir olduğundan memnun olma durumlarının ölçülmesidir. Bu nedenle anket formunun birinci bölümünde son soru olarak katılımcıların yaşadıkları yerin sakin şehir olmasından duydukları memnuniyet düzeyini ölçmek amaçlı 5'li likert tipte 1= Hiç memnun değilim, 2= Memnun değilim, 3= Ne memnunum ne de değilim, 4= Memnunum ve 5= Kesinlikle memnunum seçeneklerini içeren bir soru sorulmuştur.

Araştırma amaçları dahilinde oluşturulan araştırma modeli aşağıdaki gibidir.

Kontrol Değişkenleri: Yaş, Cinsiyet, Eğitim Düzeyi, İkamet Süresi, Sürdürülen İş, Yaşanılan Mahalle

Sakin şehir Algısı ←-----→ Sakin şehir Olmaktan Duyulan Memnuniyet Düzeyi

Araştırma modelinde yer alan sakin şehir algısı, 5 bileşenden oluşmaktadır. Bu bileşenler;

- Ekonomik kentsel yaşam kalitesi
- Fiziksel/mekânsal kentsel yaşam kalitesi
- Çevresel kentsel yaşam kalitesi
- Sosyal kentsel yaşam kalitesi
- Kültürel kentsel yaşam kalitesi şeklindedir.

Araştırma kapsamında örnekleme dahil edilen katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, sürdürülen iş, ikamet süresi ve yaşanan mahalleye ait istatistikleri şu şekildedir:

Katılımcıların %42,5'i kadın (N=169), %57,5'i erkektir. (N=229). Bu oran, Yenipazar'daki toplam kadın-erkek nüfusu oranları ile de uyumludur. Bu durumda katılımcılar arasında kadın ve erkeklerin temsil edilme oranının dengeli olduğu söylenebilir.

Katılımcıların yaş aralıklarına göre dağılımları ise şu şekildedir: %29,9'u 18 ile 24 yaş arası (N=119), %18,6'sı 25 ile 34 yaş arası (N=74), %18,3'ü 35 ile 44 yaş arası (N=73), %12,6'sı 45 ile 54 yaş arası (N=50), %11,3'ü 55 ile 64 yaş arası (N=45), %9,3'ü 65 yaş ve üzeri (N=37).

Katılımcıların eğitim düzeylerine göre dağılımları: %1,5'i okur-yazar değil (N=6), %0,3'ü okur-yazar (N=1), %44,2'si ilköğretim (N=176), %41,7'si lise (N=166), %3,8'i ön lisans (N=15), %7,8'i üniversite (N=31), %0,8'i lisansüstü (N=3) şeklindedir. Bu dağılımda katılımcıların arasında ilköğretim ve lise mezunlarının yaklaşık %85'lik bir çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir.

Katılımcıların sürdürmekte oldukları iş durumlarına ait istatistikler: %2,3'ü çalışmıyor (N=9), %15,1'i ev hanımı (N=60), %23,6'sı öğrenci (N=94), %3,8'i çiftçi-üretici (N=15), %16,1'i işçi-memur (N=64), %15,8'i esnaf (N=63), %11,3'ü emekli (N=45), %12,1'i diğer meslekler (N=48) şeklinde tespit edilmiştir.

Katılımcıların %22,1'i 0 ile 5 yıl arası süredir (N=88), %7,8'i 6 ile 15 yıl arası süredir (N=31), %25,4'ü 16 ile 25 yıl arası süredir (N=101), %30,7'si 26 ile 50 yıl arası süredir (N=122), %14,1'i 51 yıl ve üzeri süredir Yenipazar'da ikamet etmekte olduğunu ifade etmiştir (N=56). Katılımcıların büyük bir çoğunluğu, 16 ile 25 yıl ve 26 ile 50 yıl arası süredir Yenipazar'da ikamet etmektedir.

Katılımcıların %24,1'i Çarşı mahallesinde (N=96), %29,6'sı Hükümet mahallesinde (N=118), %21,6'sı Doğu mahallesinde (N=86), %24,6'sı Yeni Mahallede (N=98) oturmaktadır. Yenipazar kentsel nüfusunu oluşturan dört mahallenin nüfuslarının toplam ilçe merkezi nüfusuna oranları da oldukça benzerdir. Görüşülen mahalle muhtarlarına mahallelerin nüfusları sorulduğunda; en fazla nüfusa sahip Hükümet Mahallesi'nin yaklaşık %30, Çarşı Mahallesi ve Yeni Mahalle'nin yaklaşık %25 ve en az nüfusa sahip Doğu Mahallesi'nin de yaklaşık %20'lik bir orana sahip oldukları bilgisi edinilmiştir. Dolayısıyla katılımcıların

yaşadıkları mahallelere göre dağılımlarında, mahallelerin evreni temsil edebilmeleri açısından dengeli olmasına dikkat edilmiştir. Bu örnekleme türü, olasılığa dayalı örneklemler arasında “tabakalı (*stratified*) örnekleme” tekniğine uygundur. Böylece evrendeki alt grupların örnekleme temsil edilmeleri garanti altına alınmaktadır.

3.3.1. Sakin şehir olmaktan duyulan memnuniyet düzeyini etkileyen değişkenler

Çapraz tablo (crosstab), genel olarak iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkiyi analiz etmek için kullanılmaktadır. Çapraz tabloda yer alan değişkenler arasındaki ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını test etmek amacıyla kullanılan ki kare (χ^2) analizi ise, frekans dağılımları üzerinden işlem yapan bir analiz yöntemidir. Bağımsız örneklem t-testi ve tek yönlü anova testlerinden farkı, bağımlı ve bağımsız değişkenlerin her ikisinin de kategorik (sayısal olmayan-nitel) değişkenler olmasıdır. Bağımlı/bağımsız değişkenlerin kategorileri iki veya ikiden fazla olabilmektedir. Ayrıca, ölçümle belirtilen sürekli (sayısal) değişkenler de belli bir dereceden az veya çok olarak nitelendirilerek kategorik değişken haline getirilebilmekte ve ki-kare testi uygulanabilmektedir (Güngör ve Bulut, 2008: 84).

Araştırmada yer alan kategorik değişkenler; yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, ikamet süresi, sürdürülen iş ve yaşanan mahalle şeklindedir. Araştırmada ölçeklerden oluşturulan sürekli değişkenlerin kategorize edilip çapraz tablolar ile yüzde karşılaştırması yapılmıştır. Sürekli değişken olan sakın şehir olmaktan duyulan memnuniyet düzeyi değişkeni, düşük memnuniyet ve yüksek memnuniyet olarak kategorize edilip söz konusu kategorik değişkenlere göre farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiştir.

Sakin şehir olmaktan duyulan memnuniyet düzeyi değişkeni üzerinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulgularanan değişkenler; yaş, ikamet süresi ve sürdürülen iş değişkenleri olarak tespit edilmiştir.

3.3.1.1. Yaş değişkenine göre farkların araştırılması

Sakin şehir algısı bileşenleri için ortalamaların üzerinde ve altında olan katılımcılar düşük ve yüksek memnuniyet olarak kategorize edildikten sonra yaş gruplarına göre çapraz tablolar düzenlenmiştir. Sakin şehir algısı bileşenlerini oluşturan her bir değişken için düşük ve yüksek memnuniyete sahip katılımcıların yüzdesi bakımından %95 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı farklılıkların olduğu görülmüştür. Bu durumda yaş değişkeninin sakın şehir olmaktan duyulan memnuniyet düzeyini etkileyen bir değişken olduğu söylenebilir.

Tablo 1’de görüldüğü gibi en fazla yüksek memnuniyete sahip yaş grubu 35-44 yaş arası grup iken, en fazla düşük memnuniyete sahip yaş grubu 65 yaş ve üzeri grup olarak tespit edilmiştir. Ayrıca en fazla düşük memnuniyete sahip ikinci grup 18-24 yaş arası gruptur:

Tablo 1: Yaş * Sakin Şehir Olmaktan Duyulan Memnuniyet Düzeyi

			Ekonomik kentsel yaşam kalitesine yönelik değerlendirmeler/algılamalar		Toplam
			Düşük Memnuniyet	Yüksek Memnuniyet	
Yaş	18-24 Yaş Arası	sayı	69	50	119
		% içinde Yaş	58,0%	42,0%	100,0%
	25-34 Yaş Arası	sayı	26	48	74
		% İçinde Yaş	35,1%	64,9%	100,0%
	35-44 Yaş Arası	sayı	25	48	73
		% içinde Yaş	34,2%	65,8%	100,0%
	45-54 Yaş Arası	sayı	22	28	50
		% içinde Yaş	44,0%	56,0%	100,0%
	55-64 Yaş Arası	sayı	18	27	45
		% içinde Yaş	40,0%	60,0%	100,0%
	65 Yaş Ve Üzeri	sayı	23	14	37
		% içinde Yaş	62,2%	37,8%	100,0%
Toplam		sayı	183	215	398
		% içinde Yaş	46,0%	54,0%	100,0%
			Ki-Kare=19,080		
			Sig. =0,002*		

Ekonomik kentsel yaşam kalitesine yönelik değerlendirmeler/algılamalar konusunda (Ki-Kare =19,080, $p<0,05$) en fazla yüksek memnuniyete sahip yüzde, 35-44 yaş arası katılımcılarda iken (%65,8), en fazla düşük memnuniyete sahip katılımcının bulunduğu yaş grubu 65 yaş ve üzeridir (%62,2). En fazla düşük memnuniyete sahip ikinci grup ise, 18-24 yaş arası (%58) olarak tespit edilmiştir.

Fiziksel/mekânsal kentsel yaşam kalitesine yönelik değerlendirmeler/algılamalar konusunda (Ki-Kare =12,562, $p<0,05$) en fazla yüksek memnuniyete sahip yüzde, 35-44 yaş arası katılımcılarda iken (%50,7), en fazla düşük memnuniyete sahip katılımcının bulunduğu yaş grubu 65 yaş ve üzeridir (%70,3). En fazla düşük memnuniyete sahip ikinci grup ise, 18-24 yaş arası (%69,7) olarak tespit edilmiştir.

Çevresel kentsel yaşam kalitesine yönelik değerlendirmeler/algılamalar konusunda (Ki-Kare =15,870, $p<0,05$) en fazla yüksek memnuniyete sahip yüzde, 35-44 yaş

arası katılımcılarda iken (%59,5), en fazla düşük memnuniyete sahip katılımcının bulunduğu yaş grubu 65 yaş ve üzeridir (%64,9). En fazla düşük memnuniyete sahip ikinci grup ise, 18-24 yaş arası (%63) olarak tespit edilmiştir.

Sosyal kentsel yaşam kalitesine yönelik değerlendirmeler/algılamalar konusunda (Ki-Kare =14,635, $p<0,05$) en fazla yüksek memnuniyete sahip yüzde, 35-44 yaş arası katılımcılarda iken (%52,1), en fazla düşük memnuniyete sahip katılımcının bulunduğu yaş grubu 65 yaş ve üzeridir (%70,6). En fazla düşük memnuniyete sahip ikinci grup ise, 18-24 yaş arası (%70,3) olarak tespit edilmiştir.

Kültürel kentsel yaşam kalitesine yönelik değerlendirmeler/algılamalar konusunda (Ki-Kare =19,178, $p<0,05$) en fazla yüksek memnuniyete sahip yüzde, 35-44 yaş arası katılımcılarda iken (%60,3), en fazla düşük memnuniyete sahip katılımcının bulunduğu yaş grubu 65 yaş ve üzeridir (%67,6). En fazla düşük memnuniyete sahip ikinci grup ise, 18-24 yaş arası (%67,2) olarak tespit edilmiştir.

Ekonomik kentsel yaşam kalitesine yönelik olarak, en genç grup olan 18-24 yaş arası grubun düşük memnuniyete sahip olması, ilçede gençlere yönelik istihdam olanaklarının yetersizliği ile açıklanabilir. En yaşlı grup olan 65 yaş ve üzeri grup ise, geçimlik üretim yapmakta olduğu için bu grup açısından sakin şehir olmanın ekonomik kentsel yaşam kalitesi algısı üzerinde fazladan bir etki yaratmadığı düşünülebilir. Öte yandan, orta yaş grubu olarak nitelendirilebilecek olan 35-44 yaş arası grupta memnuniyetin daha yüksek çıkması, bu gruba esnaf ve üreticilerin dahil olması ve sakin şehir olmanın esnaf ve üreticilerin gelirlerini arttırmış olması ile ilişkilendirilebilir. Ayrıca fiziksel/mekânsal ve çevresel düzenlemelerin gereği gibi yapılmaması, orta yaş grubundan ziyade genç ve yaşlı grupların memnuniyet düzeyini daha fazla etkilemektedir. 65 yaş ve üzeri grup, Yenipazar'ın sakin şehir olmasından önce de halihazırda geleneklerine bağlı ve kendi kültürel yapısını muhafaza eden bir yaşam tarzına sahiptir. Benzer şekilde, sosyal ilişkilerin ve aidiyet duygusunun güçlenmesi gibi sosyal kentsel yaşam kalitesine yönelik konularda da halihazırda sıcak ve samimi ilişkilerini Yenipazar'ın sakin şehir olmasından önce de devam ettirmeyi başarmış 65 yaş ve üzeri grup için memnuniyet düzeyinin düşük çıkması beklenebilir bir bulgudur. Yenipazar'da sakin şehir olmanın sosyal ilişkilerin gelişmesi ya da aidiyet duygusu açısından bir katkı sağlamadığını göstermektedir. 18-24 yaş grubuna dahil olan gençlerde memnuniyet düzeyinin düşük çıkması ise, kültürel ve sosyal faaliyetlerin daha aktif olmasına yönelik beklentileri ve bu beklentilerin karşılanmaması ile ilişkilendirilebilir.

3.3.1.2. İkamet süresi değişkenine göre farkların araştırılması

Sakin şehir algısı bileşenleri için ortalamanın üzerinde ve altında olan katılımcılar düşük ve yüksek memnuniyet olarak kategorize edildikten sonra ikamet süresine göre çapraz tablolar düzenlenmiştir. Sakin şehir algısı bileşenlerini oluşturan her bir değişken için düşük ve yüksek memnuniyete sahip katılımcıların yüzdesi bakımından %95 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı farklılıkların olduğu

görülmüştür. Bu durumda ikamet süresi değişkeninin sakin şehir olmaktan duyulan memnuniyet düzeyini etkileyen bir değişken olduğu söylenebilir.

Tablo 2: İkamet Süresi * Sakin Şehir Olmaktan Duyulan Memnuniyet Düzeyi

		Ekonomik kentsel yaşam kalitesine yönelik değerlendirmeler/algılamalar		Toplam	
		Düşük Memnuniyet	Yüksek Memnuniyet		
İkamet Süresi	0 İle 5 Yıl Arası	sayı	57	31	88
		% içinde ikamet süresi	64,5%	35,5%	100,0%
	6 İle 15 Yıl Arası	sayı	12	19	31
		% içinde ikamet süresi	38,7%	61,3%	100,0%
	16 İle 25 Yıl Arası	sayı	42	59	101
		% içinde ikamet süresi	41,6%	58,4%	100,0%
26 ile 50 Yıl Arası	sayı	42	80	122	
	% içinde ikamet süresi	34,4%	65,6%	100,0%	
51 Yıl Ve Üzeri	sayı	25	31	56	
	% içinde ikamet süresi	44,6%	55,4%	100,0%	
Toplam		sayı	178	220	398
		% içinde ikamet süresi	44,7%	55,3%	100,0%
Ki-Kare =20,055					
Sig. =0,000*					

Tablo 2’de görüldüğü gibi en fazla yüksek memnuniyete sahip yüzde, 26-50 yıl arası süredir ikamet etmekte olan katılımcılarda iken, en fazla düşük memnuniyete sahip yüzde, 0-5 yıl arası süredir ikamet etmekte olan katılımcılar olarak tespit edilmiştir:

Ekonomik kentsel yaşam kalitesine yönelik değerlendirmeler/algılamalar konusunda (Ki-Kare =20,055, $p<0,05$) en fazla yüksek memnuniyete sahip yüzde, 26-50 yıl arası süredir ikamet etmekte olan katılımcılarda iken (%65,6), en fazla düşük memnuniyete sahip yüzde, 0-5 yıl arası süredir ikamet etmekte olan katılımcılardadır (%64,5).

Fiziksel/mekânsal kentsel yaşam kalitesine yönelik değerlendirmeler/algılamalar konusunda (Ki-Kare =13,949, $p<0,05$) en fazla yüksek memnuniyete sahip yüzde, 26-50 yıl arası süredir ikamet etmekte olan katılımcılarda iken (%51,6), en fazla düşük memnuniyete sahip yüzde, 0-5 yıl arası süredir ikamet etmekte olan katılımcılardadır (%72,7).

Çevresel kentsel yaşam kalitesine yönelik değerlendirmeler/algılamalar konusunda (Ki-Kare =10,022, $p<0,05$) en fazla yüksek memnuniyete sahip yüzde, 26-50 yıl

arası süredir ikamet etmekte olan katılımcılarda iken (%55,7), en fazla düşük memnuniyete sahip yüzde, 0-5 yıl arası süredir ikamet etmekte olan katılımcılardadır (%65,9).

Sosyal kentsel yaşam kalitesine yönelik değerlendirmeler/algılamalar konusunda (Ki-Kare =9,861, $p<0,05$) en fazla yüksek memnuniyete sahip yüzde, 26-50 yıl arası süredir ikamet etmekte olan katılımcılarda iken (%45,1), en fazla düşük memnuniyete sahip yüzde, 0-5 yıl arası süredir ikamet etmekte olan katılımcılardadır (%75).

Kültürel kentsel yaşam kalitesine yönelik değerlendirmeler/algılamalar konusunda (Ki-Kare =12,469, $p<0,05$) en fazla yüksek memnuniyete sahip yüzde, 26-50 yıl arası süredir ikamet etmekte olan katılımcılarda iken (%52,5), en fazla düşük memnuniyete sahip yüzde, 0-5 yıl arası süredir ikamet etmekte olan katılımcılardadır (%69,3).

0-5 yıl arası süredir ikamet eden grup için memnuniyet düzeyinin düşük olması çeşitli sebeplerle ilişkilendirilebilir. Öncelikle söz konusu grubun Yenipazar'daki ikamet süresi, Yenipazar'ın yerlisi olmadıklarını ve başka bir yerden gelerek ilçeye yerleştiklerini düşündürmektedir. Yenipazar'ın 2011 yılında sakin şehir unvanını kazanmış olduğu da göz önünde bulundurulursa, söz konusu grup için ilçede ikamet etmeye başladıklarından itibaren Yenipazar'ın sakin şehir olmasının örneğin, gençler için bir istihdam olanağı yaratmamış olması, mekânsal ve çevresel düzenlemelerin gereği gibi yapılmaması, belediye başkanının değişmesi ile birlikte sakin şehir projelerinin sürdürülebilir olamamasına yönelik gözlemleri bu gruplar için olumsuz algılama ve değerlendirmeler yaratmıştır. Ayrıca 0-5 yıl arası süredir ikamet edenlerin daha önce yaşadıkları yerlerle Yenipazar'ı kıyaslayabilme olanaklarının olması da Yenipazar'dan memnun olmamalarında etkili olmuş olabilir.

Buna karşın 26-50 yıl arası süredir ikamet etmekte olan grubun daha yüksek memnuniyet düzeylerine sahip olması, daha olumlu algılamalara sahip olması anlamına gelmektedir. Söz konusu grup, araştırmaya dahil edilen örneklemin 18 yaş ve üzeri olduğu da dikkate alındığında, üst yaş grubunu temsil etmektedir. Bu kadar uzun yıllardır ilçede yaşıyor olmak, oranın yerlisi olduklarını göstermektedir. Bu katılımcıların başka yerler ile Yenipazar arasında bir karşılaştırma yapma seçeneklerinin olmaması ve yaşanan yere bağlılık duygusu ile kentsel gelişim ve kalkınma için büyük bir ivme beklentisi içinde olmaması, memnuniyet düzeyinin yüksek olmasını etkilemiş olabilir.

3.3.1.3. Sürdürülen iş değişkenine göre farkların araştırılması

Sakin şehir algısı bileşenleri için ortalamanın üzerinde ve altında olan katılımcılar düşük ve yüksek memnuniyet olarak kategorize edildikten sonra sürdürülen işe göre çapraz tablolar düzenlenmiştir. Sakin şehir algısı bileşenlerini oluşturan her bir değişken için düşük ve yüksek memnuniyete sahip katılımcıların yüzdesi bakımından %95 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı farklılıkların olduğu

görülmüştür. Bu durumda sürdürülen iş değişkeninin sakin şehir olmaktan duyulan memnuniyet düzeyini etkileyen bir değişken olduğu söylenebilir.

Tablo 3: Sürdürülen İş * Sakin Şehir Olmaktan Duyulan Memnuniyet Düzeyi

			Ekonomik kentsel yaşam kalitesine yönelik değerlendirmeler/algılamalar		Toplam
			Düşük Memnuniyet	Yüksek Memnuniyet	
Sürdürülen İş	Çalışmıyor	sayı	7	2	9
		% içinde sürdürülen iş	77,8%	22,2%	100,0%
Ev Hanımı		sayı	27	33	60
		% içinde sürdürülen iş	45,0%	55,0%	100,0%
Öğrenci		sayı	57	37	94
		% içinde sürdürülen iş	60,6%	39,4%	100,0%
Çiftçi-Üretici		sayı	7	8	15
		% içinde sürdürülen iş	46,7%	53,3%	100,0%
İşçi-Memur		sayı	21	43	64
		% içinde sürdürülen iş	32,8%	67,2%	100,0%
Esnaf		sayı	27	36	63
		% içinde sürdürülen iş	42,9%	57,1%	100,0%
Emekli		sayı	21	24	45
		% içinde sürdürülen iş	46,7%	53,3%	100,0%
Diğer		sayı	16	32	48
		% içinde sürdürülen iş	33,3%	66,7%	100,0%
Toplam		sayı	183	215	398
		% içinde sürdürülen iş	46,0%	54,0%	100,0%
			Ki-Kare = 19,635		
			Sig.=0,006*		

Tablo 3'te görüldüğü gibi en fazla yüksek memnuniyete sahip gruplar, işçi-memur grubu ile “diğer” meslek grubu iken en fazla düşük memnuniyete sahip grup,

çalışmayan katılımcılar olarak tespit edilmiştir. Ayrıca en fazla düşük memnuniyete sahip ikinci grup, yine her bir değişken için aynı olacak şekilde, öğrencilerdir:

Ekonomik kentsel yaşam kalitesine yönelik değerlendirmeler/algılamalar konusunda (Ki-Kare =19,635, $p<0,05$) en fazla yüksek memnuniyete sahip yüzde işçi-memur grubu katılımcılarda iken (%67,2), en fazla düşük memnuniyete sahip yüzde çalışmayan katılımcılardadır (%77,8). En fazla düşük memnuniyete sahip ikinci grup ise, öğrenciler (%60,6) olarak tespit edilmiştir.

Fiziksel/mekansal kentsel yaşam kalitesine yönelik değerlendirmeler/algılamalar konusunda (Ki-Kare =18,679, $p<0,05$) en fazla yüksek memnuniyete sahip yüzde işçi-memur grubu katılımcılarda iken (%51,6), en fazla düşük memnuniyete sahip yüzde çalışmayan katılımcılardadır (%88,9). En fazla düşük memnuniyete sahip ikinci grup ise, öğrenciler (%74,5) olarak tespit edilmiştir.

Çevresel kentsel yaşam kalitesine yönelik değerlendirmeler/algılamalar konusunda (Ki-Kare =22,337, $p<0,05$) en fazla yüksek memnuniyete sahip yüzde “diğer” meslek grubu katılımcılarda iken (%62,5), en fazla düşük memnuniyete sahip yüzde çalışmayan katılımcılardadır (%88,9). En fazla düşük memnuniyete sahip ikinci grup ise, öğrenciler (%67) olarak tespit edilmiştir.

Sosyal kentsel yaşam kalitesine yönelik değerlendirmeler/algılamalar konusunda (Ki-Kare =17,264, $p<0,05$) en fazla yüksek memnuniyete sahip yüzde “diğer” meslek grubu katılımcılarda iken (%52,1), en fazla düşük memnuniyete sahip yüzde çalışmayan katılımcılardadır (%88,9). En fazla düşük memnuniyete sahip ikinci grup ise, öğrenciler (%74,5) olarak tespit edilmiştir.

Kültürel kentsel yaşam kalitesine yönelik değerlendirmeler/algılamalar konusunda (Ki-Kare =19,654, $p<0,05$) en fazla yüksek memnuniyete sahip yüzde “diğer” meslek grubu katılımcılarda iken (%58,3), en fazla düşük memnuniyete sahip yüzde çalışmayan katılımcılardadır (%88,9). En fazla düşük memnuniyete sahip ikinci grup ise, öğrenciler (%70,2) olarak tespit edilmiştir.

Ekonomik kentsel yaşam kalitesine yönelik değerlendirmeler/algılamalar konusunda çalışmayan katılımcıların memnuniyet düzeylerinin düşük çıkması beklenebilir bir bulgudur. Bu katılımcılar için sakin şehir olmanın kendilerine sağladığı bir istihdam olanağı bulunmamaktadır. Ayrıca görüşme verilerinden hatırlanacağı üzere ilçe genelinde kiraların ve ev fiyatlarının hızla artmakta olduğu vurgulanmış; ancak bunun sakin şehir unvanı ile ilgili olmaktan ziyade ülkede genel olarak yükselişe geçen gayrimenkul sektörü ve öğrenci talebi ile ilgili olduğu belirtilmişti. Bu durumda ilçe genelinde artan kiraların, bakış açılarına göre sakin şehir unvanı ile ilişkilendirilerek öğrenciler arasında bir memnuniyetsizlik yaratıyor olması beklenebilir. Ekonomik kentsel yaşam kalitesine yönelik değerlendirmeler/algılamalar konusunda işçi-memur grubunun ardından yüksek düzeyde memnuniyete sahip olan diğer gruplar; çiftçi-üretici, esnaf ve ev hanımları olarak tespit edilmiştir. Bu bulgu, sakin şehir olmanın gereği olarak ilçede kurulan üretici pazarı ve Kadın Kooperatifinin çiftçi-üretici, esnaf ve ev hanımları için

istihdam olanağı yaratmış olması ile ilişkilendirilebilir. Ayrıca Yenipazar'da Seferihisar'ın aksine ilçenin sakin şehir olmasından sonra hayat pahalılığı gibi bir sonuç gözlenmediği için, bu durumun işçi-memur grupları üzerinde bir baskı yaratmamış olması, söz konusu gruplar için memnuniyet düzeyinin yüksek çıkmasında etkili olmuş olabilir. Birçok kişinin de dile getirdiği gibi; "Yenipazar, cebinizde paranız olmasa dahi rahatlıkla alışveriş yapabileceğiniz bir yerdir".

3.3.2. Sakin şehir olmaktan duyulan memnuniyet düzeyini etkilemeyen değişkenler

Sakin şehir olmaktan duyulan memnuniyet düzeyi değişkeni üzerinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulgulanmayan değişkenler; cinsiyet, eğitim düzeyi ve yaşanan mahalle değişkenleri olarak tespit edilmiştir.

3.3.2.1. Cinsiyet değişkenine göre farkların araştırılması

Sakin şehir algısı bileşenleri için ortalamanın üzerinde ve altında olan katılımcılar düşük ve yüksek memnuniyet olarak kategorize edildikten sonra cinsiyete göre çapraz tablolar düzenlenmiştir. Sakin şehir algısı bileşenlerini oluşturan her bir değişken için düşük ve yüksek memnuniyete sahip katılımcıların yüzdesi bakımından %95 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı farklılıkların olmadığı görülmüştür.

Tablo 4: Cinsiyet * Sakin Şehir Olmaktan Duyulan Memnuniyet Düzeyi

			Ekonomik kentsel yaşam kalitesine yönelik değerlendirmeler/algulamalar		Toplam
			Düşük Memnuniyet	Yüksek Memnuniyet	
Cinsiyet	Kadın	sayı	84	85	169
		% içinde cinsiyet	49,7%	50,3%	100,0%
	Erkek	sayı	99	130	229
		% içinde cinsiyet	43,2%	56,8%	100,0%
Toplam		sayı	183	215	398
		% içinde cinsiyet	46,0%	54,0%	100,0%
Ki -Kare =1,640					
Sig.=0,199					

Tablo 4'de görüldüğü gibi sakin şehir algısını oluşturan değişkenler, araştırmaya dahil edilen kadın ve erkek katılımcılar arasında %95 güven düzeyinde farklılaşmamaktadır ($p>0,05$). Ekonomik kentsel yaşam kalitesine yönelik değerlendirmeler/algulamalar için kadın ve erkek katılımcıların yüksek memnuniyete sahip oldukları görülmüştür. Bu durum, sakin şehir olmanın gereği olarak ilçede kurulan üretici pazarı ve Kadın Kooperatifi ile birlikte kadınların da hane gelirine katkıda bulunmaya başlaması ile açıklanabilir. Diğer tüm değişkenler açısından kadın ve erkek katılımcılar düşük memnuniyete sahiptir. Bu durumda

cinsiyet değişkeninin sakin şehir olmaktan duyulan memnuniyet düzeyini etkilemeyen bir değişken olduğu söylenebilir.

3.3.2.2. Eğitim düzeyi değişkenine göre farkların araştırılması

Sakin şehir algısı bileşenleri için ortalamaların üzerinde ve altında olan katılımcılar düşük ve yüksek memnuniyet olarak kategorize edildikten sonra eğitim düzeyine göre çapraz tablolar düzenlenmiştir. Sakin şehir algısı bileşenlerini oluşturan her bir değişken için düşük ve yüksek memnuniyete sahip katılımcıların yüzdesi bakımından %95 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı farklılıkların olmadığı görülmüştür.

Tablo 5: Eğitim Düzeyi * Sakin Şehir Olmaktan Duyulan Memnuniyet Düzeyi

			Ekonomik kentsel yaşam kalitesine yönelik değerlendirmeler/algılamalar		Toplam
			Düşük Memnuniyet	Yüksek Memnuniyet	
Eğitim Seviyesi	İlköğretim Mezunu Değil	sayı	5	2	7
		% içinde eğitim seviyesi	71,4%	28,6%	100,0%
	İlköğretim Mezunu	sayı	68	108	176
		% içinde eğitim seviyesi	38,6%	61,4%	100,0%
	Lise Mezunu	sayı	79	87	166
		% içinde eğitim seviyesi	47,6%	52,4%	100,0%
	Ön Lisans Mezunu	sayı	11	4	15
		% içinde eğitim seviyesi	73,3%	26,7%	100,0%
	Lisans Ve Üzeri Okul Mezunu	sayı	20	14	34
		% içinde eğitim seviyesi	58,8%	41,2%	100,0%
Toplam		sayı	183	215	398
		% içinde eğitim seviyesi	46,0%	54,0%	100,0%
Ki-Kare =6,259					
Sig.=0,310					

Tablo 5’de görüldüğü gibi sakin şehir algısını oluşturan değişkenler, araştırmaya dahil edilen farklı eğitim düzeylerine sahip katılımcılar arasında %95 güven düzeyinde farklılaşmamaktadır ($p>0,05$). Sözelimi ilköğretim mezunu olan gruplar ile sözelimi lisans mezunu olan grupların, sakin şehir yönelik algılamaları değişmemektedir. Sakin şehir olmanın gereklilikleri ilçede ideal bir şekilde yerine getirilseydi, gruplar arasında eğitim düzeyindeki farklılığa bağlı olarak bilinç ve farkındalık bakımından bir farklılığın saptanması beklenebilirdi. Ancak bu durumda memnuniyet düzeyinin, ilköğretim veya yüksekokul mezunu olup olmama ile ilgili değil, orada yaşıyor olma ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda eğitim düzeyi değişkeninin sakin şehir olmaktan duyulan memnuniyet düzeyini etkilemeyen bir değişken olduğu söylenebilir.

3.3.2.3. Yaşanılan mahalle değişkenine göre farkların araştırılması

Sakin şehir algısı bileşenleri için ortalamanın üzerinde ve altında olan katılımcılar düşük ve yüksek memnuniyet olarak kategorize edildikten sonra yaşanılan mahalleye göre çapraz tablolar düzenlenmiştir. Sakin şehir algısı bileşenlerini oluşturan her bir değişken için düşük ve yüksek memnuniyete sahip katılımcıların yüzdesi bakımından %95 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı farklılıkların olmadığı görülmüştür.

Tablo 6: Yaşanılan Mahalle * Sakin Şehir Olmaktan Duyulan Memnuniyet Düzeyi

			Ekonomik kentsel yaşam kalitesine yönelik değerlendirmeler/algılamalar		Toplam
			Düşük Memnuniyet	Yüksek Memnuniyet	
Yaşanılan Mahalle	Çarşı Mahallesi	sayı	39	57	96
		% içinde yaşanılan mahalle	40,6%	59,4%	100,0%
	Hükümet Mahallesi	sayı	58	60	118
		% içinde yaşanılan mahalle	49,2%	50,8%	100,0%
	Doğu Mahallesi	sayı	38	48	86
		% içinde yaşanılan mahalle	44,2%	55,8%	100,0%
	Yeni Mahalle	sayı	46	52	98
		% içinde yaşanılan mahalle	46,9%	53,1%	100,0%
Toplam		sayı	181	217	398
		% içinde yaşanılan mahalle	45,5%	54,5%	100,0%
Ki-Kare = 2,382					
Sig.=0,497					

Tablo 6’da görüldüğü gibi sakin şehir algısını oluşturan değişkenler, araştırmaya dahil edilen farklı mahallelerde ikamet eden katılımcılar arasında %95 güven düzeyinde farklılaşmamaktadır ($p>0,05$). Bu durum, Yenipazar’da sakin şehir olma kapsamında mahalleler için ayrı ayrı uygulamaya konan bir projenin olmaması ile açıklanabilir. Örneğin Seferihisar’da sakin şehir projelerinin odak noktalarından birisi Sığacık Mahallesi olmuştur. Seferihisar’da bazı mahalleler deniz kenarında konumlanmakta, bazıları ilçe merkezine daha yakın-uzak olabilmektedir. Ancak Yenipazar için bu şekilde belirgin bir mahalleye özgü olan projeden bahsetmek mümkün değildir. Bu nedenle bir mahallenin diğer bir mahalleye göre daha avantajlı olması söz konusu olmamakta, fiziksel olarak da birbirine oldukça yakın konumlanmış olan mahallelerde sakin şehir olmaktan duyulan memnuniyet düzeyi bakımından anlamlı bir farka rastlanmamaktadır. Bu durumda yaşanan mahalle değişkeninin sakin şehir olmaktan duyulan memnuniyet düzeyini etkilemeyen bir değişken olduğu söylenebilir.

3.3.3. Frekans Analizleri

Anket formunda yer alan ifadeler katılımcıların verdikleri cevapların frekans analiziyle değerlendirilmesi sonucunda ulaşılan önemli tespitlerden bazıları aşağıda yer almaktadır:

Katılımcıların sakin şehir olmanın ekonomik kentsel yaşam kalitesine yönelik olumlu olarak algıladıkları ifadeler:

- “Sakin şehir olmak, yaşadığım yerde yerel esnafın gelir düzeyini arttırmıştır” (Kesinlikle katılıyorum: %5,8; Katılıyorum: %28,9, Orta Derecede Katılıyorum: %23,1),
- “Sakin şehir olduktan sonra yaşadığım yerde kurulan yöresel pazarlar istihdam olanaklarını arttırmıştır” (Kesinlikle katılıyorum: %5,8; Katılıyorum: %33,4, Orta Derecede Katılıyorum: %21,9),
- “Sakin şehir olmak, yaşadığım yerde kadınların işgücüne katılım oranını arttırmıştır” (Kesinlikle katılıyorum: %6; Katılıyorum: %21,6, Orta Derecede Katılıyorum: %23,6) ifadeleridir.

Bu ifadeler katılım oranının yüksek olması, bir sakin şehir olmanın gereği olarak kurulan yöresel pazarların ilçede önemli bir işlev görüyor olması ile ilişkilendirilebilir. Yenipazar’da pazar günleri kurulan üretici pazarına şehir dışından ziyaretçiler gelmekte ve alışverişlerini yapıp pide yedikten sonra dönmektedir. Bu durum ürettiklerini doğrudan satma olanağı bulan üreticilerin ve esnafın memnuniyetini kazanmıştır. Ayrıca kadın kooperatifinin de etkisiyle özellikle kadınların hane ekonomisine katkıda bulunuyor olmalarından dolayı memnun oldukları söylenebilir.

Katılımcıların sakin şehir olmanın fiziksel/mekânsal kentsel yaşam kalitesine yönelik olumlu olarak algıladıkları tek ifade; “Sakin şehir olduktan sonra yaşadığım yerde ağaçlandırma ve yeşil alanlar oluşturulmasına daha fazla önem verilmiştir”

ifadesi olmuştur (Kesinlikle katılıyorum: %6,3; Katılıyorum: %24,4, Orta Derecede Katılıyorum: %21,6). Bu ifade dışındaki; “Sakin şehir olduktan sonra yaşadığım yerde belediyenin sunduğu kentsel hizmet standartları (çevre temizliği vb.) yükselmiştir”, “Sakin şehir olmak, yaşadığım yerde yerel mimarinin korunmasına yardımcı olmuştur”, “Sakin şehir olmak, yaşadığım yerde fiziksel çevrenin daha planlı gelişmesini sağlamıştır”, “Sakin şehir olduktan sonra yaşadığım yerdeki ulaşım planı, bisiklet kullananlara daha fazla öncelik verecek şekilde yapılmıştır” ifadeleri ise, Yenipazar halkı tarafından olumsuz olarak algılanmaktadır. Kısaca söylenebilir ki, ilçede bir sakin şehir olmanın gereği olarak yapılması gereken fiziksel ve mekânsal iyileştirmeler gereği gibi yapılmamakta ve kentsel hizmet standartları yeterli görülmemektedir.

Katılımcıların sakin şehir olmanın çevresel kentsel yaşam kalitesine yönelik olumlu olarak algıladıkları ifade; ters kodlu bir ifade olan “Sakin şehir olduktan sonra yaşadığım yerde gürültü kirliliği artmıştır” ifadesidir. Bu ifadeye katılmama oranının yüksek olması, olumlu bir algılamayı ifade etmektedir (Kesinlikle katılmıyorum: %20,9; Katılmıyorum: %38,7). Yenipazar’da ziyaretçi kitlesi, turizm potansiyeli ve göç edenlerin sayısı yüksek olmadığı için yörede gürültü kirliliğinin artmamış olması, çevrenin korunması anlamında olumlu bir sonuçtur.

“Sakin şehir olduktan sonra yaşadığım yerde çevrenin korunmasına daha fazla önem verilmiştir”, “Sakin şehir olduktan sonra yaşadığım yerde enerji tasarrufu (yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılması gibi) daha fazla desteklenmiştir” ve “Sakin şehir olmak, yaşadığım yerde doğal güzelliklerin korunmasını sağlamıştır” şeklindeki diğer ifadeler ise katılmama oranının daha yüksek olduğu göze çarpmaktadır. Bu bulgu, yörede, sakin şehir olmanın en önemli gerekliliklerinden birisi olan çevrenin ve doğal güzelliklerin korunması konusuna gerekli önemin verilmemiş olmasının bir sonucudur.

Katılımcıların sakin şehir olmanın sosyal kentsel yaşam kalitesine yönelik olumlu olarak algıladıkları hiçbir ifadeye rastlanmamaktadır. “Sakin şehir olmak, yaşadığım yerde kişiler arasındaki ilişkilerin gelişmesini sağlamıştır” ifadesi ile “Sakin şehir olmak, halkın buraya olan bağlılığını arttırmıştır” ifadelerine katılmama oranının yüksek olması, Yenipazar’ın halihazırda nüfus ve yüzölçümü bakımından küçük bir yerleşim yeri olması ve halkın uzun yıllardır burada yaşıyor olması ile ilişkilendirilebilir. Yani, sakin şehir olmak, Yenipazar’da sosyal ilişkilerin gelişmesi ya da aidiyet duygusu açısından fazladan bir katkı sağlamamaktadır. “Sakin şehir olduktan sonra kentle ilgili kararlar alınırken halkın katılımına daha fazla önem verilmiştir” ifadesi ile “Yaşadığım yerde sakin şehir olmak ile ilgili halka verilen eğitim yeterli düzeydedir” ifadelerine katılmama oranlarının yüksek olması da beklenebilir bir bulgudur. Çünkü sakin şehir olma sürecinde halka yeterince eğitim, bilgilendirme toplantısı vb. yapılmadığı bilgisi edinilmiştir.

Katılımcıların sakin şehir olmanın kültürel kentsel yaşam kalitesine yönelik olumlu olarak algıladıkları tek ifade, ters kodlu olan, “Sakin şehir olduktan sonra yaşadığım

yerde kültür ve gelenekler bozulmuştur” ifadesidir (Kesinlikle katılmıyorum: %25,6; Katılmıyorum: %44,7). “Sakin şehir olduktan sonra yaşadığım yerde yöresel mutfak ve yeme-içme kültürü daha fazla korunmuştur”, “Sakin şehir olduktan sonra yaşadığım yerde tarihi ve kültürel değerler daha fazla korunmuştur”, “Sakin şehir olmak, yaşadığım yerde geleneksel değerlerin (geleneksel zanaatlar, şenlikler, el işi ürünler vb.) daha fazla korunmasını sağlamıştır” şeklindeki diğer ifadelere katılım oranının düşük olması, sakin şehir olduktan sonra ilçede yöresel mutfak, yeme-içme kültürü ve geleneklerin korunmasına yönelik (fuar, panayır, festival vb) bir faaliyet olmamasının bir sonucudur. Yenipazar halihazırda coğrafi konumu ve yaşam tarzı itibarıyla kültür ve geleneklerine bağlı bir yerleşim yeri olduğu için halkın bunların korunmasında sakin şehir olmanın fazladan bir katkısı olmadığını düşünüyor olması, söz konusu algılamada etkili olmuştur.

4. Taşra Sakinliğinde Sakin Şehir Olmak

Mübeccel Kıray, Ereğli kasabasının 1962 yılındaki yapısını incelediği “Ereğli: Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası” kitabında (1964) modern bir sanayi şehri haline gelen Ereğli’yi şehirleşmenin farklı cepheleri açısından incelemektedir. Bu incelemeyi yaparken Kıray’ın göz önünde bulundurduğu, Ereğli’ye şehir ve şehirleşme karakteri veren kıstaslar; nüfusunun temel uğraşları tarımsal olmayan bir toplum özelliğini taşıyor olması, yeni göçler ile birlikte nüfus yoğunluğunun artması, insan ilişkilerinin anonimleşmiş olması, konut alanları ve iş merkezlerinin keskin bir şekilde ayrılmış olması, nüfusun meslek, gelir ve göç özelliklerine göre kasabada ayrı yayılma yerleri göstermesi şeklindedir.

Söz konusu şehirleşme emareleri açısından Yenipazar değerlendirildiğinde;

- Nüfusun büyük bir çoğunluğunun geçimini tarımdan ve tarımsal faaliyetlerden sağlaması,
- Nüfus yoğunluğunun artmamış olması, dışarıdan ilçeye göç eden bir kitlenin olmaması,
- Herkesin birbirini tanınması, akraba ve komşuluk ilişkilerinin hala yüz yüze ve samimi bir şekilde devam ediyor olması,
- Konut alanları ile iş merkezlerinin ya da nüfusun çeşitli özelliklere göre ilçe içinde farklı bölgelerde yerleşecek şekilde ayrılmamış olması nedeniyle şehirleşmemiş küçük bir kasaba olarak görülmesi mümkün olacaktır.

Temelde kırsal nitelikli bir yerleşim yeri olan, geçmişinden bu yana tarım ve hayvancılıkla geçimini sağlamakta olan ve ticaret yolları ile bağlantısı bulunmayan Yenipazar’da tarım ürünü olarak mısır, pamuk, zeytin ve zeytinyağı, incir ve narenciye üretimi yapılmaktadır. Ayrıca Yenipazar’ın bir sakin şehir olarak avantajlarının neler olduğu sorgulandığında verilecek yanıtlar; nüfusun az olması, gelenek-göreneklerini, kültürünü ve yemeğini korumayı başarmış olması, yaşam tarzı olarak sakin ve huzurlu bir yer olması, tarım odaklı bir ekonomisinin olması ve bu sayede gelenek, kültür, adetler ve dayanışmanın hala devam ediyor olması,

insanlar arasındaki sıcak ve samimi ilişkilerin bozulmadan bugüne kadar gelebilmiş olması şeklinde olacaktır. Yenipazar'ın söz konusu avantajları aynı zamanda onun idari bir birim olarak ilçe olsa da yaşam tarzı olarak bir kasaba olarak görülebileceğini destekleyen özelliklerdir. Bu tespitler, kasabaların -ya da taşraların- yapısal dinamikleri açısından da bir sakin şehir üyesi olan Yenipazar'ın değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

“Taşra ile kırsal kesim özdeş olmamasına rağmen mutlaka bir akrabalık söz konusudur” (Pekdemir, 2013: 79). Taşra, genelde kırsal yerleşimleri ifade eden bir kavram olmakla birlikte ilçe ve kent gibi daha geniş sınırları kapsadığını da görmek mümkündür. Ölçek olarak hangi merkezi aldığımızı göre değişen bir durumdur bu. Çünkü bir büyükşehri ölçek olarak aldığımızda, bitmek bilmeyen bir taşra denizi - taşra içinde taşralar- karşımıza çıkar (Alver, 2017: 11). Örneğin Bora (2013: 43), “İstanbul’un küreselleşme performansına nispetle, Türkiye’nin geri kalan tümünün taşralaştığını” söylemektedir.

Taşra, aslında yalnızca mekânsal/coğrafi bir uzaklığı anlatan bir yönetsel birimi değil, ondan daha fazla bir yaşam tarzı, ruh hali ve dünya görüşünü ifade etmektedir. Bunun en iyi ifadesi olan “taşra sıkıntısı”na ilişkin kendisine en çok atıf yapılan kişilerden biri olan Nurdan Gürbilek’in (2010: 56) ifadesiyle, “Ancak taşrada bulunmuşların, hayatlarının şu ya da bu aşamasında taşranın darlığını hissetmişlerin, hayatı bir taşra olarak yaşamışların, kendi içlerinde bir şeyin daraldığını, benliklerinin bir parçasının sapa ve güdük kaldığını, giderek bir taşradan ibaret kaldığını hissedenlerin anlayabileceği bir sıkıntı”dır bu.

Merkez kavramıyla beraber anlam kazanan, varlığını merkeze borçlu olan, taşra-merkez arasındaki diyalektik ilişkide merkeze karşı konumlandırılan taşra, kimine göre sıradanlığın, bağınazlığın, esaretin, sıkıntının, boşluğun mekanı iken kimine göre saflığın, değerlerin ve ideallerin alanıdır. Bir tarafta taşraya olumlu bakan görüşlerin (“taşra güzellemesi”) diğer tarafında olumsuz bakan görüşler de vardır (“taşra olumsuzlaması”). (Alver, 2017: 12). Taşra, şehrin ortaya çıkışıyla birlikte var olan köy, kasaba ve kırsal art bölgeleri ve buralarda süregelen geleneksel hayatı tasvir etmektedir (Çelik, 2017: 27).

Bunun yanında taşra ile merkez kavramları arasındaki çizginin artık kaybolduğu, artık merkezde de taşranın bulunabileceği, taşranın merkezleştiği ve merkezin de taşralaştığı görüşü vardır. Tanıl Bora (2013: 44-45), genel merkez-çevre örüntüsünün tamamen kaybolmamakla birlikte işlevlerinin taşınabilir hale geldiğinden ve sonuç olarak “her yer şehir ve her yer taşra” şeklinde benzeştirici bir sürecin varlığından bahsetmektedir.

Taşranın durağanlığı, sükûneti, geleneklere bağlılığı, şehirleşse bile her zaman merkeze karşı ikincil planda kalması gibi özellikleri Yenipazar'ın idari bir birim olarak ilçe olsa da yaşam tarzı ve taşıdığı özellikler dolayısıyla bir taşra yerleşimi olduğunu düşünmeye imkan vermektedir. Yenipazar, gündelik yaşamında ihtiyaçlarını büyük çoğunlukla Nazilli ilçesinden karşılamakta olup yakın çevredeki

büyükşehirler arasında ise en fazla Aydın ile iletişim ve ilişki içinde bulunmaktadır. Yenipazar ilçe merkezi ile köylerin ilişkisi fiziksel yakınlığın da etkisiyle yalnızca pazar ile sınırlı olup düşük bir oranda eğitim amacıyla köylerden ilçe merkezine gelip yerleşenler de olmaktadır.

Tanıl Bora (2013: 52) taşrayı geleneğin son kalesi ve “gizli gücü”nün pınarı olarak telakki edildiği için muhafazakar ideolojinin yurdu olarak görmektedir. Benzer şekilde Melih Pekdemir (2013: 79) de taşrada devrimin bile muhafazakar bir tarzda yapılması gerektiğini söylemektedir. Bilmezden gelme anlamına gelen söz sanatı “tecahülü ariflik” taşrada her türlü sorumluluğu merkeze yükleme kurnazlığı şeklinde görülmektedir. Ama dayanışma ve misafirperverlik söz konusu olduğunda bu, ezbere bilinen ve önyargısız bir taşra klasiği olmaktadır. Nitekim 6360 sayılı Kanunla büyükşehir belediyesine dönüşmüş olan Aydın’da bir ilçe belediyesi olan Yenipazar Belediye başkanı Zafer Savcı’nın “*Bu yasa ile yapılan şey ilçe belediyelerinin yok sayılmasıdır. Biz burada ne yapabiliriz ki? Para yok. Eğer bu sistem devam edecekse büyükşehir buralara genel müdür, daire başkanı vb. ataması lazım. Mevcut haliyle hem yetki karmaşası hem de maddi imkansızlıklar konularında sıkıntılar yaşıyoruz*” şeklindeki eleştirileri (Zafer Savcı ile kişisel görüşme, Nisan 2016) taşranın söz konusu edilen özelliklerinin Yenipazar açısından da geçerli olduğunu göstermektedir.

Yenipazar’da sakin şehir ideali, belediye başkanının gayreti ve kararı ile başlamış ve ivme kazanmış; ancak bir taslak olmaktan öteye gidememiştir. Yenipazar, sosyal yaşam alanı pazarla sınırlı olan bir kasabadır. Gündelik yaşamdaki ihtiyaçlarını çevresindeki ilçeler arasında en çok Nazilli’ye, büyükşehirler arasında ise en çok Aydın merkeze giderek karşılamaktadır. Yenipazar gibi durağan kasabalar için süregelen kültürel ritüel, “hep daha büyük bir merkezin olanaklarından yararlanmak” (Nacak, 2017: 55) şeklinde olmuştur. Nitekim Gürbilek (2010: 52), “Taşranın ufku, her zaman büyükşehirdir. Ona ufuk açan da, onu ufkun berisine kapatan, taşra kılan da büyükşehirdir” diyerek bu faktörün ortaya çıkan sonuçta etkili olduğu düşüncemizi desteklemektedir.

Aynı kaygılarla ortaya çıkan ve aynı kriterlerin uygulanması ile homojen bir kalkınma modeli olarak görülmesi beklenen sakin şehirlerin uygulanmasındaki farklılıkları -örneğin Seferihisar ile Yenipazar’daki farklılıklar- nelerin etkilediğine ilişkin yapılacak bir değerlendirmede, kuşkusuz yerel kültürel özelliklerin ve coğrafyanın da önemine değinmek gerekir. Örneğin, Melih Pekdemir (2013: 79), “Belli ki, deniz kenarında kafa çekme fırsatı ile kahvede soba kenarında pinekleme mecburiyeti, insan tepkilerinde asla benzer sonuçlara yol açmayacaktır” diyerek bu farkı açıklamaktadır. Seferihisar’a kıyasla farklı bir coğrafi konuma sahip olan Yenipazar, kırsal özellikler gösteren ve “içeride kalmış” bir kasabadır.

Birkan’a (2013: 314-315) göre, taşrada görülen başlıca en önemli üç sorun, gittikçe yaygınlaşan işsizlik, kültür faaliyetlerinin ve mekanlarının yokluğu ve patriyarka (küçüklük ve samimiyetin gözetleme ve denetleme zeminini hazırlaması) şeklindedir. Yenipazar’da özellikle ilk iki sorunun varlığı yoğun bir şekilde

hissedilmektedir. Avrupa’da daha yaygın olmakla birlikte II. Cittaslow Küresel Raporu’na göre, “sakin şehirlerde ortalama iki kitabevi, üç sanat galerisi bulunmakta; sakin şehirlerin %76’sında en az bir tiyatro ya da konser salonu yer almakta, %81’inde bir müze veya arkeolojik/tarihi sit alanı bulunmaktadır” (Donat, 2016: 79). Yenipazar’da Yörük Ali Efe Müzesi ve Orthosia Antik Kenti dışında sayılanlardan hiçbirinin bulunmaması, Yenipazar’ın cazibe merkezi olamamasının sebeplerini oluşturmaktadır.

Bugünün hız, teknoloji ve tüketim gibi değerlerle örülmüş dünyası, insanı “kalabalık kentlerin canlılığından ve koşuşturmacasından uzakta, zamanın aritmiye düşmediği, mekanın betona gömülmediği, tüketimin piyasa ilişkilerine dönüştüremediği” bir arayışa yöneltmiştir (Çelik, 2017: 40). Bu arayış kuşkusuz ki taşraya yönelik ilgiyi de arttırmıştır. Aynı arayış, farklı bir kentleşme biçimi olarak sakin şehir hareketini de ortaya çıkarmıştır. Sakin şehirlerin yerine getirmesi gereken nüfusun azlığı ve yaşam tarzı olarak sakin ve yavaş bir yaşam gibi kriterlere bakıldığında taşra özellikleri ile örtüştüğü söylenebilir. Ama kültürel ve yapısal dinamiklerin de buna uygun olması gerekir. Yenipazar bu başarısızlığın net bir örneğini sunmaktadır.

Örneğin, yurtdışındaki sakin şehirlerde artan ziyaretçi talebine çözüm olarak genelde bölgenin kültürel ve tarihi özelliklerini yansıtan eski binaların restore edilerek butik otel yapılması ya da ev pansiyonculuğu şeklinde uygulamalar görülmektedir. Bu konuyla ilgili olarak Yenipazar’da Yüsrân Erden döneminde bahçeli eski bir yere butik otel yapılmasının düşünüldüğü ve ev pansiyonculuğunun uygulanmak istendiği; ancak halkın buna yanaşmadığı ve “yabancı insanları evinde istemediği” için sadece bir düşünce olarak kaldığı bilgisi edinilmiştir.

Sakin şehir olmanın önemli bir gereği olarak yerel mimarının korunmasına yönelik yine Yüsrân Erden döneminde cumhuriyet dönemi ve öncesine ait evlerin tespit edilerek restore edilmesi yönünde çalışmalar başladıysa da halkın tepki göstermesi nedeniyle yarım kaldığını hatırlatmak gerekir. Halkın bu tepkisinde birincil etken, tüm ülkede yükselişe geçen gayrimenkul sektörü ve kentsel dönüşüm yasaları ile ilişkilidir. Halkın buradaki motivasyonu, evlerini müteahhide verip kentsel dönüşüm karşılığında en az iki daire alma isteğidir.

Çiğdem’e (2013: 105) göre, taşrayı bir kasvet hali olarak tanımlamaya izin verecek en önemli unsur, yaşlılıktır. Yenipazar’ın köylerle birlikte nüfusu yaklaşık 13.000 iken bunun 10.500’ünü yaşlı nüfus oluşturmaktadır. Gençler, tarım ve hayvancılığın sağladığı olanaklardan daha fazlasını talep etmekte ve asgari ücretle fabrikalarda çalışma tercihiyle Denizli, Aydın, İzmir gibi şehir merkezlerine yerleşmektedir. Adnan Menderes Üniversitesi Yenipazar Meslek Yüksekokulu öğrencileri yöredeki genç nüfusun büyük bir çoğunluğunu oluşturmaktadır. Geriye kalan yaşlı nüfus ise ilçenin geleceğini iyileştirmek adına bir ivme yaratma potansiyeline sahip değildir ve Yenipazar Kadın Kooperatifi başkanı Fatma Özkan’ın da dediği gibi, “Yenipazar hep karınca yürüyüşü devam edecek” gibi görünmektedir. Bu durum, Alkan’ın (2013: 76) taşralılığı tarif ederken “hani şu

kısaca iki arada bir derede kalmak” diye tarif etmeye çalıştığı durumla örtüşmektedir.

5. Sonuç

Sakin şehir hareketi, temelinde İtalya’da Carlo Petrini öncülüğünde başlatılan yavaş yemek hareketine dayanmaktadır. Fast food alışkanlığının tüm dünyada yerel yemek kültürlerini homojenleştirme tehdidine karşı başlatılan bu hareket; iyi, temiz ve adil gıda yaklaşımını benimsemiş olup yerel yemek kültürlerini sürdürülebilir kılmayı hedeflemektedir. Yine aynı kaygı doğrultusunda, ancak bu sefer kentleri de içine alacak doğrultuda, İtalya’da başka bir hareket daha ortaya çıkmıştır. Yavaş yemek felsefesinin kendi yerel kültürlerini ve kimliğini korumak isteyen küçük kentlere genişletilmesi güdüsüyle başlatılan bu hareketin adı, sakin şehir hareketidir.

Sakin şehir, aynı zamanda birçok kriterin gerçekleştirilmesi ile üye olunabilen bir uluslararası birliğe sahiptir. Tüm dünyada üye sayısı hızlıca artan bu birlik, Türkiye’den de 15 kenti bünyesine dahil etmiş durumdadır. Araştırma alanını oluşturan Aydın ili Yenipazar ilçesinin sakin şehir olması ise, 2011 yılında gerçekleşmiştir.

Araştırmanın amacı, Yenipazar’da halkın sakin şehir olmayı nasıl algıladıklarını anket yoluyla belirlemek ve bu algılamada taşra özelliklerinin etkili olup olmadığını ortaya koymaktır. Bu doğrultuda Yenipazar ilçe merkezinde ikamet eden 405 kişiye anket uygulanmıştır. Araştırmada sakin şehir algısını oluşturan bileşenler; ekonomik kentsel yaşam kalitesi, fiziksel/mekânsal kentsel yaşam kalitesi, çevresel kentsel yaşam kalitesi, sosyal kentsel yaşam kalitesi ve kültürel kentsel yaşam kalitesi olmak üzere beş tanedir. Araştırmada kontrol değişkenleri yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, ikamet süresi, sürdürülen iş, yaşanan mahalle şeklindedir. Ayrıca katılımcıların yaşadıkları yerin sakin şehir olmasından duydukları memnuniyet düzeyini ölçmek amaçlı 5’li likert tipte bir soru sorulmuştur.

Sakin şehir olmaktan duyulan memnuniyet düzeyi ile sakin şehir algısını oluşturan bileşenler arasındaki ilişkiyi analiz etmek için çapraz tablo analizi kullanılmıştır. Bunun sonucunda sakin şehir olmaktan duyulan memnuniyet düzeyi değişkeni üzerinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulgularanan değişkenler yaş, ikamet süresi ve sürdürülen iş değişkenleri olarak tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular özetle şu şekildedir:

- Her bir değişken için en fazla yüksek memnuniyete sahip yaş grubu 35-44 yaş arası grup iken, en fazla düşük memnuniyete sahip yaş grubu 65 yaş ve üzeri grup olarak tespit edilmiştir. En fazla düşük memnuniyete sahip ikinci grup ise, 18-24 yaş arası (%67,2) olarak tespit edilmiştir.
- Her bir değişken için en fazla yüksek memnuniyete sahip yüzde, 26-50 yıl arası süredir ikamet etmekte olan katılımcılarda iken, en fazla düşük memnuniyete sahip yüzde, 0-5 yıl arası süredir ikamet etmekte olan katılımcılar olarak tespit edilmiştir.

- Genel olarak en fazla yüksek memnuniyete sahip gruplar, işçi-memur grubu ile “diğer” meslek grubu iken en fazla düşük memnuniyete sahip grup, sakin şehir algısını oluşturan her bir değişken için (ekonomik, fiziksel/mekânsal, çevresel, sosyal, kültürel kentsel yaşam kalitesine yönelik değerlendirmeler/algılamalar) çalışmayan katılımcılar olarak tespit edilmiştir. Ayrıca en fazla düşük memnuniyete sahip ikinci grup, yine her bir değişken için aynı olacak şekilde, öğrencilerdir.

Buna karşın anlamlı farklılık bulgulanmayan değişkenler cinsiyet, eğitim düzeyi ve yaşanılan mahalle değişkenleri olarak tespit edilmiştir. Başka bir deyişle sakin şehir algısını oluşturan tüm değişkenler, araştırmaya dahil edilen kadın ve erkek katılımcılar, farklı eğitim düzeyleri ve farklı mahallelerde ikamet eden katılımcılar arasında %95 güven düzeyinde farklılaşmamaktadır.

Ayrıca anket formunda yer alan ifadelere katılımcıların verdikleri cevapların frekans analiziyle değerlendirilmesi sonucunda katılımcıların yalnızca sakin şehir olmanın ekonomik kentsel yaşam kalitesine yönelik olumlu olarak algıladıkları ifadeler olduğu görülmüştür. Bu ifadeler;

- “Sakin şehir olmak, yaşadığım yerde yerel esnafın gelir düzeyini arttırmıştır” (Kesinlikle katılıyorum: %5,8; Katılıyorum: %28,9, Orta Derecede Katılıyorum: %23,1),
- “Sakin şehir olduktan sonra yaşadığım yerde kurulan yöresel pazarlar istihdam olanaklarını arttırmıştır” (Kesinlikle katılıyorum: %5,8; Katılıyorum: %33,4, Orta Derecede Katılıyorum: %21,9),
- “Sakin şehir olmak, yaşadığım yerde kadınların işgücüne katılım oranını arttırmıştır” (Kesinlikle katılıyorum: %6; Katılıyorum: %21,6, Orta Derecede Katılıyorum: %23,6) ifadeleridir.

Ancak bunun fiziksel/mekansal, çevresel, sosyal ve kültürel kentsel yaşam kalitesine yönelik genel olarak algılamaların olumsuz olduğu bulgulanmıştır.

Araştırmaya ilişkin olarak belirtilmesi gereken önemli bir husus, araştırma alanı olarak Yenipazar’ın seçilmiş olmasının beraberinde getirdiği dezavantajlardır. Öncelikle, Yenipazar’ın 2011 yılında sakin şehir unvanını kazanmasının ardından 2014 yerel seçimlerinde belediye başkanının değişmiş olması ve mevcut belediye başkanının sakin şehir unvanına sahip çıkmaması, pek çok projenin yarıda kalmasına neden olmuştur. Ayrıca Yenipazar’da sakin şehir sürecini başlatanların yöreden ayrılmış olduğu, halkın sakin şehir olmanın Yenipazar için ne anlama geldiği ile ilgili bilgi ve bilinç sahibi olmadığı, aktif olarak yürütülmesi gereken uygulama ya da projelerin eksik olduğu ve halkın sakin şehir sözünü artık hiç duymadığı görülmüştür.

Türkiye’de 1950 yılından itibaren genel olarak kentin çekiciliğine karşın kırsal alanın iticiliğine bağlanan kırdan kente doğru nüfus hareketleri başlamıştır. Bu dönemi yaratan nedenler olarak kırsal alanlardaki ve ekonomik olarak geri kalmış

bölgelerdeki iş imkanlarının yetersizliği ve nüfusun kendine yetemez hale gelmesi sayılabilir. Gelişmekte olan ülkelerin birçoğunda kırdan kente olan göçler, sanayileşmenin beklenen bir sonucu olarak değerlendirilmiştir. Yenipazar'da da gözlemlendiği üzere günümüzde bu nüfus hareketleri hala varlığını sürdürmektedir. Yenipazar'da sanayinin yokluğuna karşın nüfusun büyük bir çoğunluğunun tarımla geçinmekte olması, geçimlik üretim yapan üretici köylülerin varlığı, işgücü kapasitesinin, verimliliğin ve ekonomik canlılığın azalması anlamına gelen yaşlı nüfusun fazlalığı gibi faktörlerin sakin şehir olmaktan duyulan memnuniyet düzeyini olumsuz etkilediği söylenebilir.

Bilindiği üzere sakin şehir hareketi, daha çok İtalya'daki küçük ve orta ölçekli kasabalardan esinlenilerek geliştirilmiştir. Bu durumun hareketin başarısı ve diğer ülkelerdeki uygulanabilirliği açısından bir dezavantaj teşkil ettiği söylenebilir. Çünkü İtalya gibi Avrupa ülkelerinde böyle hareketlerin işlevsel olabilmesi için gerekli olan altyapının büyük bir çoğunluğu halihazırda mevcut olup bu etken, hareketin başarıya ulaşmasında büyük bir rol oynamıştır. Oysa Türkiye gibi ülkelerde böyle bir altyapı gerek fiziksel gerekse sosyo-kültürel anlamda mevcut olmayıp topyekûn bir dönüşümü gerekli kılmaktadır. Sakin şehir olmanın gerektirdiği dönüşüm sürecini halkın özümseyebilmesi için uzun bir zamana ihtiyaç vardır.

Yenipazar'ın eksiklerini tolere edebilecek özellikler (yöresel ve organik ürünler, yeme-içme kültürünün zenginliği, tarihsel birikim, sosyal ilişkilerin güçlü olması vb.) görülmekle birlikte örneğin rekreasyon aktivitelerinde uzmanlaşma gibi uzmanlaşma ve çeşitlilik sağlayacak bir yapının olmayışı da göze çarpmaktadır. Çünkü küreselleşme, coğrafik farklılıkları ve uzmanlaşmayı gün geçtikçe daha fazla ön plana çıkarmakta, kent ve bölgelerin belli bir alanda uzmanlaşması veya çeşitlilik gösteren bir ekonomik yapıya sahip olmasını gerektirmektedir. Dinamikler değişince, yeni dinamiklere ayak uyduramayanlar, yani karşılaştırmalı avantajlara sahip olmayanlar, dışlanmakta ve geride kalmaktadır. Bu süreç, eşitsizlikleri ve uçurumları derinleştirmektedir. Sakin Şehirler Birliği içinde yer alan üyelerin de kendi güçlü ve zayıf yönlerini, fırsatlarını ve tehditlerini kıyaslayarak kendilerini farklılaştırmaları gerekmektedir. Bunu başaramayan Yenipazar, sakin şehir modelinin kurgulandığı haliyle çalışmayabileceğine dair net bir örnek sunmaktadır.

Kaynakça

- Alkan, A. T. (2013). Memleketin Taşra Hali. T. Bora (Der.) içinde, *Taşraya Bakmak* (s. 67-77). İstanbul: İletişim.
- Alver, K. (2017). *Taşra Halleri*, Konya: Çizgi Kitabevi.
- Bilgi, M. G. (2013). Türkiye'nin Sakin Şehirlerinde Permakültürel Koruma, Planlama, Yönetim ve Eğitim Pratikleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29, 45-57.

- Birkan, T. (2013). Taşraya Hiç Bahar Gelmez Mi?. T. Bora (Der.) içinde, *Taşraya Bakmak* (s. 297-317). İstanbul: İletişim.
- Bora, T. (2013). Taşralaşan ve Taşrasını Kaybeden Türkiye. T. Bora (Der.) içinde, *Taşraya Bakmak* (s. 37-67). İstanbul: İletişim.
- Çelik, C. (2017). Taşrayı Anlamak: Dönüşen Taşra Tasavvuru. K. Alver (Der.) içinde, *Taşra Halleri* (s. 27-43). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Çiğdem, A. (2013). Taşra Karalaması. T. Bora (Der.) içinde, *Taşraya Bakmak* (s. 101-115), İstanbul: İletişim.
- Donat, O. (2016). Sakin Kent (Cittaslow) Üyeliğinin Kamusal Mekanlara Etkisi: Türkiye'deki Sakin Kentler Üzerine Bir İnceleme. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Göçkan, E. (2012). İzmir İli Yavaş Şehir Seferihisar Örneğinde Doğal ve Kültürel Yapı Üzerine Araştırmalar. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi- Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Güngör, M. ve Bulut, Y. (2008). Ki kare Testi Üzerine. *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları*, 7(1), 84-89.
- Gürbilek, N. (2010). *Yer Değiştiren Gölge*, (3. Baskı), İstanbul: Metis.
- <http://cittaslowseferihisar.org/>
- <http://cittaslowturkiye.org/>
- Karataş, A. ve Karabağ, Ö. (2013). Cittaslow Hareketinde Çevre Eğitiminin Önemi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(29), 1-21.
- Kıray, M. B. (1964). *Ereğli: Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası*, İstanbul: Bağlam.
- Nacak, İ. (2017). Taşra ve Ötekileştirme. K. Alver (Der.), içinde, *Taşra Halleri* (s. 43-81). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Pekdemir, M. (2013). Taşranın “taşı toprağı altın”da ne vardır?. T. Bora (Der.) içinde, *Taşraya Bakmak* içinde (s. 77-101). İstanbul: İletişim.

Yenilik ve Gelir Eşitsizliği: Kuramsal Bir Yaklaşım

Serap BARIŞ¹

Nısfet UZAY²

ÖZ: Yaklaşık yarım asırdır dünya genelinde ve özellikle gelişmiş ülkelerde gelir eşitsizliğinde dikkate değer bir artış yaşanmaktadır. Ancak bu artışın nedenleri konusunda henüz bir görüş birliğine varılamamıştır. Bu konuda son dönemlerde üzerinde durulan nedenlerden biri “yenilikler”dir. Birçok ülke iktisadi büyümeyi hızlandırmak için yeniliklere ve teknolojik sürece önem vermiştir. Bu çalışmanın temel amacı, yenilik ve gelir eşitsizliği ilişkisini teorik ve ampirik yaklaşımlar çerçevesinde incelemektir. Çalışmanın sonucuna göre, yenilik ve gelir eşitsizliği ilişkileri farklı kanallardan ortaya çıkmaktadır. Bu iki değişken arasında iki yönlü ilişki olup, bu ilişkinin niteliği pozitif olabildiği gibi negatif de olabilmektedir. Yenilik süreci rekabet üstünlüğü sağlamak, verimliliği ve iktisadi büyümeyi artırmak açısından gerekli olmakla birlikte, bu sürecin gelir eşitsizliği ile olan ilişkisi sosyo-ekonomik şartlara ve kurumsal yapıya bağlıdır.

Anahtar Kelimeler: Yenilik, gelir eşitsizliği, teknolojik gelişme, ekonomik büyüme, Vasıf yanlı teknolojik değişim.

Jel Kodları: D39, O39, Q55.

Innovation and Income Inequality: A Theoretical Approach

ABSTRACT: There has been a remarkable increase in income inequality in the world and especially in developed countries for nearly half a century. However, there is no consensus on the reasons of this increase. One of the reasons that have been mentioned in recent years is the “innovations”. Many countries have given importance to innovation and technological process to accelerate economic growth. The main purpose of this study is to examine the relationship between innovation and income inequality within the framework of theoretical and empirical approaches. According to the results of the study, the relationship between innovation and income inequality emerges from different channels. There is a two-way relationship between these two variables and the nature of this relationship may be positive or negative. While the innovation process is necessary to ensure competitive advantage and to increase productivity and economic growth, the relationship between this process and income inequality depends on the socio-economic conditions and the institutional structure.

Keywords: Innovation, Income Inequality, Technological Change, Economic Growth, Skilled-biased Technological Change.

Jel Codes: D39, O39, Q55.

Geliş Tarihi / Received: 01/10/2018

Kabul Tarihi / Accepted: 13/02/2019

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, serap.baris@gop.edu.tr, orcid.org/0000-0003-3905-4746

² Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, uzay@erciyes.edu.tr, orcid.org/0000-0003-3896-0149

1. Giriş

Günümüzde teknolojik yenilik hızlı üretim ve gelir artışının temel belirleyicilerindedir. Ekonomistler uzun zaman önce teknoloji ve yeniliklerin uzun dönem iktisadi büyüme üzerinde önemini kavramışlardır. Hem Adam Smith hem de Karl Marx; icatları ve yenilikleri, sermaye birikimi ve genişleyen piyasalarla ilişkilendirerek kapitalist ekonomilerin büyümesindeki en dinamik unsurlar olarak görmüşlerdir (Freeman ve Soete, 2004: 363). Teknolojik yeniliklerin kapitalist sistem üzerindeki etkileri konusunda Marx'tan sonra en önemli katkı Joseph Schumpeter tarafından yapılmıştır. Schumpeter, kapitalist sistemin büyüüp gelişmesinde en önemli etkenin girişimcilerin “yenilikler”i piyasaya sürmeleri olduğunu belirtmiştir (Turanlı ve Sarıdoğan, 2010: 43). Büyüme teorisi de geleneksel olarak teknolojik gelişmenin ve yeniliklerin büyüme sürecindeki hayati rolünü kabul etmektedir (Freeman ve Soete, 2004: 363). Neoklasik büyüme modellerinde “dışsal” olarak değerlendirilen teknolojik gelişme, içsel büyüme modellerinde “içsel” olarak model tarafından belirlenmekte ve iktisadi büyümenin en önemli itici gücü olarak görülmektedir. İçsel büyüme modellerinin yeni nesli olarak adlandırılan yenilik temelli büyüme modelleri ile onları takiben yapılan çalışmalar, 21. yüzyılda büyümenin, yeniliklere ve teknolojiye dayalı olduğunu ortaya koymaktadır. Nasıl ele alınırsa alınsın günümüzde teknolojik gelişme ve yenilikler hem iktisadi büyümenin hem de uluslararası rekabetin itici gücü olarak görülmektedir.

Yenilik başta gelişmiş ülkeler olmak üzere, ülkelerin iktisadi büyümesinde rol oynamamış, aynı zamanda gelir eşitsizliğini de etkilemiştir. Yenilik süreci rekabet üstünlüğü sağlamak ve verimliliği artırmak açısından gerekli olmakla birlikte, bu sürecin gelir eşitsizliği üzerindeki etkileri konusunda literatürde farklı bulgular yer almaktadır. Örneğin Lucas (2000) 20. yüzyıldaki uluslararası gelir eşitsizliğinin 21. yüzyılda azalacağını belirtmektedir. Lucas'ın modeline göre, 21. yüzyılda bütün ülkeler aynı teknolojilere (aynı teknoloji düzeyine) ulaşma fırsatı bulacak, sermayenin serbest dolaşımıyla birlikte sermaye gelişmiş ülkelere az gelişmiş ülkelere akacak ve böylece ülkeler ekonomik olarak birbirlerini yakalayacaklardır (yakınsama süreci) (Lucas, 2000). Buna göre Lucas, gelir eşitsizliğindeki azalmanın teknolojik gelişmeyle mümkün olacağını ifade etmektedir.

Teknolojik değişimin gelir eşitsizliği üzerindeki etkileri uzunca bir süre ihmal edildikten sonra, 2008 Küresel Finans Krizi sonrasında yeniden incelenmeye başlamıştır. Özellikle son dönemlerde yapılan kapsayıcı büyüme tartışmalarında yeniliklerin ve teknolojik gelişmenin gelir eşitsizliğindeki rolüne (başta ABD ve OECD ülkeleri olmak üzere) vurgu yapılmaktadır. Örneğin Aghion vd. (2015) ABD’de yenilikçilik (patent sayısı olarak) ile üst gelir eşitsizliği (en üst %1’lik gelir dilimi) arasında yenilikçilikten üst gelir eşitsizliğine doğru bir nedensellik ilişkisinin olduğu ve bu ilişkinin anlamlı olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Bu çalışmanın da temel sorunsalı olan “Yenilik ile gelir eşitsizliği arasında ilişki var mıdır?” sorusu basit bir soru gibi görünse de süreçler karmaşık ve cevaplanması oldukça zordur.

İlk olarak yenilik döngüsel, birikimli ve yayılma etkileri ile karakterize edildiğinden çeşitli bağlamları içermekte ve farklı şekillerde tartışılabilmektedir. İkincisi, gelir eşitsizliği yenilikleri etkilerken, aynı zamanda yenilik de gelir eşitsizliğine neden olabilir. Üçüncü olarak ise bu ilişki zaman ve mekânsal olarak değişebilir (Tselios, 2011: 76). Çünkü yeniliğin zamandan ve yerel koşullardan etkilendiğine dair literatürde artan bir görüş birliği mevcuttur (Karlsson, 2008; Breau vd., 2014). Son olarak yenilik ve eşitsizlik ilişkisi istihdam, iş ve ücret eşitsizliği gibi konuları da içeren çok eksenli bir konudur.

Çalışmanın amacı, yenilik ve gelir eşitsizliği ilişkisini teorik ve ampirik yaklaşımlar kapsamında incelemektir. Yeniliklerin diğer makroekonomik değişkenler -özellikle büyüme ve istihdam- üzerindeki etkisini araştıran çok sayıda çalışma olmakla birlikte, yenilik ve gelir eşitsizliği ilişkisini inceleyen çok az sayıda çalışma (Tselios, 2011; Aghion vd., 2015; Antonelli ve Gehring, 2013; Breau vd., 2014) vardır. Ayrıca yenilik ve gelir eşitsizliği ilişkisini kuramsal açıdan detaylı inceleyen bir çalışmaya Türkçe literatürde rastlanmamıştır. Çalışma bu açıdan önem taşımaktadır. Yenilik ve eşitsizlik arasındaki ilişki içerik-bağlam ilişkisi konuyla ilgili kuramsal ve ampirik literatürün temel sonuçları birleştirilerek formüle edilmiştir.

Belirtilen amaç doğrultusunda çalışmada ilk olarak yenilik ve yenilik süreçleri üzerinde durulmuştur. Daha sonra yenilik ve gelir eşitsizliği ilişkisi detaylı olarak incelenmiştir. Son olarak ise, gelir eşitsizliğinin yenilikler üzerindeki etkisine yer verilmiştir.

2. Yenilik ve Yenilik Süreci

Türkçeye “innovation” kelimesinin karşılığı olarak giren yenilik ya da inovasyon, gelenekselden farklı olarak yeni bir şeyin ortaya çıkartılması manasına gelir (Turanlı ve Sarıdoğan, 2010: 14). Yenilik bir icadın piyasada satılabilir hale gelmesi olup, piyasaya sürülmüş “yeni bir şey”, “yeni bir yöntem” ya da “yeni bir süreç” olarak tanımlanabilir. Çeşitli yazarlar yeniliğin farklı yönlerine vurgu yaparak tanımlama yapmışlarsa da yenilikle ilgili tanımlamalardan en yaygın kabul göreni OECD’nin Oslo Kılavuzu’nda yer almaktadır. Buna göre yenilik “...işletme içi uygulamalarda, işyeri organizasyonunda veya dış ilişkilerde yeni veya önemli derecede iyileştirilmiş bir ürün (mal veya hizmet), veya süreç, yeni bir pazarlama yöntemi ya da yeni bir organizasyonel yöntemin gerçekleştirilmesidir” (OECD ve EUROSTAT, 2005: 50). Bu tanımlamaya göre bir yenilik için asgari koşul; ürünün, sürecin, pazarlama yönteminin ya da organizasyonel yöntemin firma için yeni olması gerektiğidir (Turanlı ve Sarıdoğan, 2010: 14). Oslo Kılavuzu’nda yenilik “teknolojik yenilik” olarak değerlendirilmektedir.

Yenilik konusunda yapılan tanımlamalar incelendiğinde yeniliğin hem bir *süreç* hem de bu süreç sonucundaki *çıktıları* ifade ettiği görülmektedir. Teknolojik yeniliğin ortaya çıktığı teknolojik değişim süreci icat, yenilik ve yayılma olarak üç aşamadan oluşmaktadır (Karaöz ve Albeni, 2003: 29). Yenilik aşaması sadece ürünün icat edilmesini ya da geliştirilmesini değil, ticari olarak satışa sunulmasını yani ürünün pazarlanmasını da kapsamaktadır. Aksi halde icat edilen ürün, süreç ya da yöntem bir yenilik olarak değerlendirilmeyecektir.

Yeniliği farklı şekillerde sınıflandırmak mümkündür. Bu konuda ilk girişim Schumpeter'den gelmiştir. Schumpeter (2012) radikal ve adımsal yenilikler üzerinde durmakta ardından da beş yenilik türünden bahsetmektedir. Schumpeter'e göre "radikal yenilikler" önemli yıkıcı değişiklikler yaratırken, "adımsal (artımsal) yenilikler" ise değişim sürecini sürekli olarak ileriye götürmektedir. Schumpeter'e (2012)'ye göre yenilikler (i) yeni ürünlerin girişi, (ii) yeni üretim yöntemlerinin girişi, (iii) yeni pazarların açılması, (iv) yeni bir hammadde ve diğer girdiler için yeni tedarik kaynaklarının bulunması ve oluşturulması, (v) bir endüstride yeni pazar yapılarının ortaya çıkarılması şeklinde sınıflandırılmıştır. Yeniliklerin sınıflamasında, Schumpeter'den esinlenen OECD ve EUROSTAT (2005)'in firma temelli sınıflaması yaygın kabul görmektedir. Buna göre yenilikler, ürün, süreç, pazarlama ve organizasyonel yenilikler olarak sıralanmaktadır.

İktisat literatüründe yenilik denildiğinde ilk akla gelen isim Joseph Schumpeter'dir. Schumpeter, icat ve yenilik arasındaki ayrımı yapmış ve kapitalist sistemin ekonomik gelişmesinin yenilikler tarafından sağlandığını savunmuştur. Schumpeter (1994) yenilik sürecini kendisinin "yaratıcı yıkım" olarak adlandırdığı yeni teknolojilerin eskisinin yerini aldığı bir ekonomik yöntem olarak görmektedir. Bu süreçte de en önemli rolü "girişimciye" atfeden Schumpeter (1994), yenilikleri asıl ortaya çıkaran kişinin girişimci olduğunu vurgulamaktadır. O'na göre girişimci ve yenilikler var olduğu sürece kapitalist ekonomi ayakta kalabilecektir.

3. Yenilik ve Gelir Eşitsizliği

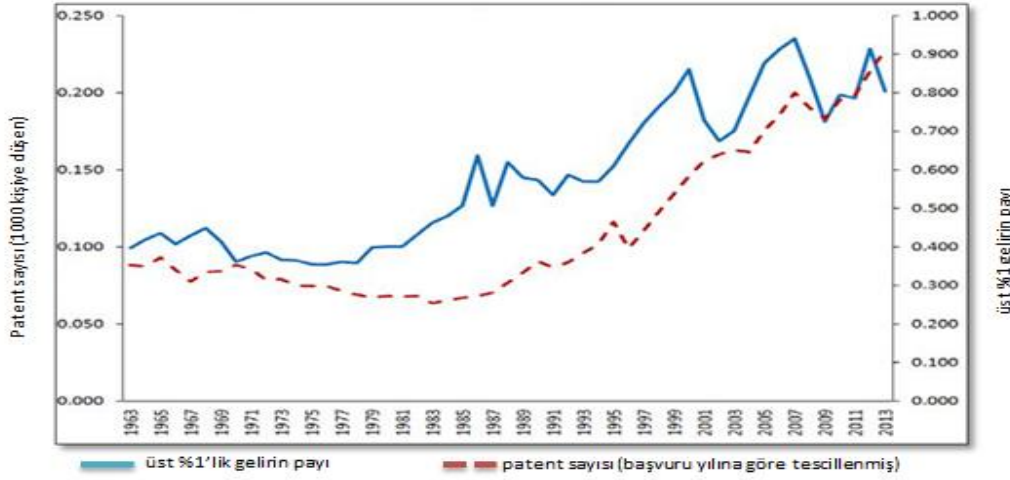
Yenilikler ekonomik gelişmenin temel itici gücü olmanın yanı sıra ekonomik sistemdeki birçok değişkeni de etkilemektedir. İş yapma biçimimizi kökten değiştiren teknolojik yenilikler istihdam, işsizlik, ücret, dış ticaret, verimlilik ve gelir dağılımı gibi değişkenleri de etkilemektedir. Literatürde yeniliklerin iktisadi büyüme ve diğer makroekonomik değişkenler ile ilişkileri fazlaca incelenirken gelir eşitsizliği ile olan ilişkisi birkaç çalışma dışında pek dikkate alınmamıştır.

Halbuki 40 yıldan daha fazladır bilgi temelli ekonominin ortaya çıkışının stilize gerçeklerinden biri, hızla artan gelir eşitsizliğidir. Bu eğilim hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin bir kısmında gözlemlenmektedir. Ancak, içinde bulunduğumuz yüzyılda gelir eşitsizliğindeki bozulma 20. yüzyıla göre daha kötüdür. Örneğin, OECD ülkelerinde en zengin %10'un ortalama gelirleri 25 yıl öncesine göre 9,5 kat artarken, en yoksul %10'luk dilimin ortalama geliri sadece 7

kat artmıştır. Zengin ve yoksul arasındaki bu fark 2008 Küresel Finans Krizi'nden sonra 25-30 yıl öncesine göre daha da hızlı büyümüştür (OECD, 2014: 8-9).

Üst gelir eşitsizliğindeki artış yönündeki bu dalgalanmanın altında yatan temel faktörlerin ne olduğu konusunda henüz bir görüş birliğine varılamamıştır. Aghion vd. (2015)'e göre, ABD gibi gelişmiş ülkelerde bu faktörlerden birisi "yenilik"tir. Bu konuda son 30-35 yıldır ABD ve diğer gelişmiş ülkelerde üst gelir eşitsizliği ve yeniliğin göstergesi olarak kullanılan patent sayısı arasındaki ilişkiye bakıldığında, iki değişkenin paralel hareket ettiği görülmektedir. Grafik 1'de ABD'de 1963-2013 döneminde 1000 kişi başına düşen patent sayısı ve en üst %1'lik gelir diliminin payı arasındaki ilişki gösterilmiştir (Aghion vd., 2015: 2).

Grafik 1: ABD'de En Üst %1'lik Gelir Diliminin Payı ve Kişi Başına Toplam Patent Sayısı, (1963-2013)

Kaynak: (Aghion vd., 2015).

Grafik 1'e göre 1980'lerin başlarına kadar her iki değişken arasında yakın bir ilişki gözlenmezken, 1980'lerin ikinci yarısından itibaren her iki değişkenin de birlikte artış eğiliminde olduğu ve genellikle birbirleriyle ilişkili olduğu görülmektedir.

Bulutay (2016)'ya göre yeni teknolojiler, özellikle dijital devrim toplumlarında büyük bir ayrışma, eşitsizlik yaratmaktadır. Bu ayrışmanın bir kutbunda gerekli donanım, beceriye sahip zengin bir azınlık, diğer ucunda toplumun az eğitimli büyük kısmı yer almaktadır. Son zamanlarda ABD'de yaşanan büyük eşitsizlik artışlarının temelinde yatan olgu da budur (Bulutay, 2016: 19). Aghion (2002) ve Acemoğlu (2002), ise geçtiğimiz on yıllarda ortaya çıkan beceri temelli süreç yeniliklerinin ücret ve gelir eşitsizliğinin artmasının başlıca itici gücü olduğunu iddia etmektedir. Aghion vd. (2015)'in belirttiği gibi özellikle 21. yüzyılda yenilik gelir eşitsizliğini açıklayan temel faktörlerden biri olarak görülse de, yeniliğin ve yenilik sürecinin gelir eşitsizliğini nasıl etkilediği sosyo-ekonomik şartlara ve kurumsal yapıya bağlı olarak değişmektedir.

Yenilikler, yenilik süreçlerinin içsel ve birikimli olması nedeniyle gelir eşitsizliğini farklı şekillerde ve farklı kanallardan etkileyebilmektedir (Tselios, 2011: 77). Teknolojik değişim ya da yenilikler, gelir eşitsizliğini artırabileceği gibi azaltabilmektedir. Aynı zamanda gelir eşitsizliği de yenilikleri etkilemektedir.

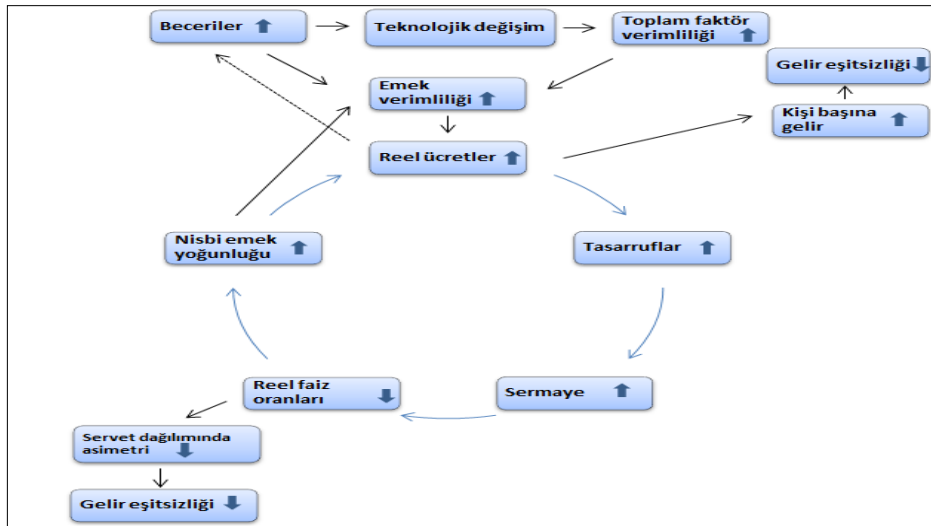
Bu bölümde yeniliklerin eşitsizliği nasıl ve hangi kanallardan etkilediği üzerinde durulacaktır.

3.1. Yeniliğin Gelir Eşitsizliğini Azalttığı Yönündeki Geleneksel Görüş

Teknolojik değişimin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisi hem doğrudan piyasa aksaklıklarını azaltan önemli bir faktör olarak, hem de dolaylı bir şekilde emek verimliliğini artırıcı pozitif etkileri yoluyla ortaya çıkabilir (Antonelli ve Gehringer, 2013: 7).

Teknolojik gelişmenin gelir eşitsizliğini azaltmadaki rolü, iktisadi büyümenin temel kaynağı olmasındandır. Şekil 1’de gösterilen bu mekanizma esas olarak şu şekilde işlemektedir: (1) Teknolojik değişim toplam faktör verimliliği artışının kaynağıdır ve daha yüksek emek verimliliğine yol açar. Emek verimliliğindeki artış, reel ücretlerde artışa ve sonuç olarak ücret geliri elde edenlerin gelirinde artışa yol açarak gelir eşitsizliğini azaltır. (2) Reel ücretlerdeki artış aynı zamanda tasarruf artışına ve yatırım için mevcut mali/finansal kaynak stokunun artışına, faiz oranlarının düşüşüne yol açar (Antonelli ve Gehringer, 2013: 9). (3) Faiz oranlarının düşmesi, servetten elde edilen gelirin nispi olarak azalmasına yol açar. Sonuç olarak ücret geliri elde edenlerin kazançları artarken servetten elde edilen gelirin azalmasıyla gelir eşitsizliği azalmış olur. Ayrıca faktör ve ürün piyasalarındaki sıkı rekabet monopolistik karların da azalmasına neden olur.

Şekil 1: Yenilik Dinamikleri ve Gelir Eşitsizliği İlişkisi

Kaynak: Antonelli ve Gehringer (2013)’ten uyarlanmıştır.

Yenilik ve gelir eşitsizliği ilişkisi ekonomik kalkınma süreciyle de açıklanabilmektedir. Kuznets (1955), iktisadi büyümeyi destekleme ve gelir eşitsizliğini azaltmada teknolojik değişimin kritik ve içsel rolünün farkına varmıştır. Kuznets'e göre teknolojik değişim mevcut (geleneksel) sektörlerin/firmaların payını azaltıp, yeni gelen teknoloji yoğun genç endüstrilerin payını artırarak servet stokunu etkiler. Böyle bir dönüşümün yaşandığı bir toplumda teknolojik değişim yaygındır ve teknolojik yeniliklerin yaşandığı genç endüstrilerin çok hızlı büyümesinden dolayı, toplam içinde eski sektörlerin varlık değerlerinde nispi bir azalma olması ve dolayısıyla eşitsizliğin artması kaçınılmazdır (Kuznets, 1955: 10). Ancak ekonomi geçiş dönemini tamamladığında eşitsizliğin azalması muhtemeldir.

Yeni gelişen ve gelişmekte olan ekonomiler genellikle birden fazla geçiş dönemlerine maruz kalırlar. Yalnızca tarımdan sanayiye değil, aynı zamanda farklı sektörel geçişler (örneğin, düşük teknolojlili sektörlerden yüksek teknolojlili faaliyetlere geçmek gibi) veya daha yüksek kalitede ürünler sunan sektörlerle yönelik uyumlaştırmalarla karşılaşılırlar. Geçiş dinamikleri, bu daha az "yıkıcı" büyüme senaryolarından çok daha farklı yapısal etkiler ortaya çıkarabilirler. Ekonomik gelişmenin ya da dönüşümün erken evrelerinde, nüfusun büyük kısmının modern sektör için gerekli olan eğitim ve finansal pazarlara erişimi kısıtlıdır; bu nedenle geçiş süreci yalnızca toplam nüfusun sadece küçük bir parçasını kapsar (Paunov, 2013: 25). Sonuç olarak başlangıçtaki iktisadi büyüme, sermaye ve beceri açısından nispi olarak zengin olanlar için daha yüksek getiri sağlar.

Kalkınmanın ilk aşamalarının kapsayıcı olmaması, sadece zenginler için getiri sağlama yeni teknolojileri kullanma ve benimsemenin zaman alan maliyetli ve yavaş bir süreç gerektirmesindedir. Bu nedenle, birçok teknolojik yenilik başlangıçta eşitsizliği artırma eğilimindedir. Ancak zamanla çalışanların daha çoğu geleneksel sektörü terk ederek yeni teknolojiye adapte olduğundan, geride görece daha az çalışan kalacak, yeni gelenler daha hızlı adapte olacak ve böylece gelir eşitsizliği zamanla azalacaktır (Paunov, 2013: 25).

Antonelli ve Gehringer (2013) daha yüksek yenilik performanslarının eşitsizliği azaltma eğiliminde olduğunu belirtmektedir. Onlara göre, yenilikler verimliliği ve iktisadi büyümeyi destekleyerek ve böylece ücretleri artırıp rant geliri elde edenlerin gelirini azaltarak eşitsizliği azaltmaktadır. Ayrıca, uzun dönemde büyük ölçüde yenilikçi bir ekonomik ortam, mal ve hizmet piyasalarındaki rekabetçi baskıyı azaltıp dinamizmi artırarak ve yenilikçi firmaların monopol karlarını azaltarak eşitsizliği azaltabilir. Tunali ve Şahan (2016)'a göre; gelişmiş Avrupa ülkelerinde yaşanan yenilikler en üst gelir grubu lehine değildir. Bu ülkelerde gelir eşitsizliğini esas olarak artıran unsur kurumsal yapı olarak görünmektedir.

3.2. Yeniliğin Gelir Eşitsizliğini Azalttığı Yönündeki Schumpeteryan Görüş

Teknolojik değişimin, gelir eşitsizliği üzerindeki etkisi Schumpeter (1934; 1942)'in temel katkılarıyla da incelenebilir. O'na göre yenilik, bir ekonomik sistem

evriminin nadiren ortaya çıkan özelliği değil, onun dinamiklerinin esas bileşeni ve temel belirleyicisidir. Teknolojik yeniliklerin ortaya çıkması, ekonomik sistemlerin işleyişinin kendine has bir özelliğidir ve iktisadi büyümeden ayrılamaz. Teknolojik değişim ve iktisadi büyüme birbiriyle iç içedir. Aslında Schumpeter, teknolojik değişimle belirlenen büyümenin, gelir asimetrisindeki azalma üzerinde olumlu bir etki yaptığını doğrulayarak, Kuznets'in hipotezine katkıda bulunur.

Schumpeter (1934) yenilik ve gelir eşitsizliği ilişkisini yenilikleri ortaya çıkaran girişimcilere dikkat çekerek açıklamaktadır. Girişimciliğin önemi, teknolojik değişimin mevcut firmalar yerine yeni gelen firmalar (yenilikçiler) tarafından yapıldığı durumlarda ortaya çıkmaktadır. İlk defa piyasaya giren yenilikçi firmalar gelir eşitsizliğinin azaltılmasına mevcut firmalardan daha fazla katkı sağlamaktadır (Bruton vd., 2013). Bu mekanizma ise teknolojik değişimin rantları etkilemesi sonucu, gelir eşitsizliğinin iyileştirilmesine katkı sağlayarak ortaya çıkmaktadır.

Teknolojik değişim gelir dağılımının bileşeni olan rantı, (i) mevcut sermaye stokunun yıkımı, (ii) yeni firmaların girişi, (iii) fiyat artışlarının ve yerleşiklerin hissedarlarına ödedikleri kar paylarının azalması, (iv) tasarrufların artması ve bunun sonucunda tahvil sahiplerine ödenen faiz oranlarının azalması olarak dört şekilde etkilemektedir. Bu etkiler aşağıdaki şekilde açıklanabilir (Antonelli ve Gehringer, 2017: 88):

- ✓ Hem ürün hem de süreç yeniliklerinin uygulanması, mevcut sermayenin büyük bölümlerinin silinmesiyle yaratıcı yıkıma neden olur. Yeni firmaların yeniliklerle piyasaya girişi ile ürün pazarlarından çıkmak zorunda kalan yerleşik firmaların hissedarları, servetlerini azaltacak zararlarla karşı karşıyadırlar. Teknolojik değişim böylelikle dengesiz gelir dağılımından kaynaklanan gelir asimetrisini azaltacaktır.
- ✓ Radikal yeniliklerin esasen yerleşik firmalardan ziyade yeni gelenler tarafından üretildiğine dair önemli kanıtlar vardır. Bu konudaki detaylı çalışmalar, 20. yüzyılın ikinci yarısında yeni bilgi-iletişim teknolojilerinin ve biyoteknolojilerin ortaya çıkışının büyük şirketlerden ziyade, yeni girişimcilik faaliyetleri sonucu ortaya çıktığını göstermektedir.
- ✓ Yenilikçilerin girişi, piyasa rekabetinde bir artışa ve giriş engellerinin azalmasına neden olur. Dolayısıyla, yenilikçilerin piyasaya girişi yerleşiklerin ekstra kârlarını ve monopol rantını azaltır. Sonuç olarak monopol rantlarının azalması yerleşiklerin hisse sahiplerine ödedikleri kar paylarını azaltır ve böylece gelir eşitsizliği azalır. Ancak yeni gelenler mevcut piyasada yenilikleri dolayısıyla ekstra karlar elde etmeye başlarlar. Yeni gelenlerin bu ekstra karları, sıfırdan başlayarak yeni servet stoğu yaratılmasına yol açarak servet eşitsizliğini azaltır. Ancak bunun için taklitçilerin girişi bir süre bariyerlerle (patent vb.) engellenmelidir.

Yeniliğin yayılması ile birlikte rant benzeri monopolcü kar ortadan kalkar. Böylece Schumpeter'in vurgu yaptığı *yaratıcı yıkım* gerçekleşmiş olur.

- ✓ Teknolojik değişim toplam faktör verimliliğini ve dolayısıyla emek verimliliğini arttırmaya yardımcı olur. Emek verimliliğindeki artış, ücretler üzerinde olumlu etkilere sahiptir. Daha yüksek işgücü verimliliği ücretleri, dolayısıyla tasarruf düzeyini (mutlak olarak) ve sermaye arzını artırır. Faiz oranları giderek düşer. Bu durum, tahvil sahiplerinin gelirini azaltması nedeniyle daha dengeli bir gelir dağılımına yol açar.

Schumpeteryan görüş açısından, *yeniliğin hızı* gelir eşitsizliği için önemlidir. Buna göre, teknolojik değişim ne kadar hızlı olursa, gelir eşitsizliği o kadar hızlı azalır. Ürün ve süreçlerin girişi hızlı olduğunda, monopoller ve yeniliğin rant benzeri monopol karları çok daha kısa sürer. Tüketicilere fayda transferi daha hızlıdır. Rant benzeri birikim süresi/süreci çok daha kısa olması dolayısıyla gelir eşitsizliği daha az olabilir. Gelir eşitsizliğinin daha az olması, teknolojik değişimde önemli rol oynayan beşeri sermaye birikimini artırır (Antonelli ve Gehringer, 2013: 9).

Aksine yeniliğin hızının yavaş olması durumunda, monopol rantları uzun süreli olur ve piyasa fiyatları gerçek üretim maliyetlerine ancak çok uzun dönemde yaklaşır. Böylece yenilikçi uzun süre monopol karı elde ederek daha da zenginleşir. Bu durum ise hem bugünün hem de gelecekte -gelecek nesillere servet aktarımı yoluyla- gelir eşitsizliğine neden olur.

Teknolojik değişimin hızlı olması, yaratıcı yıkımın işleyişini ve yeni teknolojinin avantajlarının tüketicilere transferini mümkün kılar. Buna karşın, teknolojik yeniliklerin yavaş olması, girişin önünde uzun süreli bariyerlere neden olur ve böylece rant benzeri birikim ücret rekabetinin işleyişini engelleyebilir. Nihayetinde ise rant artışlarına dayalı servet birikimini açısından gelir eşitsizliğini artırır.

Teknolojik değişimin içsel kaynağını açıklayan Schumpeteryan çerçevede, *vasıf düzeyi* ve çalışan nüfus içinde yer alan *beşeri sermaye düzeyi* de kritik bir rol oynar. Aghion vd. (1999)'u takiben belirli bir ekonomik sistem içinde gelir eşitsizliğinin beşeri sermaye birikimini engellediği, geciktirdiği ve azalttığı açık bir şekilde görülmüştür. Gelir eşitsizliğinin daha az olduğu ekonomik sistemler beşeri sermaye ve öğrenme düzeylerini artırma konusunda daha büyük şansa sahiptir. Nitelikli işgücü firmalara ürün ve faktör piyasalarındaki beklenmedik şoklara karşı tepki gösteren bilgi dışsallığı sağlar. Böylece, firmaların şoklara karşı tepkisi açık bir şekilde beşeri sermaye düzeyleriyle ilgilidir (Antonelli ve Gehringer, 2013: 9). Sonuçta, yeniliklerin daha hızlı oluşu gelir eşitsizliğinin daha az olmasına, gelir eşitsizliğinin az olması ise beşeri sermaye düzeyini artırarak yeniliklerin daha hızlı ortaya çıkmasına neden olur. Dolayısıyla birbirini tamamlayan bir döngü söz konusudur.

3.3. Yeniliğin Gelir Eşitsizliğini Artırdığı Yönündeki Görüş: İstihdam Kanalı

1980'li yıllardan bu yana ABD'de ücret eşitsizliğindeki artışın belirginleştiği ve 1990'lı yılların başına kadar yükselişini sürdürdüğü ve daha sonra daha yüksek bir seviyede istikrara kavuştuğu çeşitli çalışmalarda (Katz ve Murpy, 1992; Card ve Dinardo, 2002; Eckstein ve Nagypal, 2004) belirtilmektedir. 20. yüzyılın son çeyreğindeki teknolojik gelişmelerin ve özellikle bilgi iletişim teknolojilerinin yaygınlaşmasının eşitsizlikteki bu artıştan büyük ölçüde sorumlu olduğuna dair yaygın bir görüş vardır. Bir dizi çalışma (Greenwood ve Yorukoglu, 1997; Rubinstein ve Tsiddon, 2004) eşitsizliğin yükselişinin, bilgisayar teknolojisi ve insan sermayesi arasındaki tamamlayıcılığın vasıflı işçilerin görece talebini artırdığını ve dolayısıyla farklı beceri seviyesine sahip bireyler arasındaki ücret farklılıklarının arttığını savunmaktadır (Iacopetta, 2008: 455). Yeniliklerin gelir eşitsizliğini işgücü piyasaları ya da istihdam kanalı ile etkilediğine dair literatürde iki temel hipotez vardır: Vasıf Yanlı Teknolojik Değişme ve Rutin/Görev Yanlı Teknolojik Gelişme.

Gelir eşitsizliğinin nedenleri üzerine odaklanan literatür, 1980'li yıllardan itibaren artan gelir eşitsizliğinin en önemli nedeninin teknolojik değişimin yarattığı *beceri ve hüneler* olduğunu belirtmektedir (Antonelli ve Gehringer, 2013: 6). ABD, İngiltere, Japonya gibi gelişmiş ülkelerde becerili ve becerisiz işgücünün işsizlik ve ücret oranları arasındaki artan farklılık dikkati çekmektedir. Yeni teknolojiler özellikle yüksek teknolojili sektörler değişime uyum sağlayacak daha nitelikli/becerili işgücüne gereksinim duyarlar. Becerili işgücü -ki literatürde eğitilmiş, yetenekli ve deneyimli olma anlamında kullanılmaktadır- öğrenme avantajına sahiptir ve bu yüzden teknolojik gelişme onun kullanımı için gerekli işgücü ile birlikte gelişir. Katz ve Murphy (1992) ve Goldin ve Katz (2009), 20. yüzyıldaki teknolojik değişimin vasıf ya da beceri yanlı olduğunu bulgulayanlardır.

Teknolojik gelişme ve işgücü talebi arasındaki bu ilişkiyi ekonomistler teknolojik değişim ve gelir eşitsizliği ilişkisini açıklamakta kullanırlar. Yeni teknolojilerin yüksek vasıflı işçiler için talep yaratması durumunda eşitsizliğin arttığı şeklinde ifade edilen bu hipotez *Vasıf Yanlı Teknolojik Değişim* (Skilled-biased Technological Change: SBTC) hipotezidir (Card ve DiNardo, 2002).

Teknolojik değişim ve yenilikler gelir eşitsizliğinden daha önce ücretlerde eşitsizliğe yol açar. Yeniliklerin ücretleri birkaç kanaldan etkilediği düşünülmektedir. Bu kanallardan biri vasıf-yanlı teknolojik değişim hipotezidir. Card ve DiNardo (2002) vasıf yanlı teknolojik değişim hipotezini "*yeni teknolojilerin ortaya çıkışı yüksek vasıflı işçilerin talebinde artışa neden olur ve bu da kazanç eşitsizliğinin artmasına yol açar*" şeklinde açıklamaktadır. Bu hipotezin temelinde, teknolojik yeniliklerin yüksek vasıflı/becerili işgücünü tamamladığı varsayımı yatmaktadır. Vasıf yanlı teknolojik değişim yaklaşımına göre, yeni teknolojilerin ortaya çıkması -özellikle bilgi iletişim teknolojileri gibi- düşük becerili işgücüne göre yüksek becerili işgücüne olan talebi artırır (Breau vd., 2014:

355). Daha yüksek eğitim düzeyine sahip bireyler kolayca yeni teknolojiyi kullanır ve karşılığında yüksek ücret alırlar. Düşük eğitilmiş, düşük becerili bireylere talep azalır ve beceriye dayalı ücret farklılıkları artar (Weiss ve Garloff, 2005: 2-5). Bu şekilde nitelikli ve niteliksiz işgücü ücretleri arasında farkın artması esasında bir *ücret kutuplaşmasına* neden olmaktadır. Ücret kutuplaşması ise gelir asimetrisi (gelir eşitsizliği) ortaya çıkarabilir. Aghion (2002) ve Acemoğlu (2002), beceri temelli yeniliklerin son yıllardaki ücret ve eşitsizlik artışının temel belirleyicisi olduğunu iddia etmiştir (Botta, 2017: 2). Florida (2002), Milken Enstitüsünün Tech-Pole Endeksi'ni vasıf yanlı teknolojik değişimin öncü göstergesi olarak kabul etmiş ve yeniliklerin daha yüksek seviyedeki eşitsizlik ile pozitif ilişkili olduğunu belirlemiştir. Benzer şekilde Wheeler (2005), ABD genelindeki kazanç eşitsizliklerini incelemiştir. Yazar, kentsel alanlarda eşitsizlikteki belirgin artışı işgücündeki beceri farklılıklarına (ve dolayısıyla onların kazançlarındaki) bağlamakta ve bunun da vasıf yanlı teknolojik değişim hipotezine desteklediğini belirtmektedir.

Yeniliklerin istihdam yoluyla gelir eşitsizliğini etkilediğine dair son zamanlarda üzerinde durulan bir diğer yaklaşım *Rutin/Görev Yanlı Teknolojik Değişim* (Routine-Biased or Task-Biased Technology Change: RBTC) hipotezidir. Görev temelli çerçeve (Autor vd., 2003; Acemoğlu ve Autor, 2010) olarak da adlandırılan bu yeni model; teknoloji, beceri ve görevler arasındaki etkileşime odaklanarak teknolojik değişimin iş gücü çıktıları üzerindeki etkisinin anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Çünkü bu yaklaşımda vasıf yanlı teknolojik değişimden farklı olarak “beceri” ile “görev” birbirlerinden ayrı değerlendirilmektedir (Breau vd., 2014: 355). Görev, bir kimsenin yapageldiği iş olarak değerlendirilirken, beceri daha ziyade yetenek anlamında ele alınmaktadır.

Örneğin, bilgi iletişim teknolojileri insan işçiliğini, rutin olan bazı bilişsel ve manuel görevlerde ikame edebilir. Ancak bilgi iletişim teknolojilerinin işlerin/görevlerin nitelik gerektiren rutin olmayan görevlerde bunu yapmaları (yani işgücünü ikame etmeleri) zordur. Teknolojik değişim rutin orta gelirli işlere olan talebi azaltırken, ücret dağılımını etkileyecek rutin olmayan işlere olan talebi artıracaktır. Özetle, rutin görevler yeni teknolojilerle gerçekleştirilebilirken, rutin olmayan görevler kişisel etkileşim ve/veya otomasyonu zorlaştıran bilişsel becerileri gerektirir. Bu rutin olmayan görevler arasında (i) karmaşık ve soyut görevler (örneğin, bilginin işlenmesini gerektiren analitik ve etkileşimli görevler), (ii) elle yapılan görevler (örneğin kişisel hizmetler, temizlik, inşaat ve ulaştırma endüstrileri) sayılabilir. Dolayısıyla orta düzeyde vasıf gerektiren daha rutin işler ortadan kaybolarak ya da diğerlerine göre azalarak, daha üstte yer alan rutin olmayan görevler (beceri, yetenek gerektiren) gelişecek ve emek piyasalarının kutuplaşması söz konusu olacaktır (Breau vd., 2014: 355). *İş ya da işgücü kutuplaşması* denilen bu eğilim, bazen düşük ve yüksek vasıf gerektiren mesleklerin aynı oranda büyümesiyle; bazen de yüksek vasıf gerektiren mesleklerin, orta ve düşük vasıf gerektiren mesleklere göre daha hızlı büyümesiyle ortaya çıkabilir (Akçomak ve Gürcihan, 2013: 5). Farklı ülkeler için yapılan çalışmalar (Goos ve

Manning, 2007; Autor ve Dorn, 2009; van Reenen, 2011; Akçomak ve Gürcihan, 2013; Goos vd., 2014) son yıllarda emek piyasalarında işgücü kutuplaşmasının olduğuna dair deliller sunmaktadır.

3.4. Yeniliğin Gelir Eşitsizliğini Artırdığı Yönündeki Görüş: Diğer Yaklaşımlar

Yeniliklerin gelir eşitsizliğini artırması ekonominin yapısal dönüşümüyle de ilgilidir. Yenilik ekonominin yapısal değişimine neden olabilir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, geleneksel düşük verimli faaliyetler yanında modern bir yüksek verimli endüstriyel sektör (ikili ekonomik yapı) ortaya çıkarak gelir eşitsizliğini artırabilir (Botta, 2017: 1). Bu durum Arthur Lewis (1954) tarafından önerilen ikili kalkınma modelinin arkasındaki mantıktır. Lewis'e göre kalkınma, ekonominin her kesiminde aynı anda başlamayacağından eşitlikçi olmayan bir biçimde gerçekleşmektedir. Kalkınma başlangıçta nüfusun yalnızca küçük bir azınlığını kapsar (Lewis, 1954: 56). Endüstriyel dönüşümün gerçekleştiği (yeniliklerin ortaya çıktığı) sektördeki azınlık kesim zenginleşirken, nüfusun büyük bir kısmı yoksuldur. Dolayısıyla kalkınmanın başlangıcında -Kuznets'in hipotezinde olduğu gibi- toplumda bir gelir eşitsizliği vardır.

Bu geleneksel görüşün dışında yeniliğin gelir eşitsizliğinde artışa neden olduğuna dair son zamanlarda çeşitli görüşler de öne sürülmüştür. Bunlardan biri *yenilikçi firmaların* toplumda eşitsiz bir gelir dağılımına yol açtığıdır. Yenilik süreci genellikle döngüsel, birikimli ve yayılma/taşma etkileri ile nitelendirilir. Geçmişte yenilik faaliyetinde bulunan firmaların, yenilikçi tecrübeleri nedeniyle diğer firmalardan nispeten daha hızlı büyümeleri olasıdır. Yenilikçi firmalar, daha fazla işçi çalıştırmak, yüksek nitelikli işgücü talep etmek, işgücüne daha istikrarlı bir gelecek sunmak ve yenilik yapmayan firmalara göre çalışanlarına daha yüksek ücret ödemek suretiyle bir toplumda eşitsizlik seviyesini arttırmaktadır (Tselios, 2011: 81).

Yeniliklerin eşitsizliğe neden olduğuna dair bir diğer görüş *bilgi yayılmaları* ile ilgilidir. Bilindiği gibi, yenilikler bilgi yayılmaları yoluyla liderlerden (yenilikçilerden) takipçilere akar. Takipçiler liderlerin ürettiği bilimsel ve teknolojik yeniliklerden yararlanırlar. Bu durum bir süre sonra takipçilerin liderleri yakalamasına yol açar. Ancak böyle bir durum takipçilerin bedavacı olmak istemelerine ve sürekli bir eşitsizlik yaratılmasına neden olur (Eeckhout ve Jovanovic, 2002: 1291). Bu nedenle, firmalar arasında bilgi yayılımı ne kadar büyük olursa, bedavacılık ve eşitsizlik o kadar büyük olur. Bu sonucun ortaya çıkmaması için ülkedeki mülkiyet haklarının güvence altında ve iyi korunuyor olması önemlidir.

Dikkate değer bir husus da, yenilik-eşitsizlik arasındaki nedensellik ilişkisinin *zaman içinde ve coğrafya boyunca* değiştiği yönündedir. Daha spesifik olarak, teknik ilerleme, vasıfsız işçilerin marjinal verimliliğini azaltırken, vasıflı işçilerin marjinal verimliliğini artırarak üretim fonksiyonunu değiştirebilir. Bununla birlikte, girdileri bir teknolojidenden diğerine aktarmak da maliyetlidir. Beşeri sermaye

açısından daha yoğun olan yeni teknoloji uzun dönemde eskisinin yerini alacaktır, ancak kısa dönemde eski teknoloji hala kullanılabilir. Bu nedenle, yeni teknolojiyi kullanan zengin işçiler daha yüksek kazançlar elde ederken, yeniden eğitim masraflarını karşılayamayan yoksul işçiler kısmen tamamlayıcı faktörlerden mahrum kalan eski teknolojiyi kullanmaya devam edeceklerdir (Tselios, 2011: 81). Neoklasik iktisatçılar emek ve sermaye arasındaki tamamlayıcılık nedeniyle yeniliklerin kısa vadede ücretler üzerindeki negatif etkilerini desteklemektedir; ancak uzun dönemde yenilik, işçilerin birim zamanda daha fazla çıktı üretmesine olanak tanımaktadır (Saint-Paul, 2008: 9).

Belirli bölgeler (coğrafi olarak) daha büyük ekonomik olanaklar sunar. Büyük kentsel alanlar yeniliklerin gelişimi için daha avantajlı alanlar olmaktadır. Bazı ekonomistler, coğrafyacılar ve tarihçiler, birçok yeniliğin şehirlerde yapıldığı ileri sürerler. Onlara göre, insanların ve firmaların bir araya toplanmasının -fikirlerin hızlı etkileşimi nedeniyle- şehirlerde yüksek düzeyde etkileşim ortamı yaratarak insanların yenilik yapmalarına yardımcı olur. Bilgiye erişim, şehirlerin yeniliklere karşı iletken olmasını sağlayan önemli bir faktördür. Yenilik sürecinde hayati öneme sahip olan bilginin yaratılması ve aktarılması açısından şehirler daha uygundur (Bakhtiarizadeh, 2016: 4; Malecki, 2010). Lee (2011)'e göre yenilikçi bölgeler daha vasıflı, eğitilmiş işgücünü çekmekte ve yenilikçi olmayan diğer bölgelerden daha yüksek ücret ödemektedir. Bu süreç aynı zamanda tekrar yeniliklerin sayısında artışa yol açmaktadır. Schoales (2006), Kuzey Amerika'daki çeşitli endüstriyel kümelerin ücret yapısına bakıldığında, en yenilikçi kümelenmelerin daha yüksek ortalama maaş ödemek eğiliminde olduğunu göstermiştir. Lee (2011) de Avrupa kentlerinde bölgesel yenilik ve gelir eşitsizliği ilişkisini incelemiştir. Sonuçlar, yenilik ve gelir eşitsizliği arasında pozitif ve anlamlı ilişkiyi doğrulamaktadır. Breau vd. (2014) de Kanada şehirlerinde 1996-2006 döneminde yenilik ve gelir eşitsizliği ilişkisinin pozitif olduğunu bulgulamıştır. Daha yenilikçi şehirler daha eşitsiz bir kazanç dağılımına sahiptir. Vasıf-yanlı teknolojik değişim hipotezi de aslında bu görüşe katkı sağlamaktadır. Şöyle ki, yenilik faaliyetleri büyük şehirlere yayılmışsa, daha vasıflı işgücü şehirlere -yenilikçi bölgelere- akın edecek ve bu bölgelerde bir ücret-gelir eşitsizliği ortaya çıkacaktır.

4. Gelir Eşitsizliğinin Yenilikler Üzerindeki Etkileri

Yenilik ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişki iki yönlüdür (karşılıklıdır). Yenilikler gelir eşitsizliğini etkilediği gibi gelir eşitsizliği de yeniliklere neden olmaktadır. Gelir eşitsizliği yenilikler üzerinde pozitif etki yaratabileceği gibi negatif etki de yaratabilmektedir.

Yenilik-eşitsizlik ilişkisi eşitsizlikten yeniliğe doğru şeklinde düşünüldüğünde, ilişkinin boyutu daha karmaşık bir hal almaktadır. Gelir eşitsizliğinin bir ekonominin yenilik performansını (olumlu ya da olumsuz) çeşitli kanallardan etkilediği konusunda teorik destekler vardır. Eşitsizlik pazar/piyasa büyüklüğü ve fiyat etkisi üzerindeki doğrudan etkisi yoluyla yenilikleri etkileyebilir. Gelir

dağılımının dinamik pazar büyüklüğü etkisi şu şekilde açıklanabilmektedir: Eşitsiz bir gelir dağılımı, yeni ürünler için küçük bölgesel pazarlar olduğu ve bu pazarların yavaş büyüdüğü anlamına gelir. Çünkü yeni ürünler genellikle daha pahalı olduğundan, yalnızca çok az sayıda zengin tüketici bu ürünleri satın alabilmektedir (Tselios, 2011: 79). Dolayısıyla yeniliklerin ortaya çıkışı sınırlı olabilir.

Dinamik fiyat etkisi ise pazar büyüklüğü etkisinin aksine, eşitsizliğin yenilik ve iktisadi büyüme için faydalı olabileceğini belirtir. Zira en zengin tüketiciler yeni ürünler için ödeme yapma konusunda daha isteklidirler. Ayrıca zengin bireylerin daha iyi ve daha pahalı bir teknoloji seçme olasılıkları daha yüksektir (Iacopetta, 2008). Bunlara ilave olarak bu malları icat eden ve üreten işçi sınıfı da dolaylı olarak üretimlerinin karşılığında monopol rantlarıyla ödüllendirilirler (Tselios, 2011: 79). Bu teorik açıklama ampirik çalışmalarda da destek görmektedir. Örneğin Falkinger (1994) gelir eşitsizliğinin yenilik ve iktisadi büyüme için faydalı olduğunu göstermiştir. Tselios (2011), 102 Batı Avrupa bölgesinin/şehrinin 1995-2000 dönemi toplulaştırılmış mikro veri setini kullanarak eşitsizliğin yenilik için iyi olup olmadığını sorgulamış ve bir bölgenin eşitsizliğinin artmasının yeniliği desteklediği sonucuna varmıştır. Acemoğlu vd. (2012)'e göre radikal yeniliklerin ortaya çıkma ihtimali serbest piyasa temelli ve nispeten eşitlikçi olmayan ekonomilerde eşitlikçi ülkelerden daha fazladır. Çünkü radikal yenilikler için Arge çalışmaları yapılması gerekir. Bu çalışmalar için de önemli harcamaların yapılması kaçınılmazdır. Bu harcamaları ise ancak büyük işletmeler, girişimciler (zengin/servet sahibi) yapabilir.

Gelir eşitsizliğinin yeniliklere etkisi ile ilgili bir diğer teorik açıklama, gelir eşitsizliğinin yeniliklerin ortaya çıkması için gereken beşeri sermaye düzeyini etkilediği yönündedir. Düşük düzeylerdeki gelir adaletsizliği beşeri sermayeyi geliştirme güdüsünü ve fırsatını artırmakta ve böylece ekonomik sistem için yenilikçi faaliyetleri destekleyen yeni bilgi dışsallıkları yaratmaktadır (Paunov, 2013: 25). Bir bireyin eğitiminin kalitesi, sonraki hayatında yenilikçi olma yeteneği üzerinde belirgin bir etkiye sahiptir. Toivanen ve Väänänen (2016), yüksek lisans ve doktora gibi güçlü bir eğitim geçmişine ve performansına sahip kişilerin daha düşük performans gösteren bireylere göre yenilik yapma olasılığının yüksek olduğunu bulmuşlardır. Bu duruma küçük bir İskandinav ülkesi olan Finlandiya'nın 1980'lerden itibaren doğal kaynak temelli (orman ürünleri ve madencilik) bir ekonomiden yenilik temelli bir ekonomiye geçişi örnek olarak gösterilebilir (Hiltunen, 2017). Finlandiya, 1950'lerden itibaren eğitime büyük yatırım yaparak çocuklara ve genç yetişkinlere eğitim ve kaliteli öğretime eşit erişim sağlamıştır. Sonuç olarak ülke, çeşitli alanlarda iyi eğitim almış çok sayıda profesyonel işgücü yetiştirerek, yüksek teknoloji ve inovasyona bağımlı sektörlerde büyük ve başarılı şirketleri yaratmasına ve geliştirmesine imkân tanımıştır. Finlandiya bugün Kuzey Avrupa'daki yüksek teknoloji rekabetin en güzel örneğini sunmaktadır (Ornston, 2013: 711). Öyle ki ülke Küresel Yenilik Endeksi (The Global Innovation Index) sıralamasında Fransa, Almanya ve Japonya

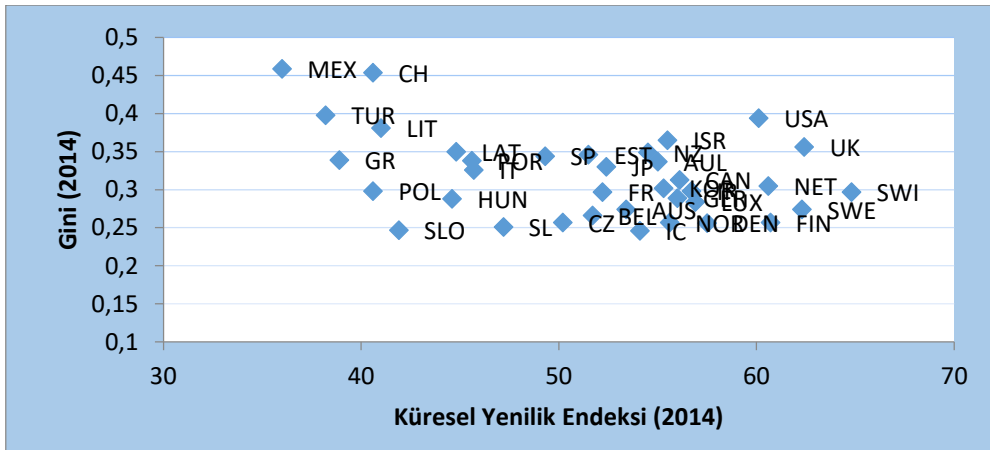
gibi ülkeleri geride bırakarak en üstlerde (genellikle ilk 5'e giren ülke 2018 yılında 126 ülke içinde 59,6 puan ile 7. sırada) yer almaktadır (GII, 2019).

Ancak eğitimle ilgili önemli bir gerçek şu ki, toplumdaki eşitsizlik arttıkça alt gelir dilimindekilerin (yoksulların) eğitim ve becerilerini geliştirme gibi fırsatlara ulaşma imkânları güçleşir (OECD, 2014: 9). Özellikle az gelişmiş ülkelerde nüfusun büyük bir kısmı yüksek eğitim imkânlarına ulaşamadığından, beşeri sermayenin gelişimi oldukça yavaş olur. Teknolojik değişimin içsel kaynağını açıklayan Schumpeteryan çerçevede, beceri miktarı ve çalışan nüfus içinde yer alan beşeri sermaye düzeyi önemli bir rol oynar. Sonraki yıllarda yapılan çalışmalarda (Aghion vd., 1999) gelir eşitsizliğinin beşeri sermaye oluşumunu engellediği, geciktirdiği ve azalttığı açık bir şekilde görülmüştür.

Gelir eşitsizliğinin düşük olduğu durumlarda yeniliklerin ortaya çıkabileceği konusunda iktisadi sistemlerle ilişkili olarak çeşitli deliller vardır. Hopkin vd. (2014), OECD ülkelerinde daha düşük eşitsizliğin daha yüksek yenilikle ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Yazarlara göre, İskandinav ekonomileri gibi eşitlikçi sosyal sistemlerin performansı ABD'den daha iyidir. Bu görüş, aynı zamanda siyaset bilimciler arasındaki hakim görüştür. Kapitalizmin en eşitlikçi tipinin bulunduğu Kuzey Avrupa'nın Anglo-Sakson ülkelerinin yenilik performansı piyasa yanlısı sistemler kadar verimlidir (Hopkin vd., 2014).

Grafik 2, OECD ülkelerinde Küresel Yenilik Endeksi (Global Innovation Index: GII) ile ölçülen yenilik ve gini katsayısı ile ölçülen gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi bir dağılım grafiği ile göstermektedir.

Grafik 2: OECD Ülkelerinde Küresel Yenilik Endeksi ve Gelir Eşitsizliği İlişkisi

Kaynak: GII (2017) ve OECD (2017) verileri kullanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Gini katsayısına ilişkin en son veriler 2014 yılına ait olduğundan bu yıl verileri kullanılmıştır. Grafik 2, eşitsizliğin daha az olduğu bir ülkenin muhtemelen daha yenilikçi olabileceğini ortaya koymaktadır. Bu durum Almanya, Kanada, Güney Kore, Norveç, İsveç gibi eşitsizliğin düşük olduğu ülkelerin yenilikçi ülkeler olduğunu göstermektedir. Ayrıca ABD'nin konumu incelendiğinde Kuzey Avrupa

lkeleri karşısında yenilikilikteki liderliğini kaybettiği ve eşitsizliğin yüksek olduğu da Grafik 2’den gözlenen bir diğer bir çıkarımdır.

Bazı alışmalar konuyu daha geniş bir perspektiften ele almaktadır. Bu alışmalar yeni sanayileşmiş Doğu Asya lkelerinin başarılı kalkınma deneyimleri ile onlara göre nispeten geri kalmış Latin Amerika ekonomilerini karşılaştırmaktadır. Japonya, Güney Kore ve Singapur gibi Doğu Asya lkeleri daha eşit gelir ve servet dağılımı, avantajlı beşeri sermaye oluşumu ve teknolojik bilgi birikimine sahiptir. Buna karşın, Latin Amerika'daki (rneğin Meksika, şili) güçlü seçkinler ve kutuplaşmış gelir ve servet yoğunlaşması ise yapısal durağanlığa, sürekli düşük Arge çabalarına ve hayal kırıcı yenilikçi performanslarla karakterize olan elverişsiz bir ekonomik ortam yaratılmasına neden olmaktadır (Botta, 2017: 3). Dolayısıyla daha eşitlikçi bir dağılım, bilgi birikimi ve yapısal değişim Doğu Asya lkelerinin daha yenilikçi olmalarında önemli etkenler olarak görülmektedir.

5. Sonuç

Son yıllarda dünya genelinde ve özellikle gelişmiş ülkelerde gelir eşitsizliğinde görülen artış, araştırmacıların dikkatlerini gelir eşitsizliğinin nedenleri üzerine odaklanmaya itmiştir. Gelir eşitsizliğine yol açan pek çok ekonomik ve kurumsal faktör (ekonomik büyüme, enflasyon, eğitim, küreselleşme, piyasa yapısı, mülkiyet, demokratikleşme vs.) bulunmaktadır. Ancak son dönemde üzerinde durulan önemli bir faktör “yenilikler”dir.

Bu çalışmada yenilik ve gelir eşitsizliği ilişkisi teorik yaklaşımlar ve ampirik bulgular dahilinde açıklanmıştır. Buna göre literatürde yenilikler ve gelir eşitsizliği ilişkisi iki yönlüdür. Yenilikler gelir eşitsizliğini etkilediği gibi gelir eşitsizliği de yenilikleri etkilemektedir.

Yenilikler gelir eşitsizliğini çeşitli kanallarla hem pozitif hem de negatif etkilemektedir. Bu konuda geleneksel açıklama Kuznets’in hipotezindedir. Kuznets’e göre teknolojik değişim mevcut (geleneksel) sektörlerin/firmaların payını azaltıp, yeni gelen teknoloji yoğun geç endüstrilerin payını artırarak servet stokunu etkiler. Teknolojik yeniliklerin yaşandığı geç endüstrilerin çok hızlı büyümesinden dolayı, toplam içinde eski sektörlerin varlık değerlerinde nispi bir azalma olması ve dolayısıyla eşitsizliğin artması kaçınılmazdır. Ancak ekonomi geçiş dönemini tamamladığında eşitsizlik azalacaktır.

Yeniliklerin gelir eşitsizliğini azaltması Schumpeteryan çerçevede de açıklanabilmektedir. Buna göre teknolojik değişim ekonomideki rantları etkileyerek gelir eşitsizliğinin iyileştirilmesine katkı sağlar. Teknolojik değişim gelir dağılımının bileşeni olan rantı; sermaye stokunun yıkımı, yeni firmaların girişi, fiyat artışlarının ve yerleşiklerin hissedarlarına ödedikleri kar paylarının azalması, tasarrufların artması ve bunun sonucunda tahvil sahiplerine ödenen faiz oranlarının azalması olarak dört şekilde etkilemektedir.

Yeniliklerin gelir eşitsizliğini artırdığı yönünde son yıllarda üzerinde durulan en önemli görüş işgücü piyasalarındaki değişimle ilgilidir. Bu konuda iki temel hipotezden bahsedilmektedir. Bunlardan biri vasıf yanlı teknolojik değişim hipotezidir. Hipoteze göre yeni teknolojilerin ortaya çıkması -özellikle bilgi iletişim teknolojileri gibi- düşük becerili işgücüne göre yüksek becerili işgücüne olan talebi artırır. Daha yüksek eğitim düzeyine sahip bireyler kolayca yeni teknolojiyi kullanır ve karşılığında yüksek ücret alırlar. Düşük eğitilmiş, düşük becerili bireylere talep azalır ve beceriye dayalı ücret farklılıkları artar. Bu şekilde nitelikli ve nitelsiz işgücü ücretleri arasında farkın artması, esasında bir *ücret kutuplaşmasına* neden olarak gelir eşitsizliğini ortaya çıkarabilir.

Yeniliklerin gelir eşitsizliğini işgücü piyasaları yoluyla etkilediğine dair ikinci hipotez *Rutin/Görev Temelli Teknolojik Değişim* hipotezidir. Hipotez, farklı mesleklerin beceri içeriğini dikkate almanın gereğini vurgulamaktadır. Rutin ya da sıradan işler yeni teknolojilerle gerçekleştirilebilirken, beceri gerektiren rutin olmayan işlerin yeni teknolojilerle gerçekleştirilmesi zordur. Böylece rutin/sıradan işleri yapan işgücüne talep azalacak ve bunların gelirleri azalacaktır. Beceri gerektiren işleri yapanlara talep artarken onların gelirleri de artacaktır. Özetle, bu yaklaşıma göre yenilikler *işgücü kutuplaşmasına* ve eşitsizliğe yol açacaktır.

Yeniliklerin gelir eşitsizliğini işgücü piyasaları dışında yenilikçi firmalar, bilgi yayılmaları, zaman ve coğrafya gibi faktörler yoluyla da artırdığına dair görüşler de ileri sürülmektedir.

Gelir eşitsizliğinin de yenilikleri çeşitli kanallardan etkilediği konusunda teorik ve ampirik destekler vardır. Ekonomideki gelir dağılımı piyasa büyüklüğü ve fiyat etkisi üzerindeki doğrudan etkisi yoluyla yenilikleri etkileyebilir. Eşitsiz bir gelir dağılımı, yeni ürünler için küçük pazarlar olduğu ve bu pazarların yavaş büyüdüğü anlamına gelir. Dolayısıyla yeniliklerin ortaya çıkışı sınırlı olabilir. Dinamik fiyat etkisi ise, eşitsizliğin yenilik ve ekonomik büyüme için faydalı olabileceğini belirtir. Zira en zengin tüketiciler yeni ürünler için ödeme yapma konusunda daha istekli olmalarının yanı sıra daha iyi ve daha pahalı bir teknoloji seçme olasılıkları da daha yüksektir.

Ayrıca gelir eşitsizliği bilgi ve teknoloji üretiminde gerekli olan beşeri sermaye düzeyini etkileyerek ekonominin yenilik performansını belirlemektedir. Son yıllarda yapılan çalışmalarda (Aghion vd., 1999) gelir eşitsizliğinin beşeri sermaye oluşumunu engellediği, geciktirdiği ve azalttığı açık bir şekilde görülmüştür.

Yenilik ve gelir eşitsizliği ile ilgili çeşitli yaklaşımlardan hareketle şu çıkarımlarda bulunulabilir: a) Yeniliklerin gelir eşitsizliğini azaltması ekonominin yapısal dönüşümüyle (kalkınma süreciyle) ilgilidir. b) Yenilik süreci rekabet üstünlüğü sağlamak, verimliliği ve iktisadi büyümeyi artırmak açısından gerekli olmakla birlikte, bu sürecin gelir eşitsizliği ile olan ilişkisi sosyo-ekonomik şartlara (istihdam, rant, beşeri sermaye, coğrafya) ve kurumsal yapıya (işgücü piyasaları, piyasa büyüklüğü, ekonomik sistem) bağlıdır.

Kaynakça

- Acemoglu, D. ve Autor, D. (2010). Skills, Tasks and Technologies: Implications for Employment and Earnings, <http://www.nber.org/papers/w16082.pdf>, (Erişim: 27.06.2017).
- Acemoglu, D. (2002). Technological Change, Inequality and the Labor Market. *Journal of Economic Literature*, 40 (1), 7-72.
- Acemoglu, D. , Robinson, J. A. ve Verdier, T. (2012). Can't We All Be More Like Scandinavians? Asymmetric Growth and Institutions in an Interdependent. *NBER Working Paper*, No. w18441.
- Aghion, P., Caroli, E. ve Garcia-Penalosa, C. (1999). Inequality and Economic Growth: The Perspective of the New Growth Theories. *Journal of Economic Literature*, 37(4), 1615-1660.
- Aghion, P. (2002). Schumpeterian Growth Theory and the Dynamics of Income Inequality. *Econometrica*, 70(3), 855-882.
- Aghion, P., Akcigit, U., Bergeaud, A., Blundell, R. ve Hemous, D. (2015). Innovation and Top Income Inequality. *National Bureau of Economic Research*, No. w21247.
- Akçomak, İ. ve Gürcihan, B. H. (2013). Türkiye İşgücü Piyasasında Mesleklerin Önemi: Hizmetler Sektörü İstihdamı, İşgücü ve Ücret Kutuplaşması. *TCMB Çalışma Tebliği*, No: 13/21.
- Antonelli, C. ve Gehringer, A. (2013). Innovation and Income Inequality, http://www.est.unito.it/do/home.pl/Download?doc=/allegati/wp2013dip/wp_2_4_2013.pdf, (Erişim: 12.08.2017)
- Antonelli, C. ve [Gehringer, A.](#) (2017). Technological Change, Rent and Income Inequalities: A Schumpeterian Approach. *Technological Forecasting & Social Change*, 115(2017), 85-98.
- Autor, D. ve Dorn, D. (2009). This Job is “Getting Old”: Measuring Changes in Job Opportunities using Occupational Age Structure. *American Economic Review*, 99, 45-51.
- Autor, D., Levy, F. ve Murnane, R. J. (2003). The Skill Content of Recent Technological Change: An Empirical Exploration. *Quarterly Journal of Economics*, 118, 1279-333.
- Bakhtiarzadeh, H. (2016). The Effect of Innovation on Income Inequality in Canadian Cities”, <http://summit.sfu.ca/item/16134> (Erişim: 12.08.2017).
- Botta, A. (2017). The Complex Inequality-Innovation-Public Investment Nexus: What We (Don't) Know, What We Should Know and What We Have to Do. *Forum for Social Economics*, 46(3), 275-298.

- Breau, S., Kogler, D. F. ve Bolton, K. C. (2014). On the Relationship Between Innovation and Wage Inequality: New Evidence from Canadian Cities. *Economic Geography*, 90(4), 351-373.
- Bruton, G. D., Ketchen, D. ve Duane, R. (2013). Entrepreneurship as a Solution to Poverty. *Journal of Business Venture*, 28(6), 683-689.
- Bulutay, T. (2016). Yaşamda ve Bilimde Değişme Esastır, Turkish Economic Association. *Discussion Paper*, No. 2016/1, <http://www.tek.org.tr> (Erişim: 12.10.2016).
- Card, D. ve DiNardo, J. E. (2002). Skill-biased Technological Change and Rising Wage Inequality: Some Problems and Puzzles. *Journal of Labor Economics*, 20(4), 733-783.
- Eckstein, Z. ve Nagypál, É. (2004). The evolution of U.S. Earnings Inequality: 1961-2002. *Quarterly Review*, Federal Reserve Bank of Minneapolis, issue Dec, 10-29.
- Eeckhout, J. ve Jovanovic, B. (2002). Knowledge Spillovers and Inequality. *American Economic Review*, 92(5), 1290-307.
- Falkinger, J. (1994). An Engelian Model of Growth and Innovation with Hierarchic Consumer Demand and Unequal Incomes. *Ricerche Economiche*, 48(2), 123-139.
- Florida, R. (2002). *The Rise of the Creative Class: And How It's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life*, New York: Basic Books.
- Freeman, C. ve Soete L. (2004), *Yenilik İktisadı*. Dördüncü Baskı, TÜBİTAK Yayınları, Ankara.
- GII (2017). The Global Innovation Index, <https://www.globalinnovationindex.org/analysis-indicator> (Erişim: 13.08.2017).
- GII (2019). The Global Innovation Index 2018, https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2018.pdf (Erişim: 23.01.2019).
- Goldin, C. ve Katz L. F. (2009). The Race Between Education and Technology: The Evolution of U.S. Wage Differentials 1890-2005. *NBER Working Paper*, No. 12984.
- Goos, M. ve Manning A. (2007). Lousy and Lovely Jobs: The Rising Polarization of Work in Britain. *Review of Economics and Statistics*, 89, 118-33.
- Goos, M., Manning, A. ve Salomons, A. (2014). Explaining Job Polarization: Routine-biased Technological Change and Offshoring. *The American Economic Review*, 104(8), 2509-2526.
- Greenwood, J. ve Yorukoglu, M. (1997). "1974" Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy, 46(1), 49-95.

- Hiltunen, J. (2017). The Relationship Between Economic Inequality and Innovation, <https://www.theseus.fi/handle/10024/131341> (Erişim:13.08.2017).
- Hopkin, J., Lapuente, V. ve Moller, L. (2014). Lower Levels of Inequality are Linked with Greater Innovation in Economies. <http://blogs.lse.ac.uk/politicsandpolicy/lower-levels-of-inequality-are-linked-with-greater-innovation-in-economies/> (Erişim:13.08.2017)
- Iacopetta, M. (2008). Technological Progress and Inequality: An Ambiguous Relationship, *Journal of Evolutionary Economics*, 18(3-4), 455-475.
- Karaöz, M. ve Albeni, M. (2003). Ekonomik Kalkınma ve Modern Yenilik Teorisi, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(3).
- Karlsson, C. (2008). Handbook of Research on Innovation and Clusters: Cases and Policies. Cheltenham, UK: Edward Elgar.
- Katz, L. F. ve Murphy, K. M. (1992). Changes in Relative Wages, 1963-1987: Supply and Demand Factors. *Quarterly Journal of Economics*, 107, 35-78.
- Kuznets, S. (1955). Economic Growth and Income Inequality. *American Economic Review*, 45, 1-28.
- Lee, N. (2011). Are innovative regions more unequal? Evidence from Europe. *Environment and Planning C: Government and Policy*, 29(1), 2-23.
- Lewis, A. (1954). Economic Development with Unlimited Supplies of Labor. *The Manchester School*, 22 (2), 139-191.
- Lucas, R. E. (2000). Some Macroeconomics for the 21st Century. *Journal of Economic Perspectives*, 14(1), 159-78.
- Malecki, E. J. (2010). Everywhere? The Geography of Knowledge. *Journal of Regional Science*, 50(1), 493-513.
- OECD ve EUROSTAT (2005). Oslo Manual: Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data, 3rd Edition, <http://www.sourceoecd.org/scienceIT/9264013083>, (Erişim: 22.06.2017)
- OECD (2014). *All on Board: Making Inclusive Growth Happen*. OECD Publishing, Paris.
- OECD (2017). OECD Data Income Inequality. <https://data.oecd.org/inequality/income-inequality.htm> (Erişim: 12.01.2017).
- GII (2017). Global Innovation Index 2014 Report, <https://www.globalinnovationindex.org/Home> (Erişim: 12.01.2017).
- Ornston, D. (2013). Creative Corporatism: The Politics of High-Technology Competition in Nordic Europe. *Comparative Political Studies*, 46(6), 702-729.

- Paunov, C. (2013). Innovation and Inclusive Development: A Discussion of the Main Policy Issues. *OECD Science, Technology and Industry Working Papers*, No. 2013/01.
- Saint-Paul, G. (2008). *Innovation and Inequality: How does Technical Progress Affect Workers*, NJ: Princeton University Press, <http://press.princeton.edu/chapters/i8659.pdf>, (Erişim:12.08.2017).
- Rubinstein, Y. ve Tsiddon, D. (2004). Coping with Technological Change: The Role of Ability in Making Inequality so Persistent. *Journal of Economic Growth*, 9(3), 305-346.
- Schoales, J. (2006). Alpha Clusters: Creative Innovation in Local Economies. *Economic Development Quarterly*, 20(2), 162-177.
- Schumpeter, J. A. (1934). *The Theory of Economics Development*. Oxford University Press, Oxford, U.K.
- Schumpeter, J. A. (1942). *Capitalism, Socialism, and Democracy*. Fifth Edition, <https://books.google.com.tr>, (Erişim:12.08.2017).
- Schumpeter, J.A. (1994), *Capitalism, Socialism & Democracy with a New Introduction by Richard Swedberg*. London and New York: George Allen & Unwin (Publishers).
- Schumpeter, J.A. (2012). *The Theory of Economic Development with a New Introduction by John E. Elliott*. Cambridge: Harvard University Press.
- Toivanen, O. ve Väänänen, L. (2016). Education and Invention. *Review of Economics and Statistics*, 98(2), 382-396.
- Tselios, V. (2011). Is Inequality Good for Innovation? *International Regional Science Review*, 34(1), 75-101.
- Turanlı, R. ve Saridoğan, E. (2010). *Bilim-Teknoloji-İnovasyon Temelli Ekonomi ve Toplum*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Tunali, H. ve Şahan, F. (2016). Income Inequality and Innovativeness: An Application for European Countries. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 66(1), 67.
- van Reenen, J. (2011). Wage Inequality, Technology and Trade: 21st Century Evidence. *Labor Economics*, 18, 730-741.
- Weiss, M. ve Garloff, A. (2005). Skill Biased Technological Change and Endogenous Benefits: The Dynamics of Unemployment and Wage Inequality, *ZEW Discussion Paper*, No. 05-79.
- Wheeler, C. H. (2005). Cities, Skills, and Inequality. *Growth and Change*, 36, 329-53.

Ulusal Hava Kalitesi Gözlemleri Bağlamında Türkiye'de Hava Kirliliğinin Yerel Durum ve Eğilim Görünümlerinin Belirlenmesi

Abdulvahap Çağatay DİKMEN¹

ÖZ: Hava kalitesi, insan sağlığı ve etkinliğini etkileyen en önemli etmenlerden birisidir. Havanın kalitesini belirlemede dikkate alınan hava kirliletiçi değışkenlerine yönelik olarak Türkiye'de düzenli gözlemler gerçekleştirilip toplanan veriler ilgili veri tabanlarında saklanmakta ve paylaşılmaktadır. Hava kalitesinin anlık değerdendirilmesinin yanı sıra, uzun dönem istatistiksel görünümünün ve eğilim varlığının ortaya koyulması, kalite ile ilgili yaşanan problemlerin çözümünde önemli rol oynamaktadır. Bu çalışmada, hava kalitesi gözlem istasyonlarından derlenen değışkenler istasyonlar özelinde istatistiksel yaklaşımlarla incelenmiş, dönemsel eğilim analizleri gerçekleştirilerek dönemler kapsamı ve arası görünümeler ortaya koyularak detaylı çalışma gerektiren sıcak noktaların ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Bulgular inceleme dönemleri kapsamında değerdendirildiğinde, PM10 açısından bazı illerdeki nisbi artışlara rağmen Türkiye genelinde dönem ortalama değerdelerinde genelde azalma, SO2 açısından ise Orta ve Doğu Karadeniz ile Akdeniz'in doğusu ve Ege civarı dönem artışlarına rağmen genel itibarla azalma yönünde değışimler olduğu belirlenmiştir. Eğilim analizleri sonucunda ise eğilim görünümünün istasyonlar bazında farklılaştığı belirlenerek özellikle olumsuz görünüme sahip konumlarda daha detaylı inceleme gereği ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hava Kalitesi, Zaman Serisi, Parametrik Olmayan Eğilim Analizi

JEL Kodu: Q53, C22, Q58

Determination of Local Status and Trend Views of Air Pollution in Turkey in the Context of National Air Quality Monitoring

ABSTRACT: Air quality is one of the most important factors affecting human health and effectiveness. In determining the air quality through air pollutant variables considered, regular observations are performed and the data are stored in databases and disseminated in Turkey. In addition to any immediate evaluation of air quality, unfolding long-term statistical views and trends play an important role in the solution of quality problems. In this study, variables compiled from the air quality monitoring stations were examined by statistical approaches within the individual contexts of observation stations, seasonal trend analysis were performed and it was aimed to reveal hot spots that require further attention. When the findings are examined with respect to the investigated periods, general decreases in the average values of PM10 at the scale of Turkey, against relative increases in some provinces, and again decreases in SO2 in a wider scale, excluding the central and eastern parts of the Black Sea region, east Mediterranean and some parts in Aegean, were basically identified. As a result of the trend analysis, the trend views appeared to differ at the stations level and the need for more detailed analysis was revealed especially in the areas with negative outlook.

Keywords: Air Quality, Time Series, Non-parametric Trend Analysis

JEL Codes: Q53, C22, Q58

Geliş Tarihi / Received: 23/02/2019

Kabul Tarihi / Accepted: 11/03/2019

¹ T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Çevresel Etki Değerdendirilmesi İzin ve Denetim Gn. Md., Ankara, cagatay.dikmen@csb.gov.tr, orcid.org/0000-0003-4448-2649

1. Giriş

İnsan yaşamının, diğer doğal kaynaklarla birlikte ihtiyaç duyduğu en önemli kaynaklardan birisi de soluduğumuz hava olup sağlıklı birey ve toplum yaşamları için bizi çevreleyen havanın kalite bakımından yeterli nitelikte olması büyük önem taşımaktadır. Bu bilinçten hareketle, ülkemizde ilgili kurum ve kuruluşlar aracılığı ile soluduğumuz havanın kalitesinin korunması ve iyileştirilmesi için etkin bir izleme ve değerlendirme müktesebatı geliştirilmiş olup, 06.06.2008 tarih ve 26898 sayılı *Hava Kalitesi Değerlendirme ve Yönetimi Yönetmeliği*, tüm üst kanunlar ve ilgili yönetmelikleri destekleyici yönde bu alanda öne çıkan politika araçlarından birisi olarak öne çıkmaktadır (Resmi Gazete, 2008).

Hava kalitesinde yaşanan bozulma ve dalgalanmaların en önemli etkisi canlı yaşamı üzerinde olmaktadır. Hava kalitesini tehdit eden önemli kirleticilerden, örneğin, kükürtdioksit (SO₂) çeşitli solunum yolu rahatsızlıklarına neden olmakta, partikül madde (PM) özellikle kanser, kalp problemleri, solunum yolu hastalıkları üzerinde etkili olmakla birlikte bebek ölüm oranlarında artışa yol açabilmekte, karbon monoksit (CO) kanın oksijen taşıma kapasitesinde azalmaya neden olarak ölümlerle sonuçlanabilen olumsuz etkilere sahip olabilmektedir (ÇŞB, 2019a). Doğrudan sağlık etkilenmelerinin yanı sıra, hava kirliliğinin yol açtığı sağlık problemleri nedeniyle tedavi giderleri ve hava kalitesinin bozulduğu dönemlerde aşırı ilaç kullanımları üzerinden sebebiyet verdiği ekonomik zararlar da kayda değer olmaktadır. Tüm bu olumsuz neticeler dolayısıyla çeşitli hava kirleticilere yönelik olarak düzenli gözlemlerin gerçekleştirilmesi ülkemizde en büyük önem verilen konulardan birisi olmuş ve gözlem ağı tasarımı, işletilmesi ve kamunun güncel bilgilendirilmesi bağlamında önemli uygulama örneklerinden birisi olan Ulusal Hava Kalitesi İzleme Ağı, T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı koordinasyonunda işletmeye alınmıştır (ÇŞB, 2019b,c). Bu kapsamda derlenen veriler, ilgili kurumlar ve akademik uzmanlarla paylaşılarak, yerel ve/veya bölgesel ölçekte bilimsel araştırma çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Akyürek vd. (2013), Kocaeli örneğinde kirletici parametre konsantrasyonlarının zamana bağlı değişimlerini ve yönel eğilim varlığını incelemiş ve bulguları mekansal gösterimli olarak ortaya koymuştur. Mayda ve Yılmaz (2013) ile İskender vd. (2016), Düzce ili özelinde SO₂ ve PM₁₀ değişkenleri üzerinden hava kalitesini ilgili meteorolojik değişkenlerle birlikte incelemiş ve izleme ve denetim mekanizmasının önemini ortaya koymuşlardır. Oğuz ve Pekin (2015) meteorolojik koşulların hava kirliliği üzerine etkilerinin incelenmesi için Keçiören ilçesi örneğinde çalışmalar gerçekleştirmiştir. Şişman (2019), Türkiye'de işletmedeki termik santraller civarından seçilen ulusal hava kalitesi izleme istasyonlarında kirletici verilerinin dönemsel değişimlerini trend analizleriyle incelemiş ve hava kalitesinde iyileştirme yönündeki çalışmaların sürekliliğinin gereğine işaret etmiştir.

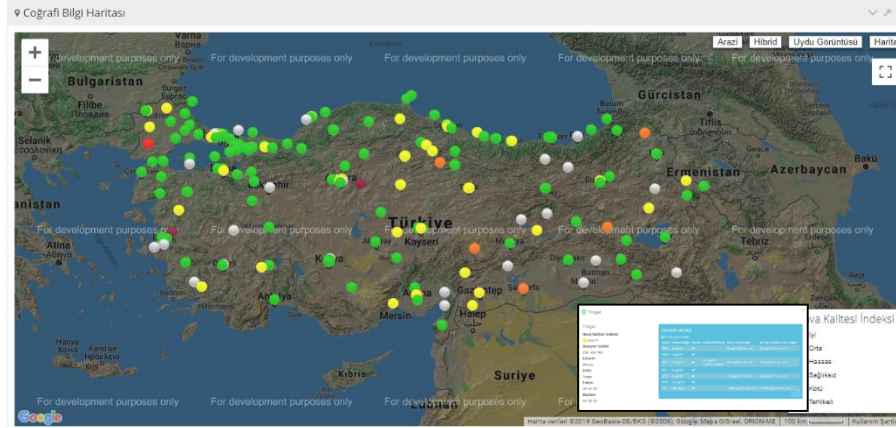
Meteorolojik hava koşullarındaki değişimlere benzer şekilde dinamik bir yapıya sahip olan hava kalitesi önemli mekansal ve dönemsel değişimlere sahip olabilmektedir. Bu noktada, hava kalitesinin sürekli izlenmesi gereği bir kez daha

ortaya çıkmaktadır. Kalitedeki olumsuz görünümlere ilişkin eğilimlerin incelenmesi veya hava kalitesi korunumu ve iyileşmelerinde sağlanan başarıların sürdürülebilir bir yaklaşımla sürekli güncellenerek değerlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Sunulan bu çalışmada, Ulusal Hava Kalitesi İzleme Ağına ait gözlem istasyonlarında derlenen verilerin günümüzden geriye gidilerek 2014-2018 yakın dönem ve 2009-2013 önceki referans dönem pencereleri içerisinde mekansal dağılımlı olarak istatistiksel açıdan analiz edilmesi ve hem dönemler içi hem de dönemler arası değişimlerin ortaya koyulması, istatistiksel açıdan nisbeten uzun dönem analizleri üzerinden araştırmacı ve karar vericilere hava kalitesinin durum ve değişimlerine yönelik bilgilerin sağlanması amaçlanmıştır.

2. Materyal ve Yöntem

Çalışmada Türkiye genelinde Ulusal Hava Kalitesi İzleme Ağı kapsamındaki 238 hava kalitesi gözlem istasyonundan (Şekil 1) derlenen PM10, SO₂, NO, NO₂, NO_x, O₃ ve CO kirletici değişkenleri incelenerek, değerlendirmeye esas 2009-2013 ve 2014-2018 dönemleri için nisbeten yüksek veri uzunluğuna (adedine) ve sürekliliğine sahip veriler içermesi bakımından PM10 ve SO₂ değişkenlerinden yararlanılmıştır. Her iki değişken için de ilgili dönem istasyon gözlem verileri ayrıca incelenerek, beşer yıllık dönem uzunluklarına göre asgari 1250 adet gözlem verisi uzunluğuna sahip istasyonlar için istatistiksel analiz çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

Şekil 1: Ulusal Hava Kalitesi İzleme Ağı kapsamındaki izleme istasyonlarının konumları ve güncel kalite indeksi görünümü

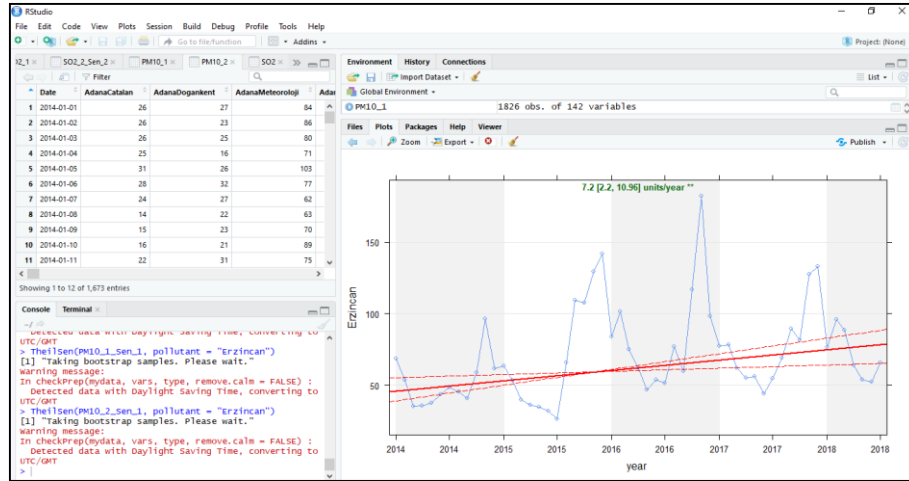

Kaynak: (ÇŞB, 2019b)

İstasyon veri setleri üzerinde temel tanımlayıcı örnek istatistiklerinin belirlenmesi aşamasının dışında, istatistiksel açıdan anlamlı eğilim varlığının ve derecesinin belirlenmesi işlemleri için ise açık kaynak kodlu R gelişim platformuna ilişkin RStudio entegre araç seti yazılımından yararlanılmıştır. Değerlendirmeye esas gözlem istasyonlarındaki kirletici değişkenlerine ait eğilim analizlerinin gerçekleştirilebilmesi amacıyla, RStudio ortamında Theil-Sen eğiliminin

belirlenmesi için çalıştırılabilen TheilSen fonksiyonu kullanılmıştır (Şekil 2). Çalışmada parametrik bir eğilim testi (doğrusal eğilim veya t-testi gibi) yerine, veri seti toplumunun istatistiksel dağılımından bağımsız olması ve daha sofistike bir eğilim varlığı görünümü sunması bakımından Theil-Sen eğilim analizi (Theil, 1950) tercih edilmiştir.

Şekil 2: RStudio yazılımı arayüzü ve Theil-Sen eğilim varlığı analizi örnek gösterimi

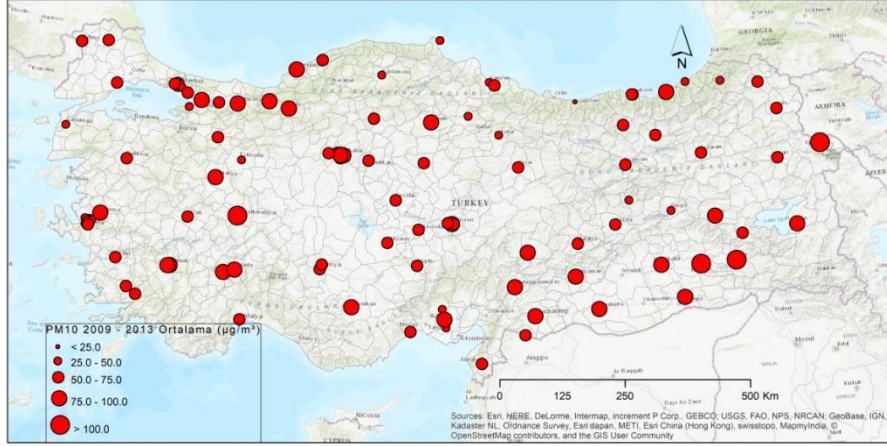

3. Uygulama, Değerlendirme ve Sonuçlar

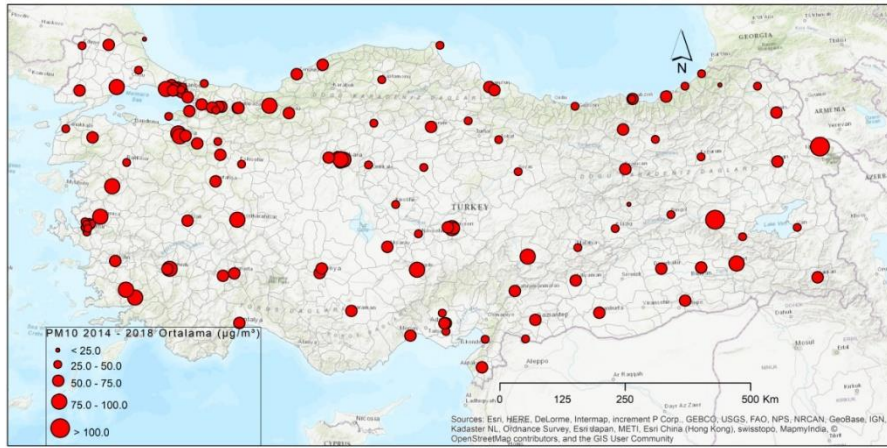
Çalışma kapsamında incelenen istasyonlara ait PM10 ve SO₂ veri setleri incelendiğinde, bazı istasyonlarda incelenecek değişkenler açısından değerlendirilen 2009-2018 döneminde gözlem bulunmadığı, bazı istasyonlarda veri uzunluğunun oldukça düşük veya tarafsız istatistik analizler açısından sıkıntı oluşturabilecek derecede yetersiz olduğu belirlenerek, asgari 1250 veriye sahip veri uzunlukları bakımından ilk inceleme dönemi olan 2009-2013 döneminde PM10 analizleri için 111, SO₂ için 110 adet istasyon, bunu takiben 2014-2018 döneminde ise PM10 için 138, SO₂ için ise 140 istasyon ayırt edilerek çalışmada kullanılmıştır.

İlk aşamada her iki kirletici için de 2009-2013 ve 2014-2018 dönem ortalamaları belirlenmiş ve istasyon konumları ile ilişkilendirilerek dönemsel ortalamaların mekansal dağılımları elde edilmiştir (Şekil 3a, b, 4a, b). Ortalama kirletici miktarlarının dönemler arası karşılaştırılması ise ikinci dönem değerlerinin ilk dönem değerlerine göre yüzdesel artış oranları hesaplanarak gerçekleştirilmiştir (Şekil 3c,d). Karşılaştırmalı sonuçlar incelendiğinde, PM10 değişkeni için en büyük dönem artışının 20.54 µg/m³ ortalama değerinden 46.66 µg/m³ değerine yükselme ile Giresun istasyonuna ait olduğu, Samsun İlkadım Hastane istasyonundaki % 63.6 civarı artışın kayda değer olduğu ve bu istasyonları % 20 üzerinde artış oranları ile Yalova, Erzincan, Muş, Sinop ve Muğla Yatağan sıralamasının izlediği belirlenmiştir.

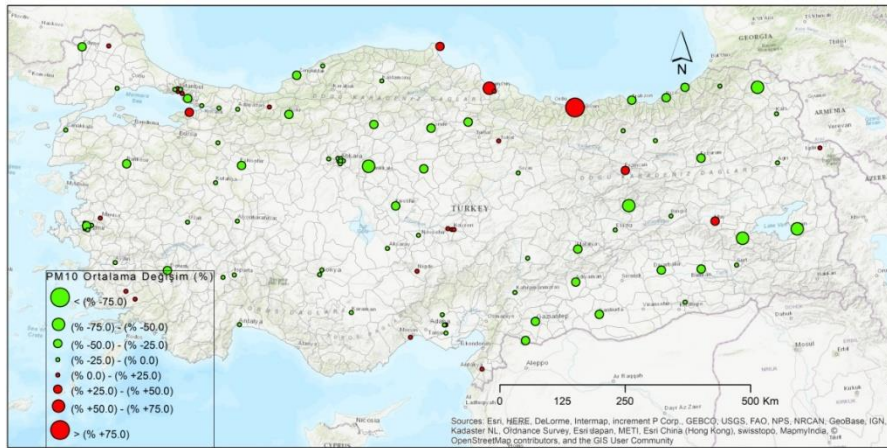
Şekil 3: (a) 2009-2013 ve (b) 2014-2018 dönemleri PM10 değişken ortalamaları ve (c) dönemler arası PM10 ortalama değer değişimleri

(a)

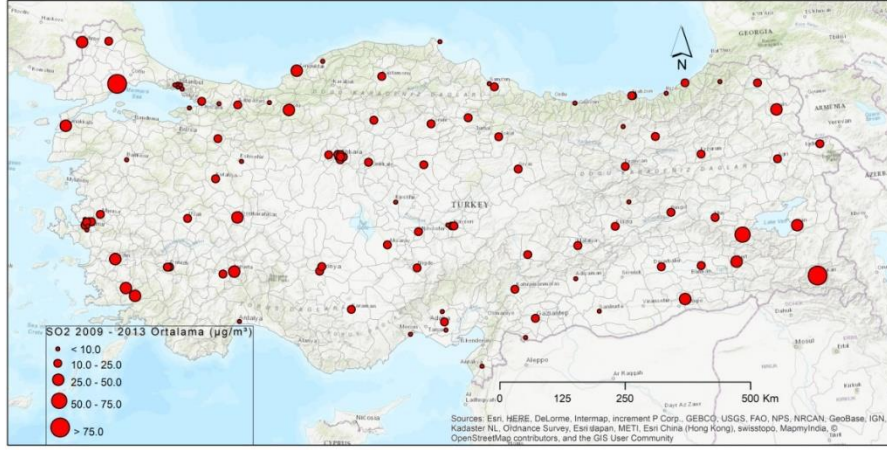

(b)

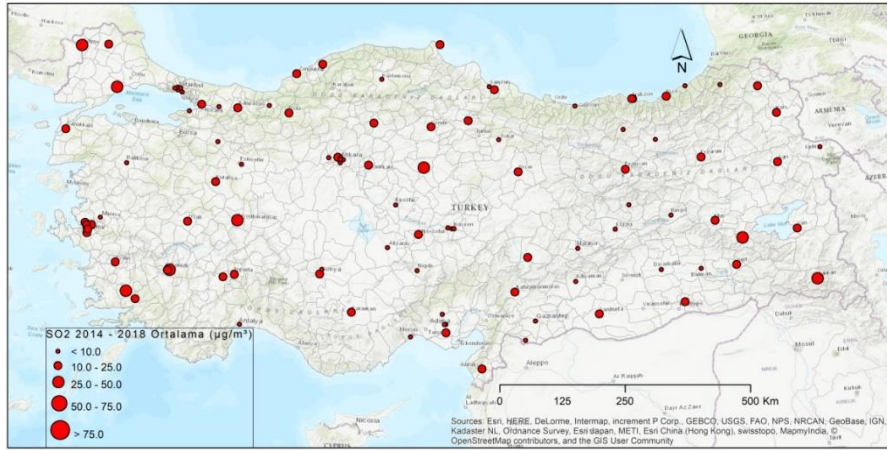

(c)

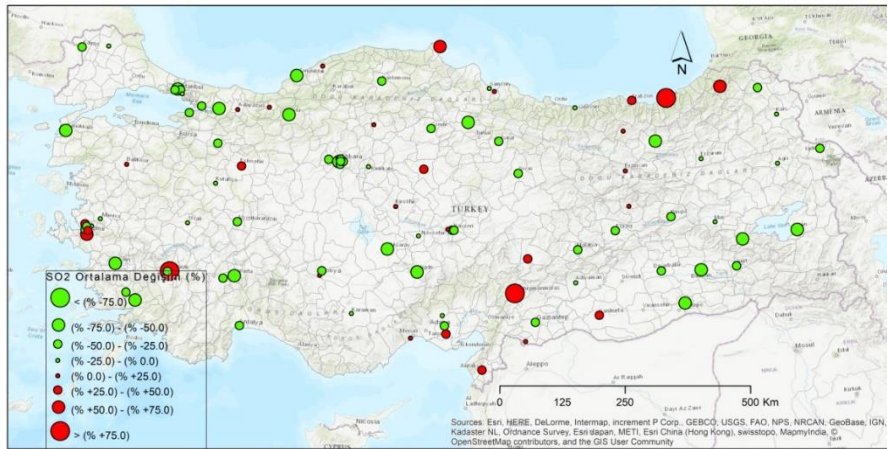
Şekil 4. (a) 2009-2013 ve (b) 2014-2018 dönemleri SO₂ değişken ortalamaları ve (c) dönemler arası SO₂ ortalama değer değişimleri

(a)

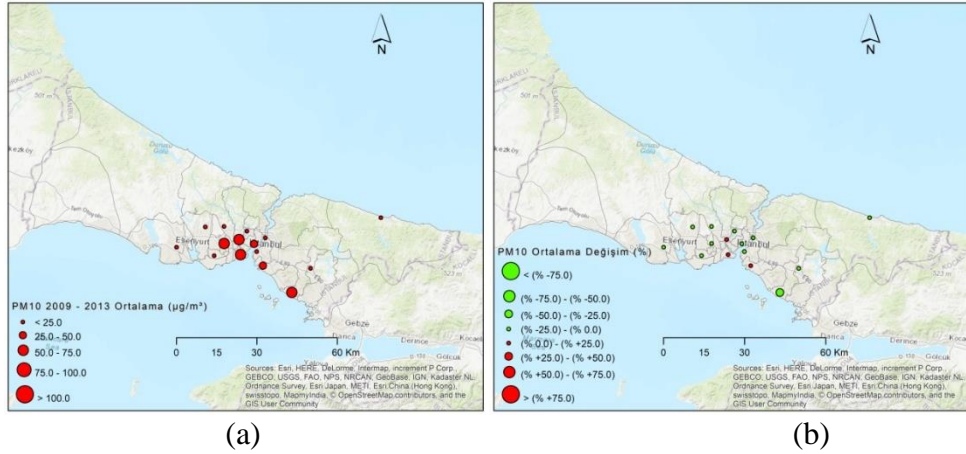
(b)

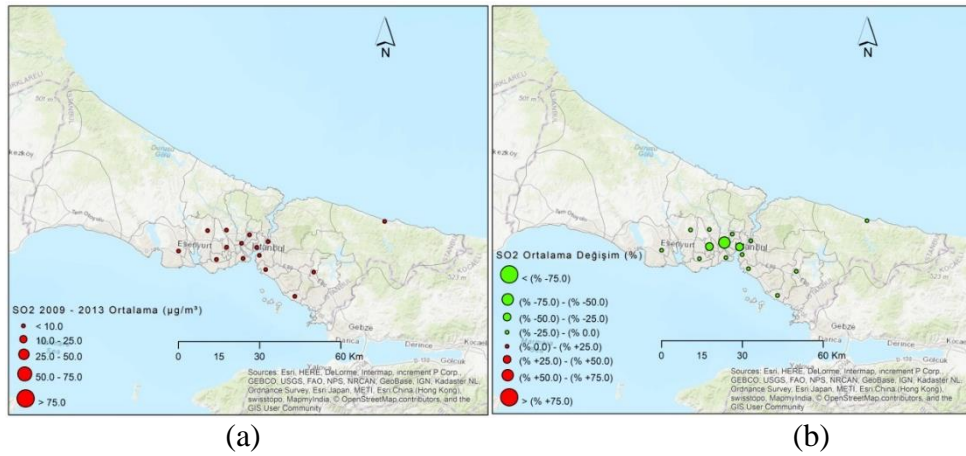
(c)

SO₂ değişkeni açısından ise, İstanbul Ümraniye, Osmaniye, Kahramanmaraş, Denizli-Bayramyeri ve Artvin istasyonlarında % 70 üzeri ortalama değer artışlarının söz konusu olduğu, Kocaeli - OSB, Sinop, İzmir - Gaziemir ve Hatay - Antakya istasyonlarında % 50 ve üzeri artışların belirlendiği izlenmiştir. Türkiye genelinde kirletici değişken ortalamaları ve değişim yüzdeleri üzerinden gerçekleştirilen değerlendirmeler İstanbul, Ankara ve İzmir metropolleri özelinde detaylı olarak da incelenmiştir. Elde edilen bulgular, İstanbul ili açısından Aksaray, Alibeyköy ve Kadıköy ilçeleri için kaydedilen PM10 değerlerinde ikinci dönemdeki nisbi artışlara rağmen, incelenen geri kalan istasyonlarda ortalama kirletici değerlerinde azalmalar olduğuna işaret etmektedir (şekil 5). İstanbul için SO₂ değerlerinde ise çalışma kapsamındaki tüm il içi istasyonlarda ikinci dönemde azalan ortalamalar öne çıkmaktadır (şekil 6).

şekil 5: İstanbul İli istasyonlarına ait detay gösterimleri: (a) 2009-2013 dönemleri PM10 değişken ortalamaları, (b) dönemler arası PM10 ortalama değer değişimleri

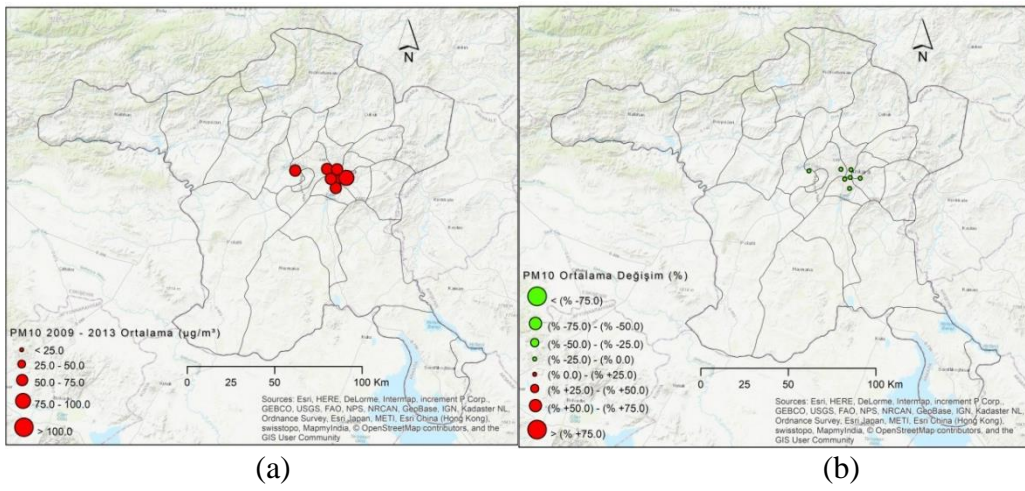

şekil 6: İstanbul İli istasyonlarına ait detay gösterimleri: (a) 2009-2013 dönemleri SO₂ değişken ortalamaları, (b) dönemler arası SO₂ ortalama değer değişimleri

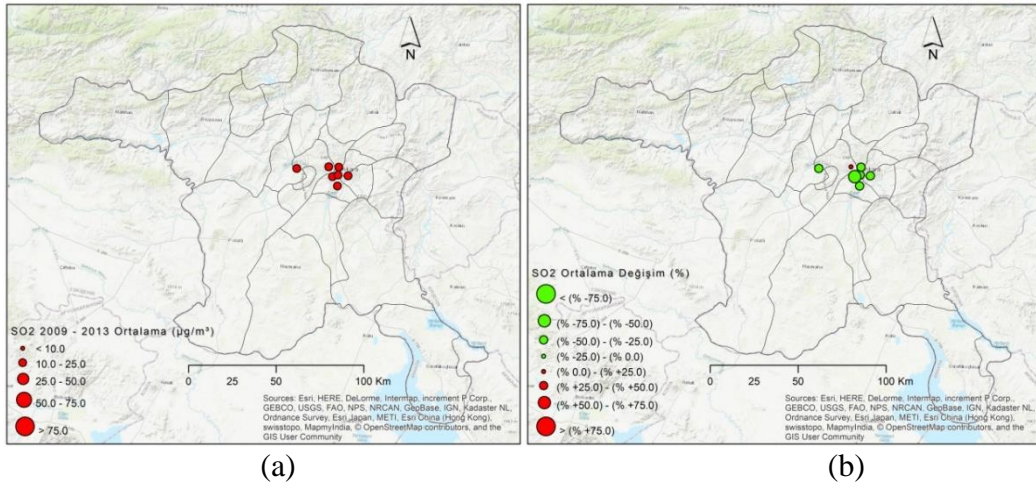

Ankara için gerçekleştirilen detay incelemesinde, 2009-2013 döneminden 2014-2018 dönemine geçişte PM10 ortalama değerlerinde tüm incelenen istasyonlarda azalmalar tespit edilmiş olup (Şekil 7), azalma yönünde olmasına rağmen nispeten düşük yüzdeli bu değişimlere rağmen, SO₂ değerlerinde Ankara istasyonlarının genelinde daha büyük oranda ortalama değer azalmaları izlenmiş, sadece Demetevler istasyonunda % 14.8 oranında SO₂ değerlerinde dönemsel artış olduğu kaydedilmiştir (Şekil 8).

Şekil 7: Ankara İli istasyonlarına ait detay gösterimleri: (a) 2009-2013 dönemleri PM10 değişken ortalamaları, (b) dönemler arası PM10 ortalama değer değişimleri

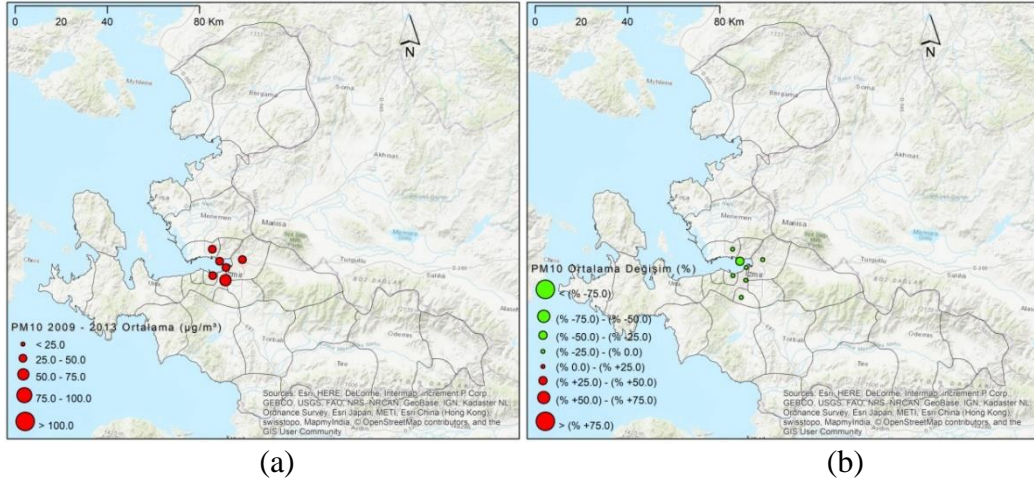
Şekil 8: Ankara İli istasyonlarına ait detay gösterimleri: (a) 2009-2013 dönemleri SO₂ değişken ortalamaları, (b) dönemler arası SO₂ ortalama değer değişimleri

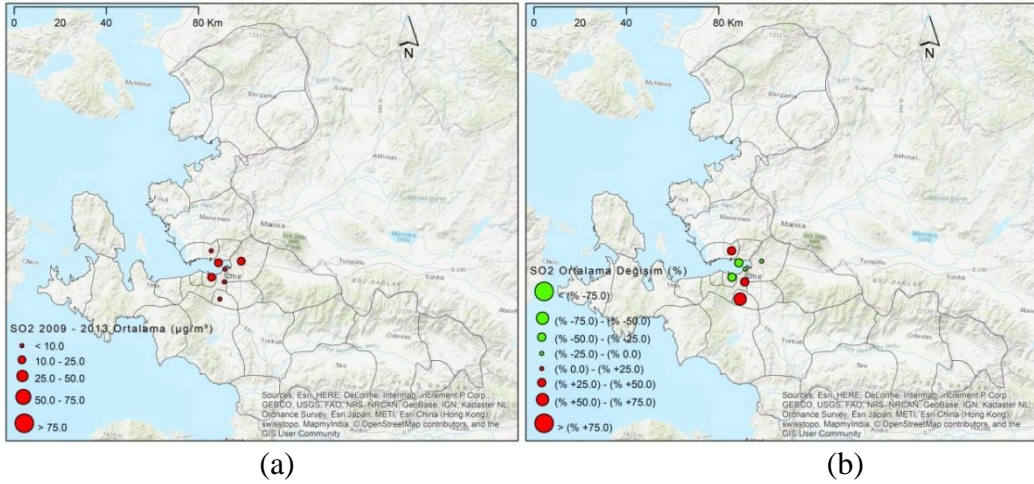
İzmir için gerçekleştirilen değerlendirmelerde ise yine PM10 dönemsel ortalama değerlerinde, ikinci dönemde ilk döneme kıyasla kapsam dahili tüm istasyonlarda azalmalar belirlenmiş olmakla birlikte (Şekil 9), SO₂ değişimleri açısından yine ortalama değer azalmalarına işaret eden istasyonların yanı sıra, 6.87µg/m³'den

10.66 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ 'e artış ile % 55.3 oranında Gaziemir istasyonunda, 8.65 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ 'den 12.37 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ 'e artış ile % 43.0 oranında Çiğli istasyonunda ve 8.25 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ 'den 11.04 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ 'e artış ile % 33.9 oranında Şirinyer İBB istasyonunda dönemsel ortalama değer artışları belirlenmiştir (Şekil 10).

Şekil 9: İzmir İli istasyonlarına ait detay gösterimleri: (a) 2009-2013 dönemleri PM10 değişken ortalamaları, (b) dönemler arası PM10 ortalama değer değişimleri

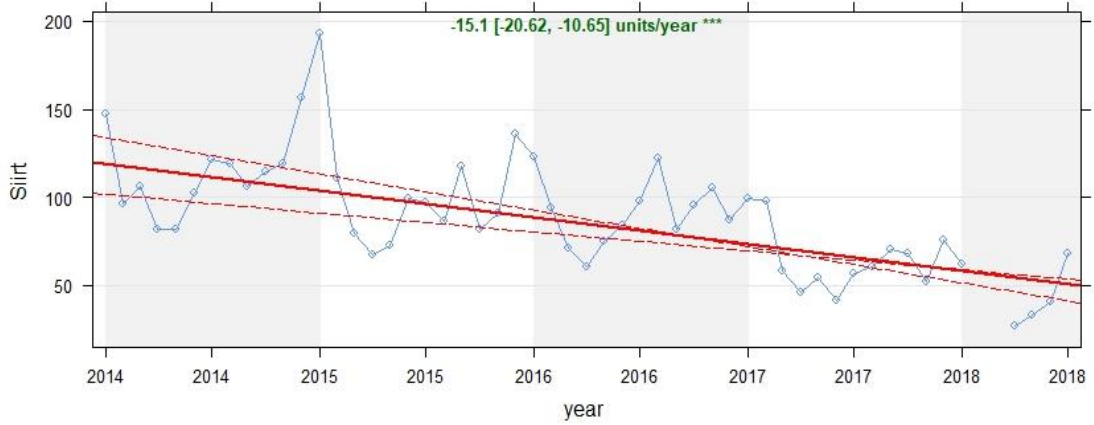
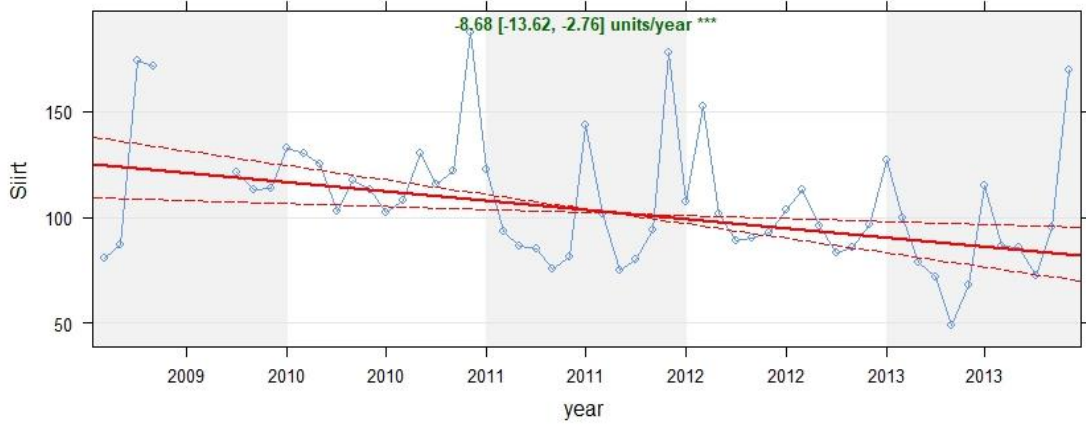
Şekil 10: İzmir İli istasyonlarına ait detay gösterimleri: (a) 2009-2013 dönemleri SO₂ değişken ortalamaları, (b) dönemler arası SO₂ ortalama değer değişimleri

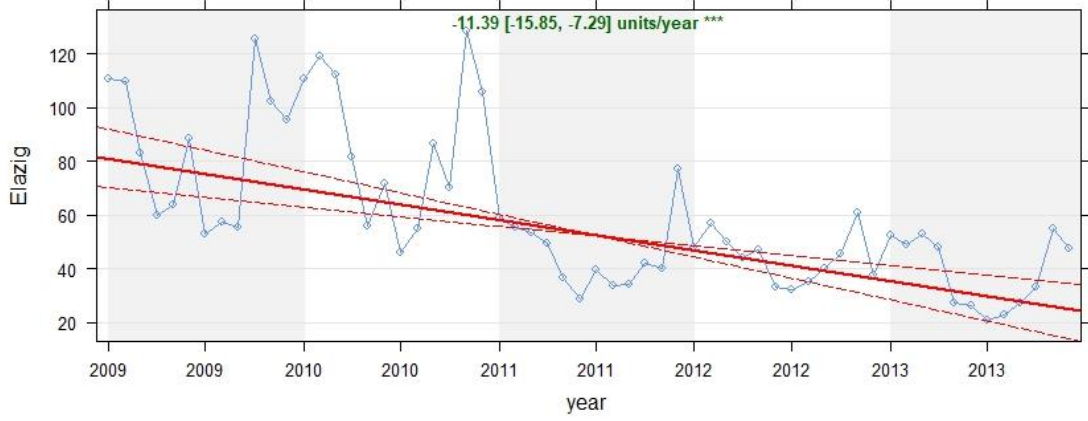
Dönemsel ortalamalar üzerinden gerçekleştirilen bu genel değerlendirmelerin yanı sıra, sunulan çalışmada dönemler içi eğilim analizleri de parametrik olmayan Theil-Sen eğilim derecelerinin RStudio ortamında hesaplanması üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma adımında özellikle, eğilim yönü değişimlerinin (artış eğiliminden azalma yönüne veya tersi yönde) ve eğilim derecesi (veya gelişim hızı) değişimlerinin ortaya koyulması amaçlanmıştır. İncelenen istasyonların bazılarında 2009-2013 ve 2014-2018 dönemlerinin her ikisinde de azalma veya

artış yönünde eğilimler gözlenirken değişim derecesinde hızlanma (Şekil 11'deki Siirt istasyonu PM10 değerleri gibi) veya yavaşlamalar, bazı istasyonlarda ise azalma eğiliminden artış eğilimine geçiş (Şekil 12'deki Elazığ istasyonu PM10 değerleri örneğinde olduğu gibi) veya tam tersi yönde artıştan azalmaya geçiş şeklinde eğilim yönü değişimleri ortaya çıkarılmıştır.

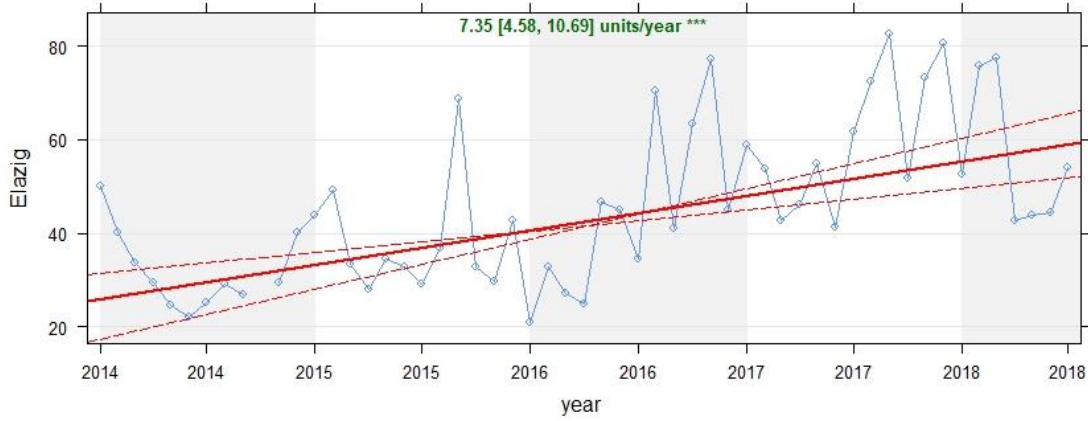
Şekil 11: Siirt istasyonu PM10 gözlemleri örneğinde kirlotici azalma eğiliminde dönemler arası karşılaştırma: (a) 2009-2013 dönemi ve (b) 2014-2018 dönemi

Şekil 12: Elazığ istasyonu PM10 gözlemleri örneğinde kirletici eğilim yönü dönemler arası değişimi: (a) 2009-2013 dönemi azalma eğilimi ve (b) 2014-2018 dönemi artış eğilimi

(a)

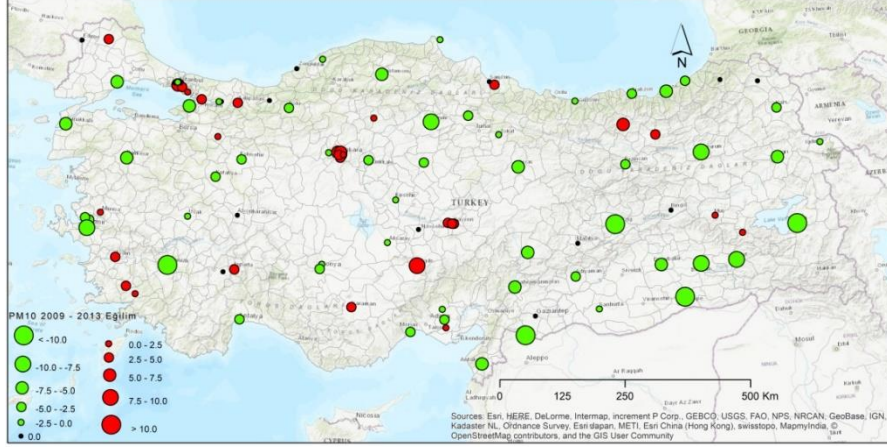

(b)

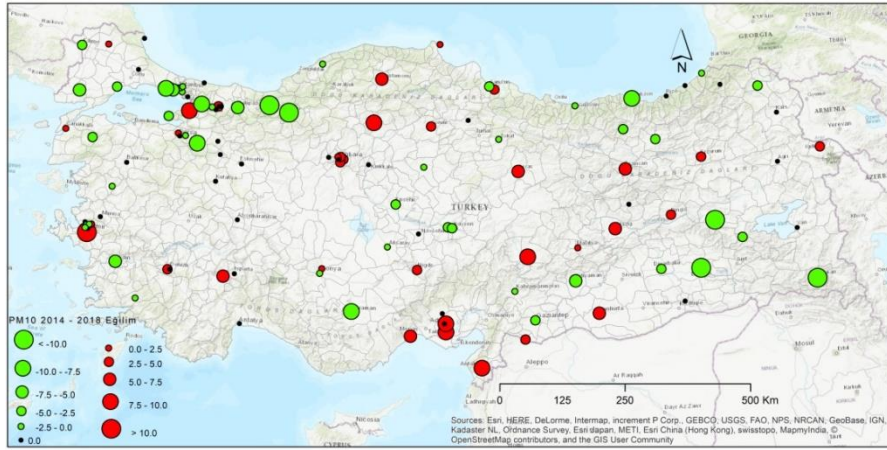
Türkiye genelinde çalışmaya dahil edilen tüm istasyonlar için PM10 değerlerinde 2009-2013 döneminde tespit edilen eğilimlerin varlığı Şekil 13a'da, 2014-2018 dönemi yine aynı değişken eğilim belirlemeleri Şekil 13b'de, iki dönem arasındaki eğilim değişimleri de Şekil 13c'de sunulmaktadır. Eğilim değişimlerinde özellikle, durağan gidiş veya azalma eğiliminden artış yönüne geçiş ve ayrıca artış eğilimi hızındaki yükselme türünden değişimlerin öne çıkarılması amaçlanmıştır.

Değişken değerleri aylık zaman serileri üzerinde istatistiksel eğilim varlığının belirlenmesine yönelik benzer çalışmalar istasyonlarda kaydedilen SO₂ değişken değerleri için de tekrar edilerek sonuçlar Şekil 14'deki dağılım haritaları üzerinde sunulmuştur.

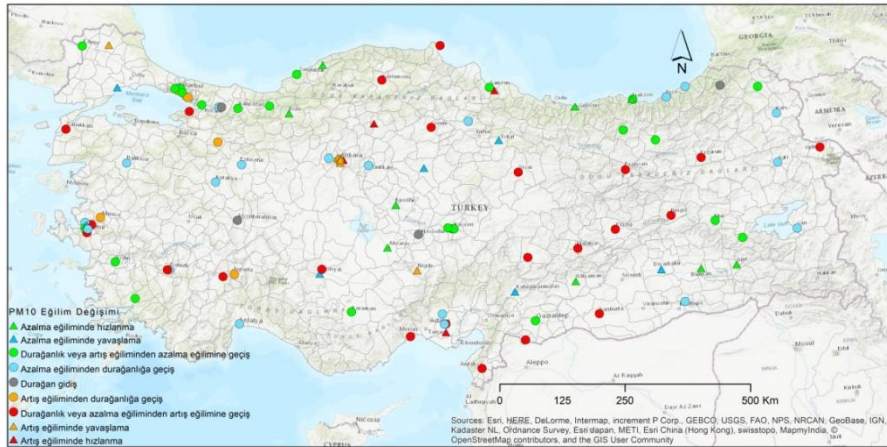
Şekil 13: (a) 2009-2013 ve (b) 2014-2018 dönemleri PM10 değişken eğilimleri ve (c) dönemler arası eğilim değişimleri

(a)

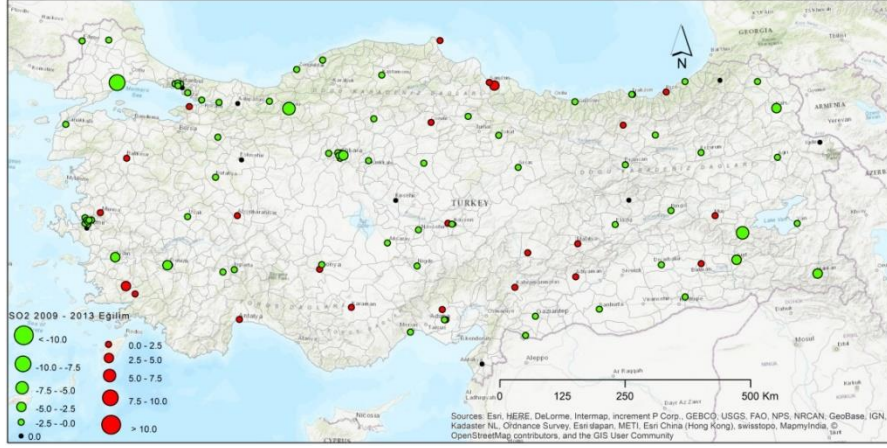

(b)

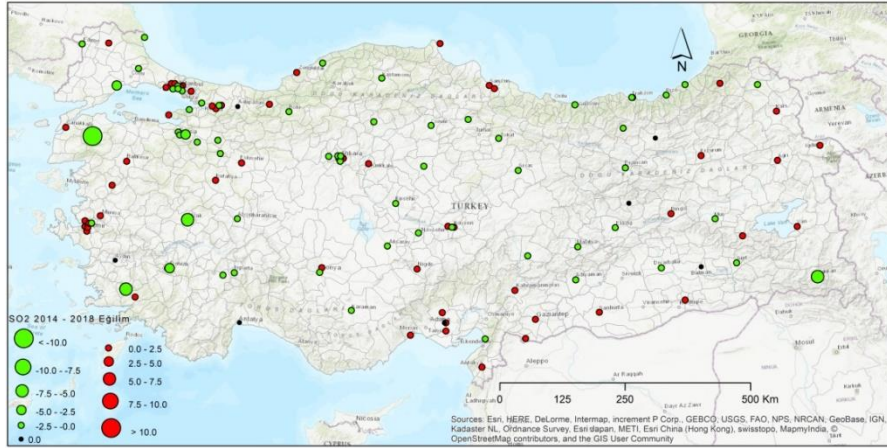

(c)

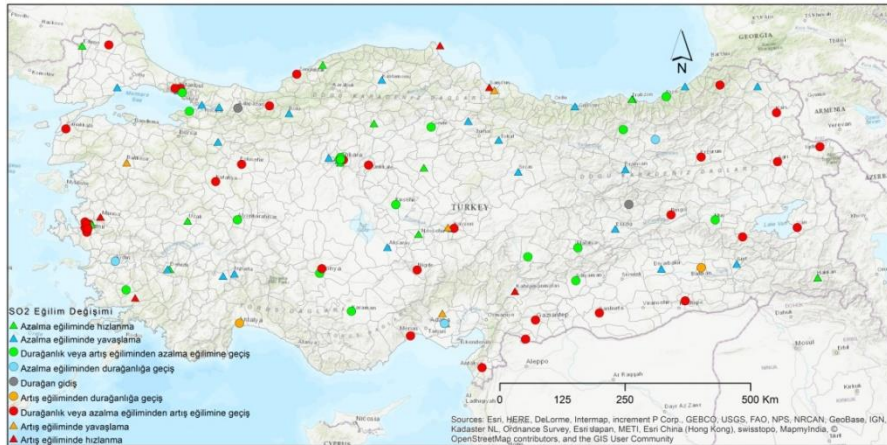
Şekil 14: (a) 2009-2013 ve (b) 2014-2018 dönemleri SO₂ değişken eğilimleri ve (c) dönemler arası eğilim değişimleri

(a)

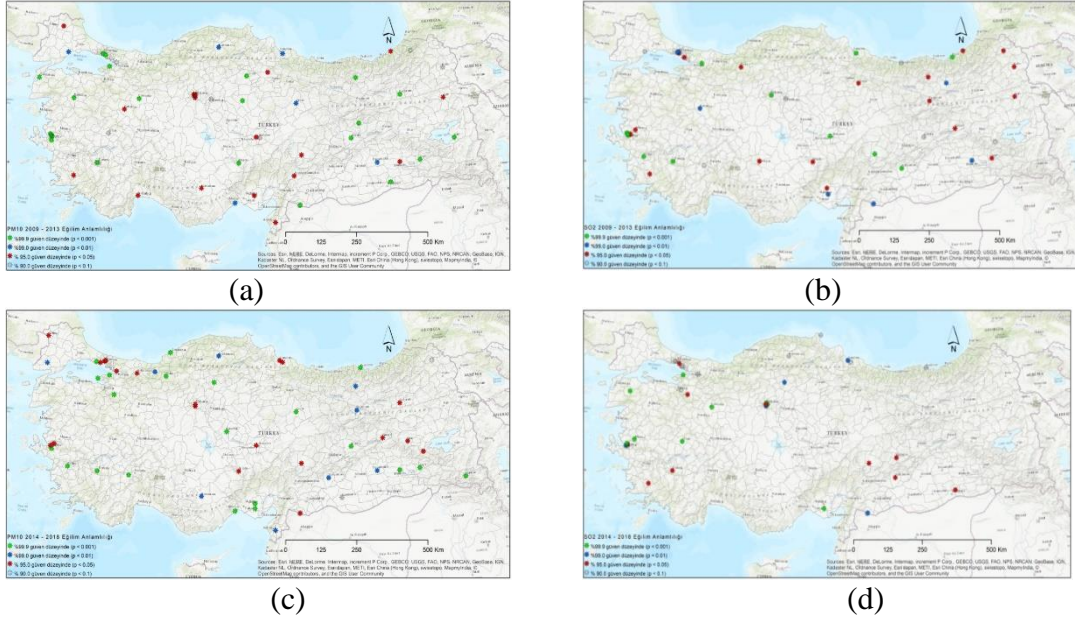
(b)

(c)

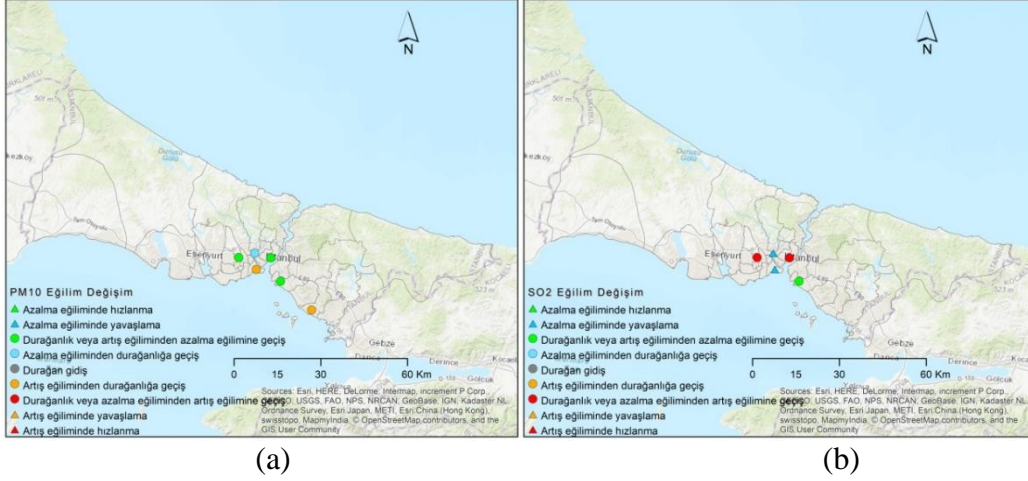
RStudio yazılımı araç seti kapsamında TheilSen fonksiyon kodu kullanılarak gerçekleştirilen bu eğilim varlığı tespit çalışmalarında, hesaplanan eğilim derecelerine ait olarak sonuçların güven olasılıkları ve istatistiksel anlamlılık dereceleri de ayrıca kaydedilerek istasyon konumlarıyla ilişkilendirilmiş ve bu güven olasılıkları yine harita üzerinde Şekil 15'de ortaya koyulmuştur. İstasyonlara ait PM10 ve SO₂ dönemsel eğilim derecelerinin bu kestirime ait anlamlılık dereceleriyle birlikte incelenmesi ve daha kesin yargılarla ifade edilebilecek eğilim varlıklarının daha düşük olasılıkla ortaya koyulabilecek eğilim varlıklarında farklı şekilde değerlendirilmesi gereği önem taşımaktadır.

Şekil 15: İstasyonlarda gözlenmiş (a) 2009-2013 dönemi ve (b) 2014-2018 dönemi PM10, (c) 2009-2013 dönemi ve (b) 2014-2018 dönemi SO₂ değişken değerlerine ait eğilim tespitleri ve dereceleri için %90, 95, 99 ve 99.9 güven düzeylerinin mekansal gösterimleri

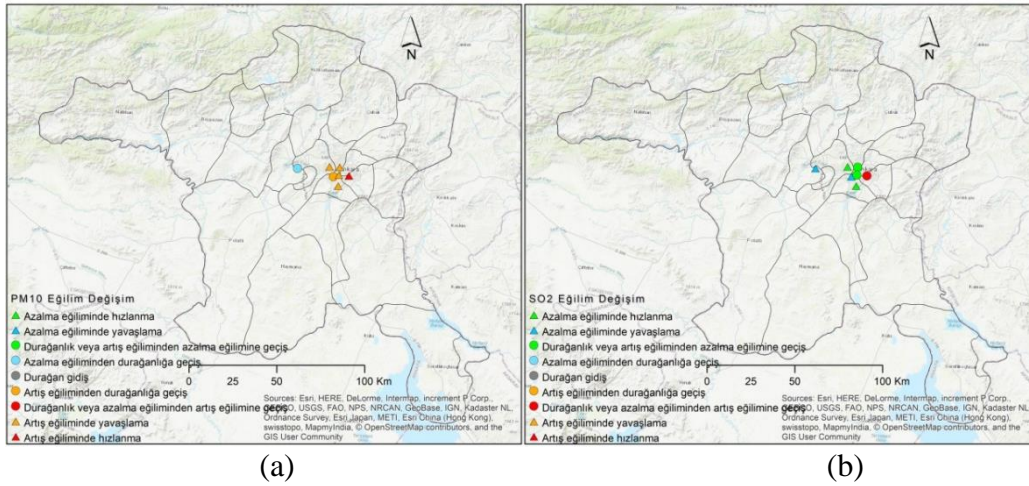
İncelenen dönemler arası eğilim yönü/derecesi değişimleri, değişken ortalamaları belirlemelerindeki yaklaşıma benzer şekilde İstanbul, Ankara ve İzmir örnekleri üzerinde de uygulanmıştır. İstanbul özelinde, her iki dönemde de eğilim varlığı tespit edilen istasyonlar arası eğilim değişimleri her iki değişken açısından incelendiğinde, farklı karakteristik değişimlerin yanında özellikle SO₂ açısından Esenler istasyonunda, % 90 istatistiksel güven ifadesiyle, azalma yönünden artış eğilimine geçiş şeklinde kayda değer bir durum öne çıkmaktadır (Şekil 16).

Şekil 16: İstanbul İli istasyonlarına ait detay gösterimleri: dönemler arası (a) PM10 ve (b) SO₂ değişkenlerine ilişkin eğilim değişimleri

Ankara için benzer sonuçlar Şekil 17'de, İzmir İli için ise Şekil 18'de sunulmakta olup, İzmir istasyonlarında özellikle de SO₂ değişkeni açısından ilk dönemdeki genelde olumlu görünümünden 2014-2018 döneminde artış eğilimine geçiş durumu daha detaylı inceleme gereği açısından dikkate değer olmaktadır.

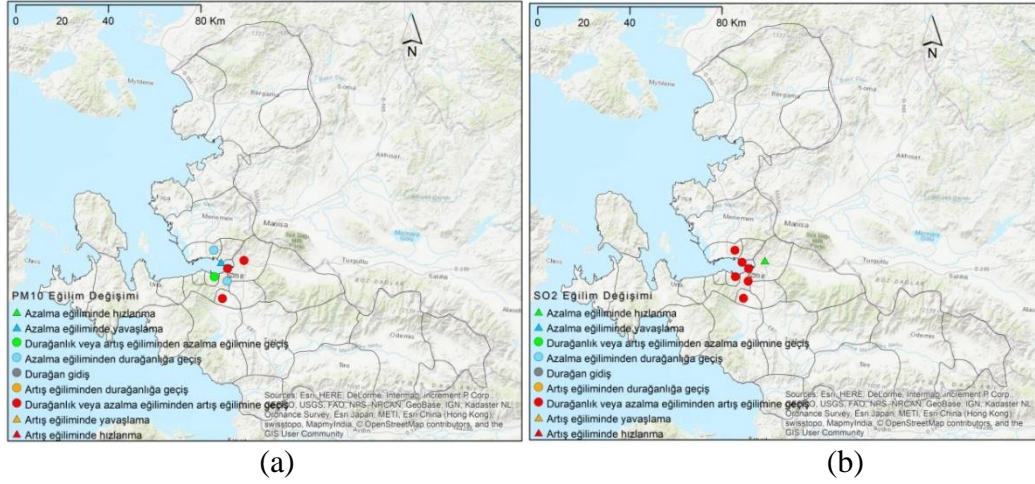
Şekil 17: Ankara İli istasyonlarına ait detay gösterimleri: dönemler arası (a) PM10 ve (b) SO₂ değişkenlerine ilişkin eğilim değişimleri

Genel ifadeyle, sunulan çalışmada Türkiye genelinde incelemeye dahil edilebilen istasyonlarda iki kirlenici değişken üzerinden gerçekleştirilen tüm çalışmaların, olası hassas durumların ortaya çıkarılması amacıyla hizmet etmesi ve genel gösterge niteliği taşıması amaçlanmış olup, herhangi bir olumsuzluğa işaret eden bulgulara ait istasyon konumlarında, olumsuzluğa yol açan durumların tespiti, sürücü etmenlerin araştırılması, verilerin kalite ve güvenilirlik açısından kontrolü ile sonuçların doğrulanmasına yönelik istatistiksel açıdan farklı yöntemler ve

yaklaşımlar üzerinden de analizlerin yinelenmesi yönünde araştırma çalışmalarının planlanması ve geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Şekil 18: İzmir İli istasyonlarına ait detay gösterimleri: dönemler arası (a) PM10 ve (b) SO₂ değişkenlerine ilişkin eğilim değişimleri

Kaynakça

- Akyürek, Ö., Arslan, O. ve Karademir, A. (2013). SO₂ ve PM10 Hava Kirliliği Parametrelerinin CBS ile Konumsal Analizi: Kocaeli Örneği. *TMMOB Coğrafi Bilgi Sistemleri Kongresi*, Ankara.
- ÇŞB, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2019a). Hava Kalitesi İndeksi. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Marmara Temiz Hava Merkezi Müdürlüğü, <http://mthm.havaizleme.gov.tr/secure/HAVA%20KAL%DDTES%DD%20DDNDEKS%DD.htm> (Erişim: 15.02.2019).
- ÇŞB, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2019b). Ulusal Hava Kalitesi İzleme Ağı, Haritalar-Tüm İstasyonlar. <http://index.havaizleme.gov.tr/Map> (Erişim: 17.02.2019).
- ÇŞB, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2019c). Sürekli İzleme Merkezi (SİM). Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, <https://www.havaizleme.gov.tr/Services/AirQuality> (Erişim: 15.02.2019).
- İskender, S., Bolu, F., Yılmaz, M. ve Mayda, A.S. (2016). Düzce Hava Kalitesi İzleme İstasyonu 1 Ekim 2011 - 31 Mart 2015 Tarihleri Arasındaki Verilerinin İncelenmesi. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 6(3), 161-167.
- Mayda, A.S. ve Yılmaz, M. (2013) Düzce Hava Kalitesi İzleme İstasyonu 2007-2011 Yılları Arası Verilerinin Değerlendirilmesi. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 12(1), 11-18.

Oğuz, K. ve Pekin, M.A. (2015) Meteorolojik Koşulların Hava Kirliliği Üzerine Etkilerinin İncelenmesi: Keçiören İlçesi Örneği. *VII. Uluslararası Katılımlı Atmosfer Bilimleri Sempozyumu*, İstanbul.

Resmî Gazete (2008) Hava Kalitesi Değerlendirme ve Yönetimi Yönetmeliği. Tarih: 06.06.2008, Sayı: 26898.

Şişman, E. (2019) Türkiye’de Seçilen Hava Kalitesi İzleme İstasyonları için Eğilim (Trend) Değerlendirmeleri. *Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, 5(1), 134-152.

Theil, H. (1950) A rank-invariant method of linear and polynomial regression analysis. I, II, III. *Nederl. Akad. Wetensch., Proc.*, 53: 386-392, 521-525, 1397-1412.

Yardımsaver Liderlik ve Çalışan Ses Verme Davranışı Arasındaki İlişkide Kişi Yönelimli Güç Mesafesinin Düzenleyici Rolü*

Gizem DEMİR¹
Ali Sait ALBAYRAK²

ÖZ: Çalışan ses verme davranışı üzerinde liderlik etkileri anlayışını arttırmak için yürütülen bu çalışma, kişisel güç mesafesi yönelimi üzerinde odaklanmıştır. Amacı yardımsaver liderlik ve çalışan ses verme davranışı arasındaki ilişkide kişisel güç mesafesi yöneliminin düzenleyici etkisini araştırmak olan bu çalışma 286 ÇAYKUR çalışanından oluşan bir örneklem üzerinde yürütülmüştür. Hiyerarşik regresyon modellemesinden elde edilen sonuçlar, yardımsaver liderlik ve çalışan ses verme davranışı arasındaki ilişkide kişisel güç mesafesi yöneliminin pozitif yönde düzenleyici etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Yardımsaver Liderlik, Ses Verme, Güç Mesafesi

Jel Kodu: M54, M59

The Moderator Role of Individual Power Distance Orientation in the Relationship between Benevolent Leadership and Employee Voice Behavior

ABSTRACT: To enhance the understanding of leadership effects on employee voice behavior, this study focused on individual power distance orientation. The study was carried out on the sample of 286 ÇAYKUR employees. The aim of the study was to explore the moderator effect of individual power distance orientation in the relationship between benevolent leadership and employee voice behavior. The results from hierarchical regression modeling indicated that, in the relationship between benevolent leadership and employee voice behavior, individual power distance orientation was a positive moderator.

Keywords: Benevolent Leadership, Power Distance, Voice Behavior.

JEL Codes: M54, M59

Geliş Tarihi / Received: 16/11/2018

Kabul Tarihi / Accepted: 14/02/2019

*Bu çalışma Gizem Demir'in Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalında 2017 yılında hazırlanıp savunulan "Yardımsaver Liderlik ve Çalışan Ses Verme Davranışı Arasındaki İlişkide Kişi Yönelimli Güç Mesafesinin Düzenleyici Rolü" başlıklı Yüksek Lisans tezinden üretilmiş olup 5. Örgütsel Davranış Kongresinde sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

¹ Giresun Üniversitesi, gizemm_demirr@hotmail.com, orcid.org/0000-0002-5545-9076

² Prof. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İİBF, alisait.albayrak@erdogan.edu.tr, orcid.org/0000-0003-4847-4670

1.Giriş

Liderlik, araştırmacının bakış açısına ve yöntembilim tercihinine bağlı olarak farklı şekillerde çalışılmaktadır. Araştırmaların çoğu, temel odağı; güç-etki, lider davranışı, lider özellikleri ya da güç ile karşılıklı etkileşen durumsal faktörler üzerine olup olmadığına göre sınıflandırılabilen farklı çizgiler içinde doğal olarak devam etmektedir. Liderliğin henüz bütünsel bir teorisine ulaşılmamasına rağmen özellikler, davranış, güç ve durumsal faktörler anlamında liderliğin daha iyi bir anlayışını geliştirmek adına ilerleyişin devam ettiği görülmektedir (Yukl, 1989: 254).

Liderlik alanındaki hemen hemen her araştırma paradigması lider davranışının derecelendirmesine bağlı olmuştur. Colder (1977), sosyal algılamalardan ayrı bir liderlik ölçüm yolunun olmadığını liderliğin test edilebilir bir yapı olmaktan daha çok, temel olarak bir katkı olarak var olduğunu ve bundan dolayı da bilimsel araştırmanın bir öznesi olarak kullanılmasının terk edilmesi gerektiğini ileri sürmüştür (Chemers, 2000: 35). Bu anlamda 1970’li yıllardan itibaren lider davranışı üzerine yapılan araştırmalar, moderatör (düzenleyici) değişkenleri özelleştirmek ve tanımlamak üzerine odaklanmıştır. Çok popüler olmuş liderlik paradigmaları en azından bir düzenleyici değişken içerdiği görülmektedir (Howell vd., 1986: 88). Düzenleyiciler üzerine yapılan araştırmaların çoğu, bu değişkenlerin işlem yaptığı mekanizmalar üzerine odaklanmayı başaramadıklarından bir sistematik geliştirememiş ve belirsiz ya da çatışan sonuçlar üretmiştir. Düzenleyici bir değişkenin, lider davranışı ve sonuç değişkenini nasıl etkilediği üzerine temellenen bir tipolojide ele alındığında, onun sahip olduğu etki yapısına göre liderlik düzenleyicisi olarak onu özelleştirmek ve sınıflandırmak mümkün olabilir (Howell vd., 1986: 88).

Ses verme araştırmalarında genel konu, örgütsel problemler hakkında çalışanların düşüncelerini serbestçe açıklamayı cesaretlendiren faktörlerin nasıl tanımlanacağı ve çalışanların düşüncelerini seslendirmek için nasıl motive edileceği üzerine odaklanmaktadır. Çalışanın sesini etkileyen birçok faktör bulunmaktadır (Dyne, 1990; Tangirila vd., 2008; Morrison vd. 2011). Önemli bir yapı (kontekst) faktörü olan liderlik, çalışanların ses vermesini motive etmede anahtar bir role sahip olduğu düşünülmektedir. Çalışan ses verme davranışının tahmincileri olarak kişilerarası ilişkileri ve gücün rolünü varsayan Botero ve Van Dyne (2009: 85-98), proaktif çalışan iletişimi için ilişkiler kadar güç konusunun da önemine dikkat çekmektedirler. Onlar, farklı kültürel yapılarda, ses davranışının tahminlenmesinde kültürel değerlerin rolüne vurgu yaparak güç mesafesinin (power distance) “kişisel kültürel değer yönelim yansımasının” ses davranışının bir düzenleyicisi olabileceğini ifade etmektedirler. Bu bağlamda bu çalışma, yardımsever liderlik, kişi yönelimli güç mesafesi ve çalışan ses verme davranışını arasındaki ilişkileri incelemeyi konu edinmiştir.

Bu çalışma, iş yerlerinde pozitif liderlik ilişkileri ve kültürel değer dinamikleri üzerine odaklanarak çalışanların ses verme davranışı üzerindeki etkilerini

incelemeyi amaçlamaktadır. Bir başka ifadeyle, bu çalışma, yardımsever liderliğin güç mesafesinin düzenleyici etkisi ile çalışan ses verme davranışını etkileyen süreci anlamayı ve açıklamayı amaç edinmiştir.

Kültürel değerler kişinin bilişinde önemli bir rol oynadığından, lidere karşı konuşmak gibi reaksiyonların gücü kişi seviyeli güç mesafesi ile düzenlenebilir. Böyle düzenleyicileri tanımlamak, kültürel değer özelliklerinin nasıl eylem yaptığına dair anlayışımızı zenginleştirecektir (Schwartz, 1992: 2). Liderlik üzerine böyle bir araştırma alanı da üzerinde çatışmalı farklı görüşler sunulan paternalistik liderlik (PL) alanı olduğu ifade edilmektedir (Pellegrini ve Scandura, 2008: 566). Pellegrini ve Scandura (2008: 567)'ya göre, PL; güçlü otoritenin, düşünceli olma ve ilgi ile birleştirildiği yardımsever liderlik tarzından oluşmaktadır.

Özellikle bu çalışmada amaç, işletmelerde pozitif liderlik ve kültürel değer dinamikleri üzerine odaklanarak onların ses verme davranışı üzerindeki etkilerini araştırmaktır. Literatür incelendiğinde, otoriter liderlik ve ses verme davranışı arasındaki ilişki üzerinde kültür etkisinin düzenleyici rolü araştırma konusu yapılmışken (Li ve Sun, 2015) bugüne kadar yardımsever liderlik ve ses verme davranışı arasındaki ilişki üzerinde kültürün düzenleyici etkisini araştıran bir çalışmaya rastlanılamamıştır. Oysaki yardımsever liderliğin de çalışan sesini ne zaman ve nasıl etkilediği teori ve uygulamada araştırılmaya değer bir konudur. Bundan dolayı bu çalışma literatürdeki bu boşluğu doldurmayı hedeflemektedir. Bu çalışma bu anlamda, yardımsever liderliğin çalışan ses davranışını artırıp artırmadığını araştırarak ses ve liderlik üzerine araştırma alanını genişletmesi de literatüre önemli bir katkıdır. Özellikle ses verme literatüründe güç konusuna dikkat çekilmesi, kültürel değerlerin rolüne vurgu yapılması ve güç mesafesinin ses davranışının bir düzenleyicisi olabileceğinin ifade edilmesi (Botero ve Van Dyne, 2009: 85-98) yardımsever liderlik ve ses ilişkisinde güç mesafesinin düzenleyici rolünün araştırma konusu olarak seçilmesine neden olmuştur.

2. Literatür

Liderlik çalışmaları yıllardır, örgütsel davranış ve yönetim yazınında merkezi ve önemli bir alan olarak yer bulmuştur. Gerçekten de alan, disiplinler arası bir alan olarak dikkat çekmektedir (Yukl, 1989: 251). Yıllardır birçok insan liderliği tanımlamaya çalışmaktadır. Liderlik herkesin var olduğunu bildiği fakat hiç kimsenin tanımlayamadığı bir şey olmaya devam etmektedir (McKee, 1990: 2). Liderlik, kişisel özellikler, lider davranışı, karşılıklı etkileşim bileşenleri, izleyici algılamaları, izleyiciler üzerindeki etki, görev amaçları üzerindeki etki ve örgüt kültürü üzerindeki etki anlamlarında tanımlanabilmektedir. Liderliğin çoğu tanımı etkileme üzerine vurgu yaparken birçok yönden önemli farklılıklar dikkatten kaçmaktadır. Örneğin, etkiyi kim uygular, etkileme girişimlerinin amacı nedir, etkilemenin uygulandığı durumlar nelerdir gibi sorular tanımlarda yanıt bulmamaktadır (Yukl, 1989: 252).

Liderlik teorisi, belirli davranış türleri üzerine odaklanan gelişmekte olan bir teoridir. Belirli yetenekler, bilgi ve hünerler etkili liderliği mümkün kılabilir. Bu tür davranışlar, diğerlerinin davranışlarını biçimlendiren eylemi yapmak ve etki uygulamak için gerekli bir kabiliyet içinde zirveye ulaşır (Whitney, 2007: 25). İlgili yazın incelendiğinde birçok liderlik teorisinin var olduğu görülmektedir. Bu teoriler genel olarak özellikler teorisi, davranışsal teoriler ve durumsal teoriler olarak özetlenebilir. Özellikler teorisi, belirli tanımlanabilir özelliklerin başarılı liderler için söz konusu olduğunu varsayarak bu kişisel özellikleri tanımlama girişimi üzerine odaklanır. Davranışsal teoriler, işe dönük ya da ilişkiye dönük tarz ya da faaliyet anlamında liderlik olgusunu anlamaya çalışır. Liderliğin durumsal yaklaşımı, iyi liderin yaptığı şeyi ve onu nasıl yaptığını inceler. Fakat ilave olarak lider faaliyetlerinin içinde meydana geldiği çevresel şartları inceleme alanına katar. Durumsal teorilerde, genellikle liderin etkinliğini etkilemede önemli olan çevresel etmenleri tanımlama girişimi söz konusudur (Schuler, 1973: 2).

Durumsal teoriler içinde kültürel dokuya gömülü olarak ifade edilen PL, Pellegrini ve Scandura (2008: 567)'ya göre; güçlü otoritenin, düşünceli olma ve ilgi ile birleştirildiği "babacan liderlik tarzı"dır. PL, liderin çalışanların babaya benzeyen bir tarz içeriğinde çalışanların iş ve kişisel yaşamlarıyla ilgili konularda rehberlik ettiği ve dönüşüm içinde de sadakat ve saygı beklediği hiyerarşik bir yapıyla ilişkilidir (Aycan, 2014: 1). Bu tanımlamalar temelinde PL üç önemli yapıdan oluşur: Otokratik, babacan ve moral liderlik. Literatürde bu yapılar tartışmalıdır (Aycan, 2006; Pellegrini ve Scandura, 2008; Cheng vd., 2014; Chan vd., 2013). Aycan (2006: 455-456)'ın, PL için önerdiği temel yapılar olan otokratik ve babacan liderlik yapıları ele alındığında; otokratik liderlik, astlar üzerinde tam bir kontrol ve otoriteyi ifade eden liderlik davranışıyla ilişkilidir. Buna karşılık babacan liderlik, astların kişisel ve aile olarak iyi olması için kişiselleştirilmiş ve bütünsel bir ilgiyi içeren liderlik davranışlarıyla ilişkilidir (Cheng vd., 2004: 91). PL bir yanda otokratik diğer yanda da babacanlık ile karakterize edilen karşıt roller içerdiği (Chan, 2013: 108) görülmektedir. Paternalizm, baba ve çocuk arasındaki ilişki gibi, üst ve ast arasında karşılıklı ve hiyerarşik bir ilişki içinde meydana gelmektedir. Bu ilişki içindeki rol farklılıkları dikkat çekmektedir. Örgüt yapısı içinde üstün rolü, hem iş hem de iş dışı alanlarda astlarına koruma, özen ve rehberlik sağlamak üzerine kurulu olduğu görülmektedir. Dönüşüm içinde astın rolü, üste karşı saygı ve bağlılık göstermek üzerine kuruludur. Paternalizm bir denge üzerine kurulu olduğu kabul edilirse, üstün otorite ve rehberliğine karşılık dönüşüm içinde de astın saygı ve bağlılık göstermesi bu dengeyi sağlamaktadır (Aycan, 2006: 445-447).

Astlar, niçin üstlerine inansınlar? Niçin sadakat ve uyum gösterebilirler? Bing (2004)'e göre bir patron, kişi tarafından baba gibi temel otorite figürünün bir karşılığını yerine koymaktadır. Freud (1926), bu süreci otoriteyi "bir başka kişinin sahipliğine verme" (transference) olarak tanımlar. Kişinin duygularının temel olarak baba gibi bir kişiyle ilişkili olduğu durumda kişi duygularını, yönetici gibi bir otorite figürü olan başka bir kişiye bilinçsizce değiştirir (Aktaran: Pellegrini ve Scandura, 2008:567). Yöneticiyi aile ilişkileri içeriğindeki baba figüründe görmek,

astın davranışsal kabullerine neden olarak makul görülmektedir. Bu aşamada tartışılması gereken en önemli konulardan biri de paternalistik liderliğin davranış tarzlarına karşılık astların davranışları için motive edici tembih ve dürtülerin neler olduğu konusudur.

Paternalist liderliğin astlar için motivasyonel temellerinin ana vurgusu, “çalışanın refahını düşünmek” fikri olduğunda, çalışanın liderini takdir etme sebebiyle minnet ve sadakat davranışlarının arkasında saygı gösterme ihtiyacı nedensel bağ olarak söylenebilir. Ana vurgu, “örgütsel amaçlara ulaşmak” fikri olduğunda, kurallara uymak davranışının arkasındaki itici güç, ödül beklentileri ve cezadan sakınma olabilir. Vurgu yapılmaksızın ifade edilirse, paternalistik liderliğin çalışan için motivasyonel kaynakları, saygı, ödül beklentisi ve cezadan sakınma olarak belirtilebilir (Aycan, 2006:456).

Farklı kültürel geçmişe sahip insanlar, farklı türlerde iş değerleri geliştireceklerdir. Bu iş değerlerinin yönetim uygulamalarında ve yönetim etkinliğine doğrudan katkı sağlamada kritik bir etkiye sahip olacağı söylenmektedir. İnsanların değer, tutum ve davranışlarında kültürel olarak temellenmiş farklılıkların, iş davranışları üzerinde dramatik bir etkiye sahip olacağı ileri sürülmektedir. Bu kültürel farklılıkların, kabul edilen liderlik tarzını, otoriteye duyulan saygınlığı ve karar verme bileşenlerinin içeriğini farklı şekillerde etkileyeceği söylenmektedir (Yu ve Miller, 2003: 24). Adler (1991)’e göre bir kültür, yönetim davranışını ve sonuç olarak çalışan davranışı üzerinde etkili olur. Bu anlamda insanlar, genel olarak inançları (neyin yanlış neyin doğru olduğu ya da genel tercihleri) ile ilgili olan değerleri vasıtasıyla kültürlerini ve onun normatif (olması gereken) niteliklerini açıklarlar. Bu değerler dönüşüm içinde, verili herhangi bir durumda, insanların çok daha etkili ve uygun olarak düşünülen davranış yapısı hakkındaki tutumlarını etkiler (Aktaran: Yu ve Miller, 2003:24).

Ulusal kültürleri araştıran ve inceleyen, Hofstede (1980), farklı kültürlerden gelen insanların nasıl davrandığını ve niçin böyle davrandığını açıklamaya yardımcı olan dört kültür boyutunun olduğunu ileri sürmüştür. Bunlar güç mesafesi, belirsizlikten kaçınma, toplumculuk-bireycilik ve erkeklik-dişiliktir. Toplumlar arasındaki değer farklılıklarını temel alan, bu dört boyut aynı zamanda, insanların ve örgütlerin toplum içerisinde yüzleştikleri farklı sorunları, bireylerin farklı motive edilme biçimlerini, örgütlerin yapılanma biçimlerini ve liderlik tarzlarını açıklamada kullanılması bakımından önem taşımaktadır. Hofstede (1980), ortaya koyduğu dört kültürel boyutun, hem insanları hem organizasyonları hem de onlar arasındaki yönetimi şekillendirdiğini ileri sürmüştür. Bir toplum yapısında yönetim, o toplumun kültürel değerleri ile şekillenecektir. Çünkü insanların inanç, değer ve yargılarını özümsemeksizin, onları yönetmek mümkün değildir (Hofstede, 1984: 82).

Yukarıdaki açıklamalar ışığında söylenebilir ki, kültür, grup düzeyli bir olgu olmasına karşılık, özellikle sosyal karşılıklı eylemler ile kişilerin algılamalarını değerlerini ve davranışlarını etkiler (Maznevski vd., 2002: 275). Kültür,

yöneticilerin astlarına davranma şekillerinde özellikle de insanları yönetme yaklaşımlarında önemli bir etkiye sahip olacağından Hofstede (1980), başarılı yönetimin ağırlıklı olarak yöneticilerin yerel kültürlere ve iş durumlarına uyum sağladığı yollara bağlı olacağını göstermektedir. Bundan dolayı, ulusal kültür bilgisi, özellikle önemlidir. Çünkü kültür yönetim davranışının nasıl çok daha etkili olabileceği hakkında çok berrak bir resim sunmaktadır (Yu ve Miller, 2003: 25).

Hofstede (1980)'ye göre, dört kültürel boyut, hem insanları hem organizasyonları hem de onlar arasındaki yönetimi şekillendirir. Türk ulusal kültürü, yapılan araştırmalarda yüksek güç mesafesi ve yüksek belirsizlikten kaçınma boyutu içinde yer alan bir ülke olmuştur (Sargut, 2001: 183; Wasti, 1995: 522). Bu konu bağlamında ele alındığında yüksek güç mesafesine sahip çalışanlar; hiyerarşik bir düzen içinde (Hofstede, 1984: 83) bir yöneticinin varlığında itaatkâr davranan, onunla fikir ayrılığına düşmeye niyeti olmayan ve kendilerine danışılmasını istemediği otokratik yöneticileri tercih eden ilişki yönelimli olmaktan daha ziyade görev yönelimli çalışanlardır. Bu yapılarda yöneticinin rolü, onların görüşlerini sormaktan ziyade yapılacak şeyi insanlara söyleyen yapılar inşa etmektir (Bochner ve Hesketh, 1994:236). Türkiye gibi yüksek güç mesafesine sahip ülkelerde ideal yönetici, yardımsever, otokratik ve iş görenlerin bağımlı olmaktan hoşlandıkları babacan özelliklere sahip yöneticilerdir. Bu kültürlerde iyi bir yöneticiden astlarına karşı iyi bir baba gibi davranması beklenilir (Hofstede, 1984: 90).

Güç mesafesi yüksek kültürlerde organizasyonlar, oldukça merkezileşmiş ve buna karşılık çalışanların kararlara katılımı da oldukça düşük yapılardır. Katılımın, iş görme anlayışındaki önemine karşılık, yüksek güç mesafeli kültürlerde katılımın etkinliğinin düşüklüğü bir iş görme anlayışı ve ulusal kültür uyumsuzluk örneğidir. Yüksek güç mesafeli kültürlerdeki çalışanların, katılımın ulusal kültürleriyle uyumlu olmamalarından dolayı, katılımcı yönetimleri bir saygısızlık ve güvensizlik olarak düşünmeleri olasıdır. Astlar, çözüm ya da fikirlerin liderler tarafından getirilmesi ya da verilmesini beklenilir ve liderlerin bütün talimatlarına ve çözüm önerilerine onları sorgulamaksızın uyarlar (Liu ve Liao, 2013: 1750). Bu ülkelerde katılımı cesaretlendiren yöneticilerin zayıf ve yeteneksiz olarak düşünülmesi olasıdır (Newman ve Nollen, 1996: 756). Yöneticilerin düşük güç mesafesine sahip olduğu yapılarda astlar, katılımcı karar verme tarzlarını tercih etme eğilimi taşırlar. Bu sorunlara astın ve üstün birlikte çözüm araması olarak yorumlanabilir (Hofstede, 1983: 51). Kültür, grup düzeyli bir olgu olmasına karşılık, özellikle sosyal karşılıklı eylemler ile kişilerin algılamalarını değerlerini ve davranışlarını etkiler (Maznevski vd., 2002: 275). Analizlerin kişi düzeyinde ve ülke düzeyinde güç mesafesi arasındaki farkı ayırt etmek ve bu çalışmada kişi düzeyinde yapıyı göstermek için "güç mesafesi yönelimi"(GMY) değişkeni kullanılmıştır (Kirkman vd., 2009: 745). Kültürel değerler kişinin bilişinde önemli bir rol oynadığından, lidere karşı konuşmak gibi reaksiyonların gücü kişi seviyeli güç mesafesi ile düzenlenebilir. Liderlik etkileri güç mesafesine göre astlar için farklılıklar gösterecektir. Bir yanda astlar, fikir ya da çözümleri liderden beklerken diğer yanda bazıları kendileri çözüm önerebilirler (Liu ve Liao, 2013: 1750).

Ortak özelliklerden hareketle, Morrison (2011) çalışmasında ses davranışı için izleyen tanımı vermektedir. Ses davranışı; eylemsel ya da örgütsel gelişim niyetiyle, işle ilgili konular hakkında fikirler, düşünceler ve önerilerin isteğe bağlı iletişimidir. Bir algı, bir tutumdan daha çok (Thomas ve Feldman, 2012: 217) bir iletişim davranışı (Tangırala ve Ramanujan, 2008: 1190) olan ses verme davranışı “durumu iyileştirmek, geliştirmek niyeti ile yapıcı ve değişim yönelimli iletişim” olarak tanımlanabilir (LePine ve Van Dyne, 2001: 326). Ses davranışı, örgütlerdeki değişim üzerine çalışanın yapıcı fikirler, bilgi ve düşüncelerini açıklaması olarak tanımlanabilir (Betore ve Van Dyne, 2009: 85).

Sosyal değişim teorisi bağlamında bu çalışma, özellikle iş yerlerinde pozitif liderlik ilişkileri ve kültürel değer dinamikleri üzerine odaklanarak onların ses verme davranışı üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Bir başka ifadeyle, bu çalışma, yardımsever liderliğin güç mesafesinin düzenleyici etkisi ile ses verme davranışını etkileyen süreci anlamayı ve açıklamayı hedeflemiştir.

Literatür sesin, kişinin hem olumsuz hem de olumlu sonuçları düşündüğü tasarlanmış bir karar sürecini yansıttığını vurgular. Ses vermek; iş çevresini etkilemek ve geliştirmek niyeti ile yapıcı bir mücadelenin açıklamasına vurgu yapan statükoyla aynı paralelde olmayan görüşleri içeren bu yönüyle de risk taşıyan bir davranıştır (Van Dyne ve LePine, 1998: 108). Gao vd.(2011: 788)’ye göre ses davranışına katılmak, çalışanın potansiyel riskleri ve yararları değerlendirdiği tasarlanmış bir karar sürecini içerir. Aryee vd. (2014: 2), ses davranışının, değişim yönelimli olduğundan ve bundan dolayı statükoya karşı durduğunu ve dolayısıyla ses verme davranışına katılan kişinin onun yararlarını ve risklerini hesaba katması gerektiğini ileri sürer. Çalışanlar diğerlerine konuşmayı düşündüklerinde, genelde, ses davranışının yarar ve maliyetlerini dikkatli olarak değerlendirmeleri makul görülmektedir. Eğer ses davranışının negatif sonuçlar doğurması bekleniyorsa, çalışanların sessiz kalmaları oldukça olasıdır (Li ve Sun, 2015: 174). Genel olarak, çalışanın ses verme davranışı ile ilişkili riskler düşünüldüğünde, liderlerin çalışanın kaynakları ve çıktıları üzerinde sahip olduğu güce bağlı olarak, çalışanın düşüncelerini seslendirmek için vereceği kararlarda önemli bir rol oynayacağı söylenebilir (Gao vd., 2011: 789). İyileştirmeler ve geliştirmeler için çalışanların önerilerini ve kaygılarını açıklamada liderin bu anlamdaki önemi (Deter ve Burris, 2007; Liu vd., 2010) onun çalışan sesinin bir öncülü olarak varsayılmasına neden olmaktadır (Chan, 2014: 670).

Liderlik üzerine yapılan araştırmalar insanların, etkili liderlik ve ses ile ilişkili davranışları ilişkilendirdiğini göstermektedir (Fuller vd., 2007: 136). Pellegrini ve Scandura (2008: 566) etkili liderliğin tanımlama girişiminin uzunca bir süredir önemli bir tartışma alanı olduğunu ileri sürerken bu tartışmaların özellikle, farklı kültürel kontekstlerde nedensellendirildiğinde, mevcut bilgi ve görüşlerin çok sınırlı kalacağını söylemektedirler. Çünkü dünyanın herhangi bir yerinde etkili olan yönetim uygulamasının dünyanın herhangi bir başka yerinde de etkili olacağı fikri yönetsel tutum, değer, davranış ve etkinliğin milli kültürler boyunca değişeceği

fikri ile yer değiştirdiği ileri sürülmektedir. Bu anlamda Bass (1996: 732), bir yanda liderliğin evrensel bir olgu olduğunu ifade ederken, hiçbir toplumun tamamıyla onun yokluğunda kurulmadığını ya da kültürel normların tamamıyla onun yerini aldığı bir yapının olmadığını ileri sürmektedir. Diğer yanda ise meydana gelen liderliğin onun görüldüğü kültür tarafından etkilenmeksizin oluştuğunu tartışmanın mantıksız olduğunu söylemektedir. Yönetim uygulamaları evrensel olmayabilir görüşü de olgusal çalışmalarla destek bulmaktadır (Newman ve Nollen, 1996: 753). Kültür bağımlı olan ilişkiler önemli kültür bağlantılı düzenleyiciler olarak dikkat çekmektedir. Böyle düzenleyicileri tanımlamak, kültürel değer özelliklerinin nasıl eylem yaptığını dair anlayışımızı zenginleştirecektir (Schwartz, 1992: 2). Liderlik üzerine böyle bir araştırma alanı da üzerinde çatışmalı farklı görüşler sunulan paternalistik liderlik (PL) alanı olduğu ifade edilmektedir (Pellegrini ve Scandura, 2008: 566).

Genel olarak çalışanın ses verme davranışı ile ilişkili riskler düşünüldüğünde, liderlerin çalışanın kaynakları ve çıktıları üzerinde sahip olduğu güce bağlı olarak, çalışanın düşüncelerini seslendirmek için vereceği kararlarda önemli bir rol oynayacağı söylenebilir (Gao vd., 2011: 789). İyileştirmeler ve geliştirmeler için çalışanların önerilerini ve kaygılarını açıklamada liderin bu anlamdaki önemi (Deter ve Burris, 2007; Liu vd., 2010) onun çalışan sesinin bir öncülü olarak varsayılmasına neden olmaktadır (Chan, 2014: 670). Morrison vd. (2011: 185) genelde, lider-çalışan arasındaki sosyal değişim ilişkisinde eğer çalışan ses verme davranışının güvenli ve etkili yapılabilen bir davranış olarak düşünmesini sağlayan sosyal ipuçları alırsa, onun öneri ve kaygılarını paylaşmasının da o kadar çok olası olacağını ileri sürülmektedirler. Li ve Sun (2015: 174) ise, öncül olarak düşünülen liderliğin, farklı yapıları ya da farklı Liderlik tarzlarının ses verme davranışı üzerinde farklı etkilere sahip olabileceğini ifade etmektedir.

PL ve ses verme davranışı arasındaki ilişkileri araştıran olgusal çalışmalar incelendiğinde, örneğin, Chan vd. (2013: 121) çalışanlar üzerinde PL'nin bileşenlerinin etkileşim etkilerini araştırmışlardır. Onlar, otoriter liderlik ve ses verme davranışı arasındaki ilişki üzerinde yardımsever liderliğin düzenleyici etkisine kanıt sağlamışlardır. Çin örnekleme üzerinde, bilgi paylaşımının çalışan sesi üzerinde PL davranışlarının etkilerini düzenleyip düzenlemeyeceğini inceleyen araştırmasında Chan (2014: 684), otoriter liderlik ve ses verme davranışı arasında negatif anlamlı bir ilişki için destek sağlarken yardımsever liderlik ve ses verme davranışı arasında anlamlı bir ilişki elde edememiştir. Literatürde PL ve ses verme davranışı üzerine yürütülen bir diğer çalışma Zhang vd. (2015) çalışmasıdır. Zhang vd. (2015), PL davranışlarının çalışan sesini nasıl etkilediği üzerine tahminçiler geliştirmeyi hedefleyen çalışmalarında, ses verme davranışı üzerinde otoriter liderliğin dolaylı etkilerini araştırmışlardır. Li ve Sun, (2015: 179-181) otoriter liderlik ve ses verme davranışı arasındaki ilişkinin düzenleyicileri olarak güç mesafesi ve lider ile özdeşleşmeyi alarak oluşturdukları çalışma modeli doğrultusunda yürüttükleri çalışmalarında; otoriter liderlerin çalışan ses verme davranışını negatif olarak etkilediğini bulmuşlardır.

Otokratik bir lider, kaynaklar, kurallar ve hiyerarşi üstüne katı kontroller uygular. Bu davranış, bütünüyle, liderin talimatlarına uyum göstermeyi gerektirdiğinden çalışan sesini cesaretlendirmeyebilir (Chan, 2014: 671). Olgusal çalışmalar da bunu destekler nitelikte, otoriter liderliğin liderlerin talepleriyle astların uyumu üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir (Chang vd., 2004: 111). Ses davranışının potansiyel olarak yüksek risk düzeyi düşünüldüğünde, bu şartlar altında çalışan düşüncelerini seslendirmekten daha çok sessiz kalmayı tercih edeceği söylenebilir (Chan, 2014: 671). Otorite altındaki astlarda, farklı görüşlerini açıklamaktan sakınma eğilimi taşırlar ve yorum yapmaksızın liderin talimatlarını kabul ederler (Wu ve Tsai, 2012: 512). Otokratik liderliğin, çalışan davranışları üzerinde, babacan liderliğin pozitif etkilerine karşılık negatif bir etkiye sahip olduğu (Chan, 2014: 668; Pellegrini ve Scandura, 2008: 582; Zhang vd., 2015: 27) ileri sürülmektedir. Literatür, teorik olarak otokratik liderlik ve ses verme davranışı arasında negatif bir ilişkiyi varsaymakta ve olgusal olarak ta bu ilişkiyi desteklemektedir (Chan vd., 2013; Li ve Sun, 2015; Zhang vd., 2015).

Bu çalışmada PL yapısının sadece yardımsever liderlik bileşeni bağımsız değişken olarak ele alınmış ve ses verme davranışı üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Genel olarak ilgili literatür, yardımsever liderlik ve ses verme davranışı arasında pozitif yönlü bir ilişki sunmaktadır (Zhang vd., 2015). Gao vd. (2011) çalışanların, liderlerinin yardımsever ve doğruluğuna inandıklarında, onların riskli davranışlara katılmalarının çok daha kolay olacağını ileri sürmektedirler. Çalışanlar liderlerine ne kadar çok güven duyarlarsa, ses vermelerine karşılık liderlerinin göstereceği tepkiler hakkında kendilerini rahat ve güvende hissetmeleri o kadar çok olası olacaktır. Dönüşüm içinde de, onların kaygılarını, düşüncelerini açıklamaya katılımdaki istekliliklerini artırması olası olacaktır (Gao vd., 2011: 789). Yardımsever bir lider, çalışanların iş çevresi için çözüm önerileri ve fikirlerini istediğinden çalışan geri bildirimini cesaretlendiren ve özellikle çalışanın belirsizlikleri elemine etmesine yardım eden lider özellikleriyle onların düşüncelerini seslendirmelerini cesaretlendirebilir. Çalışanlar, yardımsever bir liderlik altında rahat olduklarından, ses verme gibi risk taşıyan eylemlere girme olasılıkları yükseleceği beklenebilir (Chan, 2014: 671).

Yardımsever (babacan) liderlik, astların kişisel ve aile olarak iyi olması için kişiselleştirilmiş ve bütünsel bir ilgiyi içeren liderlik davranışlarıyla ilişkilidir (Cheng vd., 2004: 91). Bu ilişki, baba ve çocuk arasındaki ilişki gibi, üst ve ast arasında karşılıklılık ve hiyerarşik bir ilişki içinde meydana gelmektedir. Örgüt yapısı içinde üstün rolü, hem iş hem de iş dışı alanlarda astlarına koruma, özen ve rehberlik sağlamak üzerine kurulu olduğu görülmektedir. Dönüşüm içinde astın rolü, üste karşı saygı ve bağlılık göstermek üzerine kuruludur. Paternalizmin bir denge üzerine kurulu olduğu kabul edilirse, üstün otorite ve rehberliğine karşılık dönüşüm içinde de astın saygı ve bağlılık göstermesi bu dengeyi sağlamaktadır (Aycan, 2006: 445-447). Liu ve Liao (2013: 1750) 'nun dönüştürücü liderlik için ileri sürdüğü görüşler yardımsever liderlik için de geçerli olabilir.

3. Araştırma Modeli ve Hipotezler

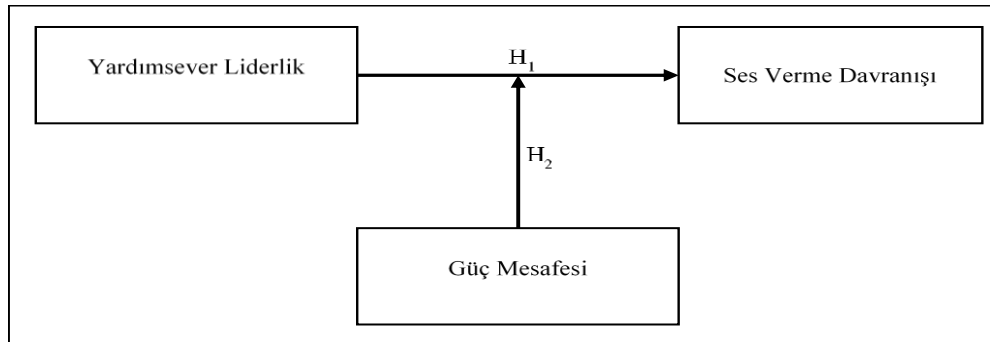
Çalışanların ihtiyaç ve ilgilerini düşünen ve destekleyen yardımsever lider, konuşmanın kişilerarası riskinden daha çok çalışan dikkatini görevler ve katkılar üzerine çekebilir. Bu anlamda da mevcut durumu korumaktan daha ziyade çalışanların organizasyonun gelişimi hakkında konuşmaları daha çok cesaretlendirilmiş ve isteklendirilmiş olacaktır. Yüksek nitelikli bir değişim ilişkisinde yardımsever lider, çalışan için lehte bir durum yarattığından çalışanlar da buna yapıcı ses davranışlarıyla karşılık verebilirler. Yardımsever liderliğin sosyal değişim ilişkilerini kolaylaştıran bu yanıyla çalışan sesi ile pozitif olarak ilişkili olması beklenebilir (Chan, 2014: 671). Bu açıklamalar ışığında çalışmanın ilk hipotezi aşağıdaki gibi kurulmuştur:

H1: Yardımsever liderlik ve ses verme davranışı arasında pozitif yönlü bir ilişki olacaktır.

Çalışmada yardımsever liderlik ve ses verme davranışı ilişkisinin bir düzenleyicisi olarak çalışan güç mesafesi yönelimi ele alınarak yardımsever liderliğin ses verme davranışını ne zaman, niçin ve nasıl etkileyebileceği hakkındaki bilgi üretilmeye çalışılmıştır. Bu bilgiye sahip olmak, çalışan ses davranışının hem teorik temellerini görmek adına hem de ses davranışının etkin yönetimi adına yararlar sağlayacaktır. Mevcut çalışmanın altında yatan anahtar teorik temel, insanların ses davranışı gösterme ya da göstermeme eğilimi, onların meşru olarak sesi düşünme düzeylerine bağlı olacağı yönündedir. Bir başka deyişle ses davranışı, kültürel değer ve normlar tarafından izin verildiği ölçüde ortaya çıkacak bir yapı olarak düşünülmektedir (Brockner vd., 2001: 301).

Yardımsever liderlik ve ses verme ilişki konumlandırması durumların isteğe bağlı davranışın lehte olarak düşünülebileceğini sağlayıp sağlamadığına bağlı olarak değişmesi gerekmektedir (Kim vd., 2013: 232). Yardımsever liderliğin, astların kişisel ve ailevi olarak iyi olmalarını içeren liderlik davranışlarıyla ilişkili olduğu düşünülürse, liderlerin gösterdikleri yardımseverlik çalışanların ses verme davranışını yükseltecektir (Chan, 2014: 671). Çünkü liderin bu yaklaşımından memnun olan çalışan içinde bulunduğu durum izin verdiğinde, liderinin bu iyi niyetine karşılık vermesi olası olacaktır (Chan vd., 2013:110).

Şekil 1: Çalışmanın Modeli

Lider, lider çalışan ilişkilerinde ne kadar çok destekleyici ve açık olursa, sesin etkinliği üzerine çalışan algılamaları o kadar pozitif olacağından (Morrison vd., 2011) konuşmanın beklenen yararı ilişkisinde, konuşmanın beklenen riski azaldıkça, ses vermenin çok daha olası olması makul görülmektedir. Fakat çalışanların bu ilişkileri algılamaları ve tepki vermeleri birbirinden farklı olacağından, bu ilişkinin her zaman pozitif boyutlu olmayabileceği ve bu ilişkinin bir sınır çizgisine sahip olabileceği iddia edilebilir. Bu sınır çizgisi ya da kişisel farklılıklar GMY ile elde edilebilir ve bu farklılıklar çalışanın ses verme üzerine tutum ve davranışlarını etkileyebilir (Li vd., 2015: 176). Yardımsever liderlik davranışı altındaki ses verme davranışının beklenen yararını gören GMY düşük çalışanlar, değişim ilişkisinin kalitesini artırmak için araçsal olarak ses vermeyi kullanırken GMY yüksek olanlar için bu ilişkinin anlamsız olacağı söylenebilir. Çünkü kültürel değerler, kişinin bilişinde önemli rol oynadığından (Liu ve Liao, 2013: 1750), yardımsever lidere karşı konuşmak gibi reaksiyonların gücü, kişisel düzeyli güç mesafesi ile düzenleneceği nedensel olarak ileri sürülebilir. Yardımsever liderlik ve ses verme davranışı arasında varsayılan pozitif ilişki, GMY düşük olanlar için güçlenirken, GMY yüksek olanlar için bu ilişkinin zayıflaması ya da anlamsız olması beklenebilir. Çünkü GMY yüksek çalışanlar katılımcı yönetimleri bir saygısızlık ve güvensizlik olarak görmelerinden dolayı ses verme davranışını meşrulaştıramamaları ve katılımı cesaretlendiren yöneticilerini de zayıf ve yeteneksiz olarak düşünmeleri olasıdır (Newman ve Nollen, 1996: 756). Bu açıklamalar ışığında çalışmanın ikinci hipotezi aşağıdaki gibi kurulmuştur:

H2: GMY, yardımsever liderlik ve çalışanın ses verme davranışı arasındaki ilişkiyi düzenlemektedir. Bu ilişki, GMY düşük olanlar için pozitif ve anlamlı, yüksek olanlar için anlamsız olacaktır.

4. Analiz Yöntemi, Ölçek ve Örneklem

Birey düzeyinde yürütülen bu araştırmanın amacı ve kısıtları çerçevesinde belirlenen ana kütlelerini, doğu Karadeniz Bölgesi'nde bulunan Türkiye Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü'ne (Çaykur) bağlı üretim tesislerinde çalışan işgörenler oluşturmaktadır. Bir devlet iktisadi teşekkülü olan Çaykur, bünyesinde "45 Yaş Çay İşleme Fabrikası, 1 Çay Paketleme Fabrikası, 2 Pazarlama ve Üretim Bölge Müdürlüğü, 7 Pazarlama Bölge Müdürlüğü, Anatamir Fabrikası, Atatürk Çay ve Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü gibi kuruluşları barındırmakta olup 6.600 ton/gün yaş çay işleme kapasitesi ile Türkiye çay sektörünün en büyük ve lider kuruluşudur (<http://www.caykur.gov.tr/Pages/Kurumsal/KurumHakkinda.aspx>). Kurumun internet sitesinden ulaşılabilen en son istatistiksel bilgilere göre Çaykur'un yaklaşık 16500 çalışanı bulunmaktadır. Çalışma basit olasılıklı örnekleme yöntemiyle seçilmiş 286 Çaykur çalışanı örnekleme üzerinde yürütülmüştür.

Çalışmanın verileri, veri toplama araçlarından anket ile toplanmıştır. Hazırlanan anket formunun ilk kısmında katılımcıların cinsiyet, eğitim durumu, yaş ve mesleki tecrübe (kıdem) gibi demografik özelliklerini ölçmeye yarayan dört adet soru yer

almaktadır. Demografik özelliklere dair soruların yer aldığı ilk bölümün ardından yardımsever (babacan) liderlik kavramını ölçmeye yarayan 9 adet, güç mesafesini ölçmek için 6 adet ve ses verme davranışını ölçmek için 6 adet soruya yer verilmiştir.

Kullanılan ölçeklerin tamamı için 1'den (kesinlikle katılmıyorum) 5'e (kesinlikle katılıyorum) uzanan 5 noktalı likert tipi tepki skalası kullanılmıştır. Ölçek sorularının tamamı için bu skala üzerinde işaretlenen yüksek skorlar ilgili kavramın yüksek düzeylerini ifade etmektedir.

Yardımsever (Babacan) Liderlik: Çalışmanın bağımsız değişkeni olarak modele dâhil edilen yardımsever liderlik, Cheng vd. (2004) çalışmalarının ekinde sunulan ölçek kullanılarak ölçülmüştür. Bahsedilen çalışmada söz konusu kavramı ölçmek için yer verilen 11 adet soru yer almakla birlikte ölçeğin çalışmanın yazarı tarafından yapılan Türkçe uyarlaması sırasında 2 adet soru diğer sorularla örtüşen anlamlara sahip olduğu ve anlaşılmasında güçlük çekileceği düşünüldüğünden ölçeğe dâhil edilmemiştir. Kalan 9 adet soru yardımsever liderlik kavramını temsil etmek üzere ölçeğe dâhil edilmiştir. Bu ölçek için kullanılan Likert tipi tepki skalasında işaretlenen yüksek skorlar, yardımsever liderlik algısının yüksek düzeylerini ifade etmektedir.

Ses Verme Davranışı: Çalışmanın bağımlı değişkenini oluşturan ses verme davranışının ölçülmesi için Van Dyne ve LePine (1998) tarafından Van Dyne ve diğerleri (1989) ve Whitley ve Cooper (1989) çalışmalarından uyarlanan ve geçerlilik çalışması yapılan 6 adet soru ile ölçülmüştür. Bu sorular araştırmacılar tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Ölçek sorularına verilen yanıtlar beşli Likert ölçeği üzerinde değerlendirildiğinde, yüksek skorlar çalışanların ses verme davranışlarının yüksek olduğunu göstermektedir.

Güç Mesafesi: Araştırmanın düzenleyici değişkeni olarak ele alınan güç mesafesinin ölçülmesi için Dorfman ve Howell (1988) tarafından Hofstede (1980) ulusal kültür boyutları çerçevesinde geliştirilen ve Farh vd. (2007: 719) çalışmasında kullanılan 6 soruluk ölçekten yararlanılmıştır. Ölçek sorularının genel yapısı gereğince beşli Likert ölçeği üzerinde bu sorulara verilen yüksek skorlar güç mesafesinin yüksek düzeyini ifade etmektedir.

Araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenilirliklerine kanıt sağlamak üzere kullanılacak çeşitli yöntemler mevcuttur (Şencan, 2005). Bununla birlikte özellikle psikolojik özelliklerin ölçülmesinde kullanılan ölçeklerin güvenilirliklerinin belirlenmesi için kullanılan en yaygın yöntemlerden birinin Cronbach's Alpha yöntemi olduğu (Kılıç, 2016: 47) ve bu yöntemin özellikle beşli Likert tipi tepki skalalarının kullanıldığı ölçekler için uygun olduğu (Büyüköztürk, 2009:171) bilinmektedir. Bir içsel tutarlılık ölçütü olan Cronbach's Alpha yöntemi, ölçekte yer alan tüm maddelerin, araştırmacının varsaydığı şekliyle bir bütün oluşturup oluşturmadığını ya da başka bir deyişle ölçeğin ifadeleri arasındaki benzerliği ve yakınlığı göstermektedir (Nakip, 2013:204). Psikolojik bir test için

kullanılan ölçeğin güvenilir olduğunun söylenebilmesi için hesaplanacak olan güvenilirlik katsayısının (Cronbach's Alpha) 0,70'den yüksek olması gerektiği genel olarak kabul edilmektedir (Büyüköztürk, 2009: 171).

Güvenilirlik analizlerinde olduğu gibi ölçeklerin geçerliliklerine kanıt sağlanabilmesi için de dikkate alınması gereken pek çok geçerlilik kriteri mevcuttur (Şencan, 2005). Bununla birlikte yüzey geçerliliği, kriter geçerliliği, birleşme ve ayrılma geçerliliği ile iç tutarlılığın aynı zamanda yapısal geçerliliğin göstergeleri olduğu ve yapısal eşitliğe kanıt sağlanmasının diğer geçerlilik türlerini de kapsayacak bir geçerlilik yorumu yapılabilmesi için önem taşıdığı ifade edilmektedir (Şencan, 2005: 773). Kuramsal bir yaklaşım olan yapı geçerliliği, kullanılan ölçeğin kuramsal beklentilere ve özelliklere uygun bir yapı oluşturup oluşturmadığını test etmek üzere kullanılmaktadır (Nakip, 2013: 210). Bu noktada yapı geçerliliğinin anlamı en basit şekliyle, ölçek maddelerinin ölçülmek istenen hipotetik yapı ya da faktörlerle yüksek bir ilişkiye sahip olması olarak düşünülebilir (Şencan, 2005: 772). Çalışmada kullanılan ölçeklerin kuramsal yapıları, yani belirli kuramsal varsayımlar çerçevesinde geliştirilerek ortaya konulmuş olan kavramsal yapılar oldukları göz önüne alındığında söz konusu ölçeklerin yapı geçerliliklerinin test edilmesi önem taşımaktadır. Anlatılanlar ışığında çalışmada, kullanılan ölçeklerin yapı geçerliliğine kanıt sağlamak üzere keşfedici faktör analizi kullanılmıştır.

Uygulanan faktör analizlerinde, “toplam varyans içerisindeki spesifik ve hata varyansının göreceli olarak düşük olması, en az faktörle toplam varyansın büyük bir kısmının açıklanması ve faktör analizi sonuçlarının diğer tahmin yöntemlerinde de kullanılmasının” amaçlandığı durumlar için önerilen temel bileşenler yöntemi kullanılmıştır (Albayrak, 2006: 130-131). Faktör rotasyon yöntemi olarak ise kuramsal olarak elde edilen faktörler arasında bir ilişki beklenmemesi mantığına dayanan ortogonal faktör rotasyonu uygulanmış ve bu tür rotasyon yöntemleri içerisinde en yaygın kullanılan varimax yöntemi tercih edilmiştir (Nakip, 2013: 523).

Faktör analizleri yapılırken ayrıca verilerin faktör analizine uygunluğunun değerlendirilmesi için Bartlett's Küresellik Testi ve Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örnek uygunluk testi uygulanmıştır (Büyüköztürk, 2009: 126). Buna göre, korelasyon matrisini toplu olarak sınavarak bu matrisin bir birim matris olmaması ve belirli bir olasılığa göre korelasyon matrisindeki korelasyonlardan en azından birkaçının anlamlı olması yönündeki varsayımın testi için kullanılmakta olup faktör analizinin uygulanabilmesi için bu test çerçevesinde hesaplanan ki kare istatistiğinin 0,05 düzeyinde anlamlı olması gerekmektedir (Albayrak, 2006: 130-131). Kaiser-Meyer-Olkin örnek uygunluk testi ise genel anlamda örnekleme yeterliliğini ölçmeye yarayan bir test olup örneklemin yeterli kabul edilebilmesi için bu oranın 0,60'ın üzerinde olması gerektiği ifade edilmektedir (Nakip, 2013: 518).

Katsayılar incelendiğinde ölçek maddelerinin içsel tutarlılıklarını test eden Cronbach's Alpha katsayısının yardımsever liderlik ölçeği için 0,936, ses verme davranışı ölçeği için 0,877 ve güç mesafesi ölçeği için 0,741 olarak hesaplandığı görülmektedir. Bu değerler her üç ölçeğin de beklenen düzeyde güvenilir kabul edilebileceğini göstermektedir. Yardımsever (babacan) liderlik ölçeğinin yapı geçerliliğine kanıt sağlamak üzere uygulanan keşfedici faktör analizi sonuçları KMO örneklem yeterliliği değeri (0,94) ve Bartlett's Küresellik Testi ($X^2=1726,59$; $p<0,001$) verilerin faktör analizine uygunluğuna kanıt sağlamaktadır.

Faktör analizi sonucunda yardımsever liderliği ifade eden tek faktörlü bir yapının geçerliliğine kanıt sağlanmıştır. Bu faktör toplam varyansın %66,258'ini açıklamaktadır. Faktör yükleri incelendiğinde bu yüklerin en düşük 0,733 ile en yüksek 0,856 arasında değişen değerler aldıkları görülmektedir. Faktör analizinde faktör yük değerlerinin 0,45 veya daha yüksek olmasının seçim için iyi bir ölçüt olduğu ifade edilmekle birlikte uygulamada 0,30 da kabul edilebilir bir değer olarak ifade edilmektedir (Büyüköztürk, 2009: 124). Bu değerler ölçeğin yapı geçerliliğine kanıt sağlandığı şeklinde yorumlanabilmektedir.

Ses verme davranışı ölçeği için uygulanan keşfedici faktör analizi sonucunda soruların özdeğeri 1'in üzerinde olan tek faktör altında toplandıkları görülmektedir. Elde edilen faktör toplam varyansın %62,249'unu açıklamaktadır. Faktör yükleri incelendiğinde ölçek maddelerinin elde edilen faktöre en düşük 0,658 ile en yüksek 0,839 arasında değişen faktör yükleri ile yüklendikleri görülmektedir. KMO örneklem yeterliliği değeri (0,83) ve Bartlett's Küresellik Testi ($X^2=828,200$; $p<0,001$) verilerin faktör analizine uygunluğuna kanıt sağlamaktadır. Bu bulgular ışığında ses verme davranışı ölçeği için de yapı geçerliliğine kanıt sağlandığı söylenebilmektedir.

Güç mesafesi ölçeği için uygulanan keşfedici faktör analizi sonuçları için uygulanan faktör analizinde ilk adımda "Çalışanların işi, yönetimin kararlarına karşı direnç göstermek değil, uyum sağlamaktır" şeklinde ifade edilen sorunun diğer soruların toplanmış olduğu faktöre oldukça düşük bir faktör yükü ile yüklendiği görülmüş ve bu nedenle söz konusu soru ölçekten çıkarılmıştır. Kalan sorularla elde edilen tek faktörlü yapı toplam varyansın %50,129'unu açıklamaktadır. En düşük faktör yüküne sahip olan soru bu faktöre 0,45'lik bir katsayı ile yüklenmektedir. KMO örneklem yeterliliği değeri (0,762) ve Bartlett's Küresellik Testi ($X^2=303,729$; $p<0,001$) verilerin faktör analizine uygunluğuna bu ölçek için de kanıt sağlamaktadır. Bu bulgular ışığında Güç mesafesi ölçeği için de yapı geçerliliğine kanıt sağlandığı söylenebilmektedir.

5. Araştırma Bulguları

Çalışmada kullanılan değişkenlerin tanımlayıcı istatistikleri ve değişkenler arasındaki korelasyon katsayıları Tablo 1 ve Tablo 2'de görülmektedir. Hipotezlerin testine yönelik modeller ise izleyen tablolarda sunulmuştur. Çalışmanın ilk hipotezi çerçevesinde geliştirilen basit doğrusal regresyon modeli (Tablo 3; Model-1)

yardımsever liderliğin ses verme davranışı üzerindeki etkisini test etmektedir. Özetlenen bulgular yorumlandığında test edilen regresyon modelinin bütünsel olarak anlamlı olmadığı görülmektedir ($F=2,184$; $p>0,10$).

Tablo 1: Tanımsal İstatistikler

Boyut	<i>n</i>	En Küçük	En Büyük	Ortalama	Standart Sapma
Yardımsever Liderlik	268	1	5	3,0755	0,98985
Ses Verme Davranışı	268	1	5	3,8694	0,73108
Güç Mesafesi	268	1	5	2,2463	0,80983

Tablo 2: Pearson Korelasyon Katsayıları

Boyut	Yardımsever Liderlik	Ses Verme Davranışı	Güç Mesafesi
Yardımsever Liderlik	1		
Ses Verme Davranışı	0,090	1	
Güç Mesafesi	-0,041	-0,108*	1

*0,10 anlamlılık düzeyinde anlamlı korelasyon katsayısı.

Tablo 3: Regresyon Modeli (Model-1) Sonuçları

Model-1	B_j	SH	t	P	B_j İçin %95 Güven Aralıkları		VIF
					Alt Sınır	Üst Sınır	
(Sabit)	3,869	0,045	86,837	0,000	3,78	3,95	-
YL	0,067	0,045	1,478	0,142	-0,02	0,15	1,00
Model F İstatistiği (p -değeri)			2,184 (0,141)				
R-Kare				0,008			
Düzeltilmiş R-Kare				0,004			
Bağımlı Değişken: Ses Verme Davranışı (SV)							

Yardımsever liderlik ile birlikte çalışmanın moderatör değişkeni olarak ele alınan güç mesafesinin de bağımlı değişken olarak ele alınan ses verme davranışı üzerindeki etkisini test etmek üzere oluşturulan Model 2'ye dair bulgular Tablo 4'de özetlenmektedir. Buna göre Modelin bütünsel olarak anlamlı olduğu ($F=2,567$; $p<0,10$) görülmektedir. Yardımsever liderlik için anlamlı katsayılar elde edilemezken ($\beta=,063$; $p>0,10$), bulgular güç mesafesinin ses verme davranışı üzerinde anlamlı ve negatif yönlü bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır ($\beta=-,094$; $p<0,10$). Başka bir deyişle, örneklem kapsamına alınan Kurum çalışanları için güç mesafesindeki artış ses verme davranışının azalmasına neden olmaktadır.

Tablo 4: Regresyon Modeli (Model-2) Sonuçları

Model-2	B_j	SH	t	P	B_j İçin %95 Güven Aralıkları		VIF
					Alt Sınır	Üst Sınır	
(Sabit)	3,86	0,044	87,15	0,00	3,782	3,957	--
YL	0,063	0,045	1,41	0,15	-0,025	0,152	1,018
GM	-0,094	0,055	-1,71	0,08	-0,202	0,014	1,010
Model F İstatistiği (p -değeri)			2,567 (0,079)				
R-Kare				0,019			
Düzeltilmiş R-Kare				0,012			
Bağımlı Değişken: Ses Verme Davranışı (SV)							

Çalışmanın ikinci hipotezi çerçevesinde güç mesafesinin yardımsever liderlik ile ses verme davranışı arasındaki ilişkideki moderatör etkisini test etmek üzere oluşturulan çoklu doğrusal regresyon modeli (Model 3) bulguları Tablo 5.'de özetlenmektedir.

Tablo 5: Moderatör Regresyon Modeli (Model 3) Sonuçları

Model-3	B_j	SH	t	P	B_j İçin %95 Güven Aralıkları		VIF
					Alt Sınır	Üst Sınır	
(Sabit)	3,86	,044	87,94	0,00	3,77	3,95	--
YL	,048	,045	1,07	0,28	-0,04	,13	1,01
GM	-,081	,055	-1,49	0,13	-0,18	,02	1,01
$YK*GM$	-,14	,056	-2,65	0,00	-0,25	-,03	1,02
Model F İstatistiği (p)			4,064 (0,007)				
R-Kare				0,044			
Düzeltilmiş R-Kare				0,034			
Bağımlı Değişken: Ses Verme Davranışı (SV)							

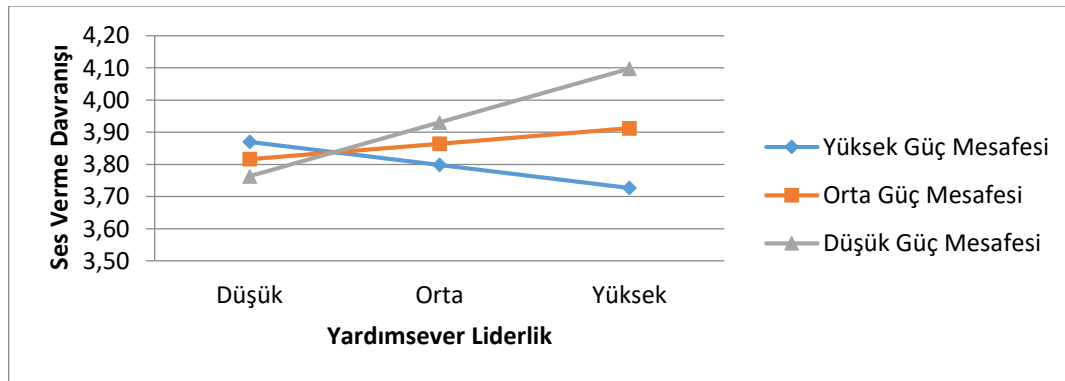
Elde edilen bulgular modelin bütünsel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir ($F=4,064$; $p<0,01$). VIF değerleri modelde çoklu doğrusal bağlantı sorununun ortaya çıkmadığını göstermektedir. Katsayılar incelendiğinde yardımsever liderlik ($\beta=,048$; $p>0,10$) ve güç mesafesi ($\beta=-,081$; $p>0,10$) değişkenlerinin ses verme davranışı üzerinde anlamlı etkilere sahip olmadıkları görülmektedir. Buraya kadar elde edilen analiz bulguları çalışmanın “yardımsever liderlik ve ses verme davranışı arasında pozitif yönlü bir ilişki olacaktır” şeklinde ifade edilen ilk hipotezinin (H_1) desteklenmediğini göstermektedir.

Bununla birlikte Tablo 5’de yer alan bulgular yardımsever liderlik ile güç mesafesi arasındaki etkileşimin ses verme davranışı üzerinde anlamlı ve negatif yönlü bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir ($\beta=-,149$; $p<0,01$). Elde edilen bu anlamlı ilişki çalışmanın üçüncü hipotezi çerçevesinde ifade edilen düzenleyici etkiye kanıt sağlandığını göstermektedir.

Yardımsever liderlik ile güç mesafesi arasındaki etkileşimin ses verme davranışı üzerindeki etkisinin grafiksel gösterimi Şekil 2’de ve elde edilen grafiksel gösterimin temsil ettiği regresyon doğrularına dair katsayılar Tablo 6’da özetlenmektedir.

Buna göre yardımsever liderlik ve ses verme davranışı arasındaki ilişki güç mesafesinin düşük olduğu durum için anlamlı ve pozitif yönlü ($\beta=,169$; $p<0,01$) iken güç mesafesinin orta ($\beta=,048$; $p>0,10$) ve yüksek ($\beta=-,072$; $p>0,10$) olduğu durumlarda anlamlı değildir. Bu bulgu ışığında çalışmanın “güç mesafesi, yardımsever liderlik ve çalışanın ses verme davranışı arasındaki ilişkiyi düzenleyecektir: Bu ilişki, güç mesafesinin düşük olanlar için pozitif anlamlı, yüksek olanlar için anlamsız olacaktır” şeklinde ifade edilen ikinci hipotezi (H₂) desteklenmektedir.

Şekil 2: Yardımsever Liderlik İle Güç Mesafesi Arasındaki Etkileşim

Tablo 6: Moderatör Regresyon Modeli İçin Uygulanan Basit Eğim Analizi Sonuçları

Model-3 Basit Eğilim Analizi	B_j	SH	t	p	B_j İçin %95 Güven Aralıkları		VIF
					Alt Sınır	Üst Sınır	
Düşük Güç Mesafesi	,169	,060	2,83	,01	,05	,29	1,03
Orta Güç Mesafesi	,048	,045	1,08	,28	-,04	,14	1,02
Yüksek Güç Mesafesi	-,072	,068	-1,07	,29	-,21	,06	1,00

Bağımlı Değişken: Ses Verme Davranışı (SV)

Yapılan analizler bütünsel olarak değerlendirildiğinde, Tablo 5 ve Tablo 6’da yer alan bulgular, yardımsever liderlik ve ses verme davranışı arasındaki öngörülen ilişkinin güç mesafesinin ortalama düzeyi ve hatta yüksek güç mesafesi

düzeylerinde ortaya çıkmadığını, böyle bir ilişkinin güç mesafesinin düşük düzeyi için var olabileceğini göstermektedir.

Sonuç olarak, ortaya çıkan böyle bir düzenleyici etki çerçevesinde yardımsever liderlik ile ses verme davranışı arasındaki ilişkinin anlamlılığının güç mesafesine bağlı olarak değişeceği ve bu ilişkinin ancak güç mesafesinin düşük düzeyleri için beklenebilecek bir ilişki olduğu söylenebilir. Güç mesafesi üzerinden ortaya çıkan böyle bir koşulsal etki çerçevesinde düşünüldüğünde “yardımsever liderlik ve ses verme davranışı arasında pozitif yönlü bir ilişkiyi” öne süren ilk hipotezin kabul edilmemesi de daha iyi anlaşılmaktadır.

6. Sonuç ve Değerlendirme

Çalışmanın giriş kısmında ifade edildiği gibi, bu çalışmada amaç, yardımsever liderliğin güç mesafesinin düzenleyici etkisi ile çalışan ses verme davranışını etkileyen süreci anlamaya ve açıklamaya çalışmaktır. Bu amaca ulaşmak için varsayılan hipotezler test edildiğinde; örneklemden elde edilen veriler, H₁ hipotezi için destek sağlamazken, H₂ hipotezi için destek sağlanmıştır. Çalışmada yardımsever liderliğin çalışan ses verme davranışı üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı görülmüştür. Bu bulgu, daha farklı bir boyuttan ele alınırsa, yardımsever liderliğin, çalışan ses verme davranışı üzerinde bir etkiye sahip olmasının, koşul bağımlılık taşıdığı yönünde ele alınabilir. Zaten çalışmanın ana vurgusu da, öngörülen bu ilişki üzerinde güç mesafesinin koşulsal etkisini ileri sürmekte idi. Söz konusu koşulsal etki, yardımsever liderlik ve ses verme davranışı arasındaki öngörülen ilişkinin yönü ve/veya büyüklüğünün, güç mesafesinin düşük ve yüksek düzeylerine bağlı olarak farklılaşacağı yönünde ele alınmıştır. Çalışmada, yardımsever liderlik ve ses verme davranışı arasındaki ilişkinin, güç mesafesi düzeyi düşük olan çalışanlar için pozitif yönlü güçlü bir ilişki varsayılırken, bu ilişkinin güç mesafesi yüksek olan çalışanlar için anlamsız olacağını öne sürülmekte idi. Çalışmada H₂ hipotezi için sağlanan destek, bu görüşler için kanıt sağlamaktadır. Bu bulgular, “liderliğin, temel olarak bir katkı olarak var olduğunu ve bundan dolayı da bilimsel araştırmanın bir öznesi olarak kullanılmasının terk edilmesi gerektiğini ileri süren” Chemers (2000: 35)’in görüşüyle örtüşmektedir.

Çalışma sonuçları, yardımsever liderlik ve ses verme davranışı arasında pozitif yönlü bir ilişki olacağını varsayan H₁ hipotezini desteklememektedir. Bu sonuca göre, “liderliğin önemli bir yapı faktörü olduğuna ve çalışanların düşüncelerini seslendirmelerinde motive edici bir güç olarak değerlendirilmesi gerektiğine teorik olarak vurgu yapan” (Deter ve Burris, 2007; Liu vd., 2010) literatürün yanıldığı söylenebilir mi? ya da uygulamada, hangi liderlik tarzının ne zaman sergilemesi gerektiğini bilmek ihtiyacı var mıdır? Bu sorulara yanıt vermek, ses verme davranışı literatürüne, çalışan ses davranışının hem teorik temellerini görmek adına hem de ses davranışının etkin yönetimi adına önemli katkılar sağlayacaktır.

Çalışma bulguları, yardımsever liderlik ve çalışanın ses verme davranışı arasında bir ilişkinin olmadığını göstermektedir. Fakat çalışma bulguları, yardımsever

liderlik ve ses verme davranışı ilişkisinin bir düzenleyicisi olarak çalışan güç mesafesi yöneliminin, yardımsever liderliğin ses verme davranışını ne zaman ve nasıl etkileyebileceği hakkındaki bilgi sunduğu görülmektedir. Bu anlamda sonuçlar, Brockner vd. (2001: 301) ifade ettiği, çalışanların ses davranışı gösterme ya da göstermeme eğilimi, onların meşru olarak sesi düşünme düzeylerine bağlı olacağı yönündeki görüşlerini destekler niteliktedir. Bir başka deyişle ses davranışı, kültürel değer ve normlar tarafından izin verildiği ölçüde ortaya çıkan bir yapıda olduğu görülmektedir. Yardımsever liderlik ve ses verme davranışı arasındaki ilişkinin olmadığını gösteren çalışma sonuçları; “Kültürel değerler kişinin bilişinde önemli bir rol oynadığından, lidere karşı konuşmak gibi reaksiyonların gücü, kişi seviyeli güç mesafesi ile düzenlenmektedir” (Liu ve Liao, 2013: 1750), görüşü ile tekrar düşünülmesi gerekmektedir. Öncelikle yardımsever liderlik çalışan ses verme davranışını nasıl ve ne zaman etkilemektedir sorusuna yanıt aranmalıdır. Çalışmada H₂ hipotezinin desteklenmesi bu soruya yanıt vermektedir. Verili bir kültür içinde çalışma ve o kültürü anlama kabiliyetinin liderlik etkinliğinin vazgeçilmez bir unsuru olduğuna vurgu yapan (Ogbonna ve Haris, 2000: 766) liderlik literatürüne göre sonuçlar değerlendirildiğinde, çalışma örneklemini bağlamında, yardımsever liderlik sadece güç mesafesi yönelimi düşük çalışanlar söz konusu olduğunda ses verme davranışı üzerinde etki yapmaktadır. Bir başka deyişle yardımsever liderlik koşul bağımlıdır ve düşük güç mesafesi yönelimi ile etkileşime girdiğinde ses verme davranışı üzerinde pozitif yönlü anlamlı bir etki yaratmaktadır. Oysa aynı etki güç mesafesi yüksek çalışanlar için söz konusu olmamakta anlamsız bir etki olarak ortaya çıkmaktadır.

Kaynakça

- Aryee, S., Walumbwa, F. O., Mondejar, R., ve Chu, C. W. L. (2014). Core self-evaluations and employee voice behavior: test of a dual-motivational pathway. *Journal of Management*, 20 (10), 1-21.
- Aycan, Z. (2006). *Paternalism towards conceptual refinement and operationalization*, In K. S. Yang, K. K. Hwang, & U. Kim (Eds.), *Indigenous and cultural psychology: Understanding people in context* (pp. 445-466). New York, NY: Springer.
- Albayrak, A. S. (2006). *Uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*, Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Aycan, Z. (2014). *Paternalistic leadership*, Wiley Encyclopedia of Management, Edited by Professor Sir Cary L Cooper, John Wiley&Sons, Ltd.
- Bochner, S. ve Hesketh, B. (1994). Power distance, individualism/collectivism, and job-related attitudes in a culturally diverse work group. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 25(2), 233-257.
- Bass, B. M. (1996). Is there universality in the full range model of leadership? *International Journal of Public Administration*, 19(6), 731-761.

- Brockner, J., Ackerman, G., Greenberg, J., Gelfand, M. J., Francesco, A. M. ve Chen, Z. X., Leung, K., Bierbrauer G., Gomez, C., Kirkman, B. L. ve Shapiro, D. (2001). Culture and procedural justice: the influence of power distance on reactions to voice. *Journal of Experimental Social Psychology*, 37, 300-315.
- Botero, I. C. ve Van Dyne, L. (2009). Employee voice behavior interactive effects of LMX and power distance in the United States and Colombia. *Management Communication Quarterly*, 23(1), 84-104.
- Büyüköztürk, Ş. (2009). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. 10. Baskı, Ankara: Pegem Akademi.
- Chemers, M. M. (2000). Leadership research and theory: a functional integration. *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice*, 4(1), 27-43.
- Cheng, B.-S., Chou, L.-F. ve Wu, T.-Y., Huang, M.-P., Farh, J.-L. (2004). Paternalistic leadership and subordinate responses: establishing a leadership model in Chinese organizations. *Asian Journal of Social Psychology*, 7, 89-117.
- Chan, S. C. H., Huang, X., Snape E. ve Lam C. L. (2013). The Janus face of paternalistic leaders: authoritarianism, benevolence, subordinates' organization-based self-esteem, and performance. *Journal of Organizational Behavior*, 34, 108–128.
- Chan, S. C. H. (2014). Paternalistic leadership and employee voice: does information sharing matter? *Human Relations*, 67(6), 667–693.
- Cheng B.-S., Boer, D., Chou, L.-F., Huang, M.-P., Yoneyama, S., Shim, D., Sun, J.-M., Lin, T.-T., Chou, W.-J. ve Tsai, C.-Y. (2014). Paternalistic leadership in four East Asian societies: generalizability and cultural differences of the triad model. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 45(1), 82-90.
- Detert, J. R. ve Burris, E. R. (2007). Leadership behavior and employee voice: is the door really open? *Academy of Management Journal*, 50(4) 869-884.
- Fuller, J. B., Barnett, T., Hester, K., Relyea, C. ve Frey, L. (2007). An exploratory examination of voice behavior from an impression management perspective. *Journal of Managerial Issues*, 19(1), 134-151.
- Farh, J. L., Hackett, R. D. ve Liang, J. (2007). Individual-level cultural values as moderators of perceived organizational support–employee outcome relationships in China: comparing the effects of power distance and traditionality. *Academy of Management Journal*, 50(3), 715-729.
- Gao, L., Janssen, O. ve Shi, K. (2011). Leader trust and employee voice: the moderating role of empowering leader behaviors. *The Leadership Quarterly*, 22, 787-798.
- Hofstede, G. (1980). Motivation, leadership, and organization: do American theories apply abroad? *Organizational Dynamics*, 9(1), 42-63.

- Hofstede, G. (1983). National cultures in four dimensions: a research-based theory of cultural differences among nations. *International Studies of Management & Organization*, 13(1/2), 46-74.
- Hofstede, G. (1984). Cultural dimensions in management and planning. *Asia Pacific Journal of Management*, 81-99.
- Howell, I. P., Dorfman, P.W. ve Kerr, S. (1986). Moderator variables in leadership research. *Academy of Management Review*, 11(1), 88-102.
- Kirkman, B. L., Chen, G., Farh, J.-L. ve Lowe, K. B. (2009). Individual power distance orientation and follower reactions to transformational leaders: a cross-level, cross-cultural examination. *Academy of Management Journal*, 52(4), 744-764.
- Kim, Y. J., Dyne, L. V., Kamdar, D. ve Johnson, R. E. (2013). Why and when do motives matter? An integrative model of motives, role cognitions, and social support as predictors of OCB. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 121, 231-245.
- Kılıç, S. (2016). Cronbach's alpha reliability coefficient. *Journal of Mood Disorders*, 6(1), 47-80.
- Loke, J. C. F. (2001). Leadership behaviors: effects on job satisfaction, productivity and organizational commitment. *Journal of Nursing Management*, 9, 191-204.
- LePine, J. A. ve Dyne, L.V. (2001). Voice and cooperative behavior as contrasting forms of contextual performance: evidence of differential relationships with big five personality characteristics and cognitive ability. *Journal of Applied Psychology*, 86(2), 326-336.
- Liu, S. M. ve Liao, J. Q. (2013). Transformational leadership and speaking up: power distance and structural distance as moderators' social behavior and personality. *Social Behavior and Personality*, 41(10), 1747-1756.
- Li, Y. ve Suna, J. M. (2015). Traditional Chinese leadership and employee voice behavior: a cross-level examination. *The Leadership Quarterly*, 26, 172-189.
- Maznevski, M. L. ve Gomez, C. B. (2002). Cultural dimensions at the individual level of analysis the cultural orientations framework. *International Journal of Cross Cultural Management*, 2(3), 275-295.
- McKee, J. G. (1990). Relationship between community college presidents' leadership styles and faculty job satisfaction. Annual Conference of the Eastern Educational Research Association, Clearwater Beach, FL, 14-17.
- Morrison, E. W. (2011). Employee voice behavior: integration and directions for future research. *The Academy of Management Annals*, 5(1), 373-412,

- Morrison, E. W., Wheeler-Smith, S. L. ve Kamdar, D. (2011). Speaking up in groups: a cross-level study of group voice climate and voice. *Journal of Applied Psychology*, 96(1), 183-191.
- Newman, K. L. ve Nollen, S. D. (1996). Culture and congruence: the fit between management practices and national culture. *Journal of International Business Studies*, 27(4), 753-779.
- Nakip, M. (2013). *Pazarlamada araştırma teknikleri ve SPSS uygulamaları*, 3. Baskı, Ankara: Seçkin.
- Pellegrini, E. K. ve Scandura, T. A. (2008). Paternalistic leadership: a review and agenda for future research. *Journal of Management*, 34(3), 566-593.
- Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: theoretical advances and empirical tests in 20 countries. *Advances in Experimental Social Psychology*, 25, 1-65.
- Schuler, R. S. (1973). A path-goal theory of leadership: an empirical investigation” A Dissertation, Submitted to Michigan State University in Partial Fulfillment of Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy, Department of Management.
- Sargut, S. (2001). *Kültürlerarası farklılaşma ve yönetim*, Ankara: İmge Kitapevi.
- Şencan, H. (2005). *Sosyal ve davranışsal ölçümlerde güvenilirlik ve geçerlilik*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Tangirala, S. ve Ramanujam, R. (2008). Employee silence on critical work issues: the cross level effects of procedural justice climate. *Personnel Psychology*, 61, 37-68.
- Tangirala, S. ve Ramanujam, R. (2008). Exploring nonlinearity in employee voice: the effects of personal control and organizational identification. *The Academy of Management Journal*, 51(11), 89-1203.
- Thomas, W. H. ve Feldman, D. C. (2012). Employee voice behavior: a meta-analytic test of the conservation of resources framework. *Journal of Organizational Behavior*, 33, 216-234.
- Van Dyne, L. ve LePine, J. A. (1998). Helping and voice extra-role behaviors: evidence of construct and predictive validity. *The Academy of Management Journal*, 41(1), 108-119.
- Withey, M. J. ve Cooper, W. H. (1989). Predicting exit, voice, loyalty, and neglect. *Administrative Science Quarterly*, 34 (4), 521-539.
- Wasti, A. S. (1995). Kültürel farklılaşmanın örgütsel yapı ve davranışa etkileri: karşılaştırmalı bir inceleme. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 22(4), 503-529.

- Wu, Y. C. ve Tsai, P. J. (2012). Multidimensional relationships between paternalistic leadership and perceptions of organizational ethical climates. *Psychological Reports: Human Resources & Marketing*, 111(2), 509-527.
- Yukl, G. (1989). Managerial leadership: a review of theory and research. *Journal of Management*, 15(2), 251-289.
- Yu, H. C. ve Miller, P. (2003). The generation gap and cultural influence: A Taiwan empirical investigation. *Cross Cultural Management*, 10(3), 23-41.
- Zhang, Y., Huai, M. Y. ve Xie, Y. H. (2015). Paternalistic leadership and employee voice in China: A dual process model. *The Leadership Quarterly*, 26, 25-36.

Postmodernizmin Örgütteki İnsan Davranışlarına Yansıması

İlknur ÖZTÜRK¹

ÖZ: 17. Yüzyılda, özellikle Avrupa'da meydana gelen teknolojik ve ekonomik alandaki gelişmeler toplumlari, modernleşme olarak adlandırılan bir değişim sürecine girmeye zorlamıştır. Modernleşme, eskisinden farklı olan yeni bir dünya düzeni anlamına gelmektedir. 1980'den sonra modern dönem yerini postmodern döneme bırakmıştır. İlk olarak mimari alanda kullanılan postmodernizm daha sonra sosyoloji, psikoloji ve yönetim vb., pek çok alanda kullanılmaya devam etmiştir. İnsan; üretimin, rekabetin ve bilginin vazgeçilmez bir unsurudur. İşletmelerin içinde yaşadığı dönem ise bilginin ön plana çıktığı postmodern dönemdir. Postmodernizm, modernizmin ötesine geçmek anlamını taşıdığı için, insan özellikleri de modernizmin ötesine geçmiştir. Bu çalışmada, postmodernizm kavramsal ve tarihsel yönü ile çeşitli yazarların görüşlerine yer verilerek ele alınmıştır. Bu süreç içerisinde değişime uğrayan insan özellikleri ve bu değişimin örgütteki insan davranışlarına yansıması incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler; Modernizm, Postmodernizm, Postmodern İnsan

JEL Kodu: D23, O15

Reflection of Postmodernism on Human Behavior in the Organization

ABSTRACT: In the 17th century, especially with the developments in the technological field in Europe, economic growth forced the societies to enter into a process of change called modernization. Modernization means a new world order that is different from the old one. After 1980, modern period was replaced by postmodern period. Postmodernism, which was first used in architecture, then continued to be used in many fields such as sociology, psychology and management. Human is an indispensable element of production, competition and knowledge. The period in which the enterprises live is the postmodern period in which information comes to the fore. Because postmodernism means going beyond modernism, human characteristics have gone beyond modernism. In this study, the conceptual and historical aspects of postmodernism were discussed with the opinions of various authors. In this process, the changes in human behavior and human characteristics in the organization were examined.

Keywords: Modernism, Postmodernism, Postmodern Human

JEL Codes: D23, O15

Geliş Tarihi / Received: 28/02/2019

Kabul Tarihi / Accepted: 19/03/2019

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Çağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, ilknurozturk@cag.edu.tr, orcid.org/0000-0002-2079-0383

1.Giriş

1970’li yıllarda başlayıp 1980 ‘den sonra popülaritesi artan postmodernizm; küreselleşme, yeniden yapılanma, kültür, sanat ve etik değerlerde çok şeyin değiştiğini ifade eden bir kavram olarak dikkat çekmektedir. Postmodern kavramıyla ilgili alan yazında çok sayıda çalışma olmasına karşın, bu kavramın tanımıyla ilgili fikir birliği olmaması, kavram belirsizliğine neden olmuştur. Postmodernizmin, modernizimden farklı bir süreci ifade edip etmediğini anlamak için, önce modernizmi irdelemek gerekir. Modernizm; yenileşme, aydınlanma, eskiyi geride bırakma davranışlarını ifade eden bir dönemi tanımlamaktadır. Bu yenileşme akımı ekonomi, üretim, sanat gibi pek çok alanda etkisini göstermiştir.

Postmodernizm kavramı modern kelimesi ile ilişkili olarak karşıt, sonrası veya benzeri şeklinde ifade edilmektedir. Postmodernizm, modernizmden etkilenerek ondan hareketle konumlanmaktadır. Bundan dolayı, postmodernizmi anlayabilmek için modernizmi anlamak gerekir (Erdemir ve Koç, 2010: 27). Postmodernizm ise bütün bu değişimlere karşı koyma onları reddetme davranışdır (Alevok İzci ve Akkuş, 2017:309). Post kelimesi bugün İngilizcede kullanım şekliyle iki anlam taşımaktadır. Birincisi, Latince kökenli sonra-sonrası anlamına gelir. İkinci anlamı ise bir eklenti, bir ekleme demektir. Postmodernizmin, karşı koyma, tepki gösterme gibi eylemleri içeren, herhangi bir anlamı yoktur (Odabaşı, 2009: 23). Yapılan tanımlar bağlamında postmodernizm modernlikten sonrası anlamının yanında modernliğe karşı koyma eylemi olarak da ifade edilmektedir.

Postmodernizmin örgütteki insan ilişkilerine yansımalarının incelendiği bu makalede, öncelikle modernizm ve postmodernizm kavramları üzerinde durularak söz konusu kavramların alan yazında nasıl değerlendirildiği ve insan ilişkilerine yansımaları üzerinde durulmuştur. Makalenin temel amacı postmodern dönemin insan ilişkileri üzerindeki etkilerini incelemek ve söz konusu dönemin insan davranışlarında nasıl bir değişime neden olduğunu ortaya koymaktır.

2.Modernizm ve Postmodernizm Kavramları

Modern kelimesi Latince “modernus” haliyle 5. yüzyılda Hıristiyan dünyasını Romalı ve Pagan geçmişinden ayırmak için kullanılmıştır (Kızılcılık, 1994: 87). Neo-klasik yönetim düşüncesi, İkinci Dünya Savaşı yıllarından itibaren Modern Yönetim Düşüncesine dönüşmeye başlamıştır (Genç, 2007: 52). Modernleşme; tarımsal üretim ve küçük çaplı el sanatlarına dayalı bir yapıdan sanayileşmiş, şehirleşmiş, okuryazarlık oranının artmaya başladığı, kitle iletişim ve ulaşım araçlarının geliştiği, dinamik bir yapıya geçiş olarak tanımlanabilir. Modern dönemde baskın olan özellik, tarıma dayalı toplumdaki, sanayiye dayalı topluma geçiş olarak ifade edilmektedir (Aslan ve Yılmaz, 2001: 94). Modernizm; yeni bir dünya düzenini, kültürel olarak toplumların değişmesini ve yeni bir yaşam tarzını ifade etmektedir. “*Modernizm; olguculuk (pozitivizm), akılcılık, insanın özerkliği ve bilginin evrenselliği ilkelerini benimseyen*” bir akımdır (Yıldırım, 2009: 381).

Darwin, Marx, Taylor gibi düşünür ve bilim insanları modern dönemde, sosyal olayları uygulamalı olarak ifade etmeye çalışmışlardır. Kitle üretimi, kitle tüketimi ve kitle kültürü bu dönemin en temel özelliklerindedir. Modernist anlayış, rasyonel bir dünya düzeninin oluşturulması, aklın ve bilimin ön plana çıkmasıyla maddi gelişimi ve toplumsal refahı ilerletmeye çalışmıştır (Yeygel, 2006: 198).

Modernizm üretim ve yönetim alanında iki önemli gelişimin gerçekleşmesine neden olmuştur. Birincisi, 'yürüyen bantlar üzerinde yapılan kitle üretimi' ikincisi, 'bürokratik örgütlenme' biçimidir. Bu iki önemli gelişim beraberinde, çok miktarlarda ürün üretmeyi ve merkezi otoriteye bağlı ve bu otorite tarafından yönetilen ve kontrol edilen insan varlığı kavramının önemini ortaya çıkarmıştır (Odabaşı, 2009: 28). Modernleşme, teknoloji ve sanayinin gelişmesi şeklinde kabul görmekte ve köyden kente doğru bir göçle birlikte ticaretin geliştiğini vurgulamaktadır. Sanayi devrimiyle birlikte modernleşme sürecine giren ülkeler için modernleşme, "değişmenin değişmesi" olarak sosyal ve kültürel çevrenin tamamını etkileyen, teknolojik, ekonomik ve çevresel değişimleri ifade etmektedir (Aslan ve Yılmaz, 2001: 97).

Modernleşme sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel gibi alanlarda, sanayileşen Batı toplumlarının sahip olduğu sistemlere sahip olabilmek için yapılan düzenleme ve değişikliklerin genel adıdır. Bu bağlamda, sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel alanlarda modernleşmeden bahsetmek mümkün olmaktadır (Pektaş, 2006: 77). Modernizimden postmodernizme geçişte odak nokta, modernliğin eski olarak değerlendirilmesi ve modernliğin ötesine geçişi ifade etmesidir.

Postmodernizm kavramının Amerika kaynaklı olduğu ifade edilse de postmodernizmin doğuş yeri Fransa'dır. 1968'de işçi sınıfı ve öğrenci hareketlerinin başarısız olması sonucunda Fransız aydınları sol düşünceden uzaklaşmaya başlamışlardır. Postmodernizmi kavramsallaştıran Fransız aydını François Lyotard'dır (Doyuran, 2013: 12). Jean François Lyotard, Kanada Hükümeti için hazırladığı raporun Postmodern Durum (*The Postmodern Condition*) başlığıyla yayımlanmasının ardından bu kavram akademik çevrelerde tartışmaların başlamasına neden olmuştur (Eraslan ve Şengün, 2018:182). Postmodernizm kavramı hakkında net bir fikir birliği yoktur. Postmodernlik, postmodernite, postmodernleşme gibi kavramlar, birbirinin yerine kullanılan ve kafa karışıklığına neden olan terimsel ifadelerdir. Postmodern dönemin modernizimden bir kopuşu mu yoksa modernizmin bir uzantısı mı olduğu yönünde değişik yorumlar bulunmaktadır (Özcan, 2007:263).

Knoornhof ve Villiers (1999) postmodernizmi; fikirlerin, felsefe, resim, sanat ve ekonomiye farklı bir bakış açısı sunduğu ve çoğu zamanda karmaşık bir yapısının olduğu bir terim olarak tanımlamıştır. Postmodernlik kavramı, kapitalizmle ilgili bir evreyi çağrıştırmaktadır. Bu yeni evrenin özelliği, sosyal, ekonomik ve kültürel olarak tüketime doğru bir akımı kapsaması ve kapitalizmin etkisinin, çok uluslu şirketler aracılığıyla gittikçe daha evrensel hale getirilmesidir. (Bocock

1997: 83-84). Çabuklu (2003), postmodernliği modernlikten kesin bir kopuş olarak değil de modernliğin içinde kapalı ya da zayıf bir biçimde varlığını sürdürmeye çalışan eğilimlerin egemen olması şeklinde yorumlamıştır. Lyotard (1997), “*gelin bütünlüğe karşı bir savaş başlatalım, gelin sunulamayana tanıklık edelim, farklılıkları etkin kılalım*” demektedir. Postmodernizm, birbirine benzeyen durumların yerine farklılıkları vurgulamaya çalışan bir dönemi ifade etmektedir. Postmodernizm; toplumun sahip olduğu değerleri, kültürleri, gelenekleri ve yaşam tarzlarında meydana gelen farklılıklar üzerine kurulu bir olgudur (Spicer, 2005: 671).

Postmodernizm, Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlüğünde, “*1. Modernist arayışın canlılığını kaybetmesinden sonra XX. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan çeşitli üslup ve yönelişlerin adı. 2. mim. Günümüz mimarisinde işlevsel olmayı bir tarafa bırakıp değişik yapı biçimlerini serbestçe kullanma eğiliminde olan üslup*” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2019). Postmodernizme kesin olarak bir tanım yapılamaması ve bir kuram olarak da incelenememesinin nedeni; onun kavramsal bir kalıba sığmayacak kadar geniş bir anlama sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Akademik çalışmalarda kullanılan materyaller ve kullanılan kaynaklar postmodern dünyanın vazgeçilmez bir unsuru olan internet ve bilişim teknolojileri sayesinde şekil almıştır. Bundan dolayı postmodernizm bilimsel çalışmalar üzerinde de önemli bir etkiye sahiptir (Eraslan ve Şengün, 2018:179).

Postmodern bakış açısı, 20. yy.’ın sonlarından itibaren her alanda değişimleri büyük oranda etkileyen bir kavram olarak kendini göstermiştir. Postmodernist düşünce mimari ve edebiyattan başka, politika, felsefe, psikoloji, sosyoloji, jeoloji, coğrafya, tarih, ekonomi, antropoloji, medya çalışmaları, hukuk vb., bir çok alanda da etkisini göstermektedir (Yeygel, 2006: 198).

3.Postmodernizmin Örgütteki İnsan Özelliklerine Yansımaları

Modern dönemle birlikte, felsefî olarak akıl ve bilim; siyasal açıdan kimlik, milliyetçilik, liberalizm, sosyalizm; ekonomide sanayileşme, üretim, kapitalizm, emek, sınıf; kent yaşamı; sosyoloji, psikoloji; gazete, kitap, telgraf, yazı, kütüphane; demir yolu, otoyollar; mimarî yapılarda değişimler gibi pek çok alanda değişimler yaşanmıştır. Postmodern dönemle birlikte bu kavramlara küreselleşme, tüketim, eğlence, internet, cep telefonu, hız vb. gibi pek çok yeni şey eklenmiştir (Şimşek, 2014: 1). Sosyal, ekonomik ve teknolojik gelişmeler, eğitilmiş, zor beğenen, daha çok talep eden ve tüketim noktasında eğitilmiş bir tüketici grubunu ve bununla baş etmesi gereken bir iş dünyasını ortaya çıkarmıştır. Postmodern insan; ben odaklı, rekabetçi, bireyci, tüketim odaklı, farklı liderlik tanımları olan, teknolojiyle iç içe yaşayan ve bilgiyi iyi yöneten özellikleriyle ön plana çıkmaktadır.

Erich Fromm’un asistanı ve editörü olan Rainer Funk, postmodern insanın ruhsal olarak yönelimini anlama çabasının sonucunda “Ben ve Biz” adlı kitabını yazmıştır. Rainer Funk (2009)’a göre postmodern insanın temel özelliği “Ben

Odaklı” olmasıdır. Postmodern bireyin temel felsefesi “Ben, ben olduğum ölçüde benim”dir. Postmodern insan dünyanın merkezinde kendisinin olduğunu ve her şeyin kendisine göre şekillendiğini düşünmektedir. Ona göre, “Biz” duygusunun içinde dahi “ben” duygusu vardır. Bencilliğin bir sonucu olarak postmodern insanda kurumsal bağlılık, aidiyet duygusu zayıflamaya başlamıştır (Funk ve Tanyeri, 2013). Bu görüşe karşı Erdemir (2006), postmodern dönemde bireysel anlayışların kabul görmediğini ifade etmektedir. Postmodern ben odaklılık “aktif” ve “pasif” olarak ikiye ayrılabilir. Aktif olan taraf post modern kültürü üreten ve sunan taraf iken, pasif taraf, söz konusu kültürü tüketen ve yaşayan taraftır. Örneğin bir eğlence programının yapımcısı ya da sunucusu aktif taraftayken, onu izleyen taraf pasif pozisyonundadır. (Bayalan, 2012).

Değişen çevre koşulları bağlamında, rekabet ve belirsizlik durumunda örgütler, varlıklarını ve karlılıklarını sürdürebilmek için insan faktörünü önemli bir kaynak olarak görmeye başlamıştır. Bu süreç içerisinde, gerekli olan bilginin zamanında ve yerinde temin edilmesi, işlenmesi ve dağılımı önem arz etmektedir. Bununla birlikte kullanılan bilginin yenilik getirecek düzeyde olması ve yeni bilgi yaratımı ön plana çıkmıştır (Yıldırım, 2010:1331). Bu bağlamda, insanların örgütler için önemli bir kaynak olması, bilgiyi elinde bulundurması, kullanması ve yeni bilgi yaratması özelliğinden gelmektedir.

Modern dönemin reklamları, ürün ve özellikleri üzerine odaklanırken, postmodern dönemde reklamlar yerini anlamlara, sembollere ve kullanılan postmodern reklamlara bırakmıştır. Bu değişimin temel nedeni ise, “tüketim”e yüklenen anlamın değişmesidir (Özoran Artan, 2017: 2283). Kadın ve erkek olarak cinsiyet bağlamında, erkek üretmeyi temsil ederken, kadın ise tüketmeyi temsil etmektedir. Postmodernizm bu sınıflandırmaları reddetmektedir. Üretim yapmak kadar tüketimi de kabullenmekte ve bu cinsiyet ayrımını anlamsız bir sınıflandırma olarak görmektedir (Odabaşı, 2009:109). Tüketimcilik kavramı, batılı ve diğer toplumlarda yaşayan milyonlarca kişinin günlük yaşamında ve günlük tüketim uygulamalarında kapitalizmi meşru hale getiren bir ideoloji haline dönüşmüştür. (Bocock, 1997: 120). Tüketim ve alışverişin sonucu olarak bireyler kimi zaman statü sahibi olurken kimi zaman farkında olmadan kimliklerini ele vermektedirler. Tüketiciler, tüketim ve alışveriş esnasında isteklerini ön plana çıkarmayı arzu etmektedirler. Bu durum ise ürünün sembolik hale dönüşmesine neden olmaktadır (Batu ve Tos, 2017:1012). Böylece tüketim alışkanlıklarına göre, bireylerin kimlikleri ortaya çıkmakta ve bu durumun getirileri bireyde, büyük bir mutluluğa dönüşmektedir.

Postmodernizm ve küreselleşme ile birlikte, kitle iletişim araçlarının kullanımı ve medya gibi faktörlerin de etkisiyle, insanların üretim ve tüketim şekillerinin değişmesi sonucu toplumsal sınıflar arasındaki farklar daha da belirginleşmiştir (Batu ve Tos, 2017: 1016). Üretimin ve üretim şeklinin değişmesi ve küreselleşme olgusunun insanlar tarafından benimsenmesi, postmodern dönemde tüketim kültürünün yerleşmesine neden olmuştur. Alış-veriş merkezlerinin artması

sonucu, bu kapalı mekânların tüketicilere sunduğu hizmetler ile birlikte, postmodern insan daha fazla tüketim odaklı hale gelmiştir.

Postmodern dönemde, insanlar maddi olarak bir tatmin aramak yerine, psikolojik veya simgesel bir tatmin aramaya yönelmektedir. İnsanları cezbeden imajların, göstergelerin ve simülasyonların etkisiyle gerçek olmayan bir tüketim arzusu içinde olmalarıdır. Bu bağlamda insanların tükettiği her şey maddi unsurlardan ziyade onların simgeleridir (Özcan, 2007:269). Bu açıdan bu dönemin üretim toplumu yerine tüketim toplumu olarak adlandırıldığını söyleyebiliriz.

Postmodern dönem hız üzerine kurulmuş karmaşık bir süreci ifade etmektedir. Bu süreçte insan, her şeye yetişme kaygısını taşıdığı için acelesi vardır. Postmodern toplum tüketim ve eğlence toplumu olarak ifade edilmektedir. Hipermarketler, tatil ve eğlence yerleri insanların gerçeklerden kaçarak sadece tüketim yaptıkları yerler haline gelmiştir ve kişi ancak tükettiği kadar kişidir algısı yerleşmiştir (Pektaş, 2006: 8). Postmodern dönemde yaşanan ilişkiler ise kısa ömürlü, küçük, uçucu ve her an bozulabilme özelliğiyle birlikte, zevklere, deneyimlere ve duygulara önem veren özellikte taşımaktadır (Odabaşı, 2009: 83). Küreselleşme, ekonomik, sosyal, siyasal, teknolojik açıdan pek çok yeniliği getirmesinin yanında, hem bireysel hem de toplumsal hayatı etkileyen sorunların doğmasına da neden olmuştur. Bu süreç, insan hayatına yön veren bazı değerlerin yok olmasına, manevi açlık, amaçsızlık, yabancılaşma gibi problemlerin doğmasına da neden olmuştur (Altıntaş, 2012: 32). *“Postmodern insan kolektif aidiyetlerden uzak, yalnız insandır. Bu yeni insan biçimsizdir, akışkan, durumsal ve esnektir”* (Güven, 2015:266).

Postmodernizmin iş hayatına etkilerinden biri de rekabetçilik kültürüdür. Postmodern insan; geleceğin belirsiz ve riskli olduğu iş hayatında, rakipleriyle rekabet edebilmek ve yaşamını sürdürebilmek için rekabetçi kimliğe bürünmek zorunda kalmıştır. Bu rekabetçilik kültürü bireyde, bilgi paylaşımı konusunda da rekabetçi davranarak bilgi paylaşımını azaltma yolunu tercih etmesine neden olmuştur. Postmodern insan daha hırslı ve bilgiyi iyi yöneten bir kimlikle rekabetine devam ederek kariyer ilerleyişinde rakiplerini geride bırakma arzusu içerisindedir.

Küreselleşme ve rekabetin bir sonucu olarak çevresel, örgütsel ve bireysel boyutlardaki gelişimler liderlik konusuna bakışı da etkilemiştir. Postmodern dönemde, geleneksel liderlik tanımları yerini karizmatik, etkileşimci, serbestiyetçi, vizyoner ve dönüştürücü liderliğe bırakmıştır (Yeşil, 2016: 164). Etkileşimci liderlik; liderin takipçileri ile olan ilişkilerinde gelenekselliğin dışına çıkarak iyi bir etkileşim süreci oluşturması ve gelişimlerini üst seviyeye taşıyarak, hedefler doğrultusunda belirli sorumlulukları almasıdır (Işık, 2014: 42). Vizyoner liderlik; örgütün tamamında veya bir bölümünde gerçekçi, güvenilir, çekici bir gelecek vizyonu yaratabilme ve ifade edebilme yeteneğidir. Vizyoner liderlik, işgörenlerini vizyon ile motive etmeye çalışan liderliktir (Tekin ve Ehtiyar, 2011:4010). Weber (1995) karizmayı, doğaüstü, insanüstü ve istisna bir gücü olan

insan özelliği olarak tanımlayarak sıradan insanların lider olamayacağını ifade etmiştir. Karizmatik liderlik, bu kişilik özelliğine sahip olan liderlerdir.

Postmodern yönetici/lider karşıt olanı dışlamaz, onları anlamaya çalışır. Karşılaştığı bir sorunda tek yönlü bakış açısını ve problemin tek bir çözüm yolu olduğunu kabul etmez. Postmodern lider, her kararı sorgulayan, düşünen ve farklı açılardan değerlendirmeye çalışan özelliktedir. Bu bağlamda; postmodern yöneticinin gelişmiş bir ego ve benlik kavramına sahip olması gerekmektedir. (Sezgül, 2010: 244). Postmodern dünyada kurallar yoktur, kuralsızlık vardır. Postmodern liderler, kuralların olmadığı bir dünyada hayatta kalmak için ve kendilerini geliştirmek için, kendi özyapılarına dayalı ilkelere ihtiyaç duymaktadırlar (Sezgül, 2010: 248). Bu kapsamda değerlendirildiğinde, postmodern liderler, geleneksellikten uzak, vizyonu geniş, riskli durumlarda iyi yönetim tarzı sergileyen liderlerdir. Örgütte çalışan işgörenler ise bağlı oldukları liderleri bu özelliklerle değerlendirerek, beklentilerinin bu yönde karşılanmasını beklemektedirler.

Postmodern dönemde, katı hiyerarşik yapılar yerini daha esnek yapılara bırakmıştır. Çalışan ve yöneticiler arasındaki sınırlar ortadan kalkmış, çalışanlar yönetim sürecine dâhil edilerek sistemin bir parçası haline getirilmiştir. Çalışanlar bilgi ve iletişim teknolojisiyle daha sıkı ilişki kurarken, ortaya çıkan vasıflı ve vasıfsız işgücüne dayalı ücret sistemleri oluşturulmuştur (Kırılmaz ve Ayparçası, 2016). Üretim sisteminin değişmesi, işletme süreçlerinde değişime neden olarak işi yapacak olan bireyde de değişimleri beraberinde getirmiştir. Yönetim alanında önemli yeri olan Drucker (1980), günümüzdeki gibi yaşanan çalkantılı ortamlarda, yönetim faaliyetinin değişmediğini, ancak işletmeler üzerinde yeni baskılar oluşturduğunu ifade etmiştir (Koçel, 2010:348).

Postmodern çağda, mekan, zaman, insan ilişkileri ve emek anlamı da değişime uğramıştır. Bu değişimler, doğal olarak insan ve insanla ilgili beklentileri de değiştirmiştir. Postmodern toplumlarda eleştiren, yaratıcı, problem çözme yeteneği yüksek, bilgi ve iletişim becerileri iyi, farklı durumlara uyum sağlayabilen, işbirliği yapabilen ve araştıran bireyler önceliklidir. Gelecek dönemde, özgüveni, öz motivasyonu, kendini ve sınırlarını tanıyan ve özdenetim yeteneği iyi olan bireyler daha başarılı bireyler olacaktır (Şahin, 2004: 9).

4. Sonuç

Postmodernizm başta mimari alan olmak üzere, politika, felsefe, psikoloji, sosyoloji, coğrafya, tarih, ekonomi, medya, hukuk, yönetim vb., pek çok alanda etkili olmuştur. Küreselleşmeyle birlikte her alanda yaşanan değişimler, postmodern kavramını gündeme getirmiş ve bununla birlikte insan hayatında da değişiklikleri zorunlu kılmıştır. Postmodern dönemde insan; bireyci, tüketici, rekabetçi, hırslı, teknolojiyle iç içe yaşayan, zevkleri ve tercihleri farklılaşmış, bilgiyi daha iyi yöneten bir varlık konumuna gelmiştir. Hem yöneticiler ve liderler

hem de çalışanlar bu değişimlerden etkilenen taraf olarak değişimlere ayak uydurmak zorundadırlar.

Postmodern insan yaşamını teknolojiyle içi içe olarak sürdürmektedir. Bu durum ise, bireyin yalnızlaşmasıyla birlikte sosyal ilişkilerinin zayıflamasına neden olmaktadır. Teknolojinin insanlara son yıllarda sunduğu hizmetlerden biri olan sosyal medya, gittikçe yalnızlaşan postmodern insanın, yalnızlık duygusunu gidermeye yarayan en önemli araçlardan biri olarak işlev görmektedir ki bu durum, aile, iş arkadaşları vb., sosyal grupların da ihmal edilmesine neden olmaktadır. Bu değişimler gösteriyor ki gelecek dönemde insan daha yalnız, sosyal ilişki kuramayan ve yalnızlığını sosyal medya üzerinde tatmin etmeye çalışan bir varlık haline dönüşecektir.

Postmodern dönemin en dikkat çeken tarafı ise tüketim kültürünün yerleşmiş olmasıdır. Ürün çeşitliliği arttıkça birey, isteklerini ihtiyaç haline dönüştürerek daha fazla tüketim yapma arzusu içerisine girmiştir. Bu durum, daha fazla tüketen birey için, daha fazla ürün ve hizmet çeşitliliğinin artmasına neden olmaktadır. Sonuç olarak daha fazla tüketim, daha fazla üretim döngüsünü gittikçe hızlandırmaktadır. Günümüzde istekler, ihtiyaçlar, sosyal ve ekonomik değişimler beraberinde yeni alışkanlıkları getirmiştir. Ortaya çıkan yeni yaşam koşulları, toplumsal değerlerde de değişimlere neden olmaktadır. Postmodern dönem bu değişimleri meydana getirerek toplumun bir parçası olan insan faktöründe de, yeni alışkanlıkları ve yaşam tarzlarını ortaya çıkarmıştır. Tüketim odaklı insan, zamanla hiçbir şeyden zevk almayan, sadece tüketme arzusu içinde olan ve beklentileri her geçen gün artan bir insan modeli oluşturacaktır.

Kısaca; postmodern insan, tükettikçe mutlu olan, rekabetçi, eğlenmeyi seven, değişimlerden hoşlanan, daha özgürlükçü, teknolojiye dost, motivasyonu yüksek, bilgiyi iyi yöneten ve toplumsal olaylara duyarsız hale gelmiştir. Bayalan (2010) dediği gibi, “*acıdan kaçan ve kendine yabancılaşan, kendi “ben” ine hapsolan insan*”!

Kaynaklar

- Alevok İzci, N. ve Akkuş, B. (2017). Modernizm, Postmodernizm ve Türkiye’de Kamu Yönetiminde Uygulamaları. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, 309-324.
- Altıntaş, E. (2012). Bireycilik ve Toplumculuk Tartışmaları Bağlamında Değerler Eğitimi Yaklaşımları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 10(24), 31-54.
- Aslan, S. ve Yılmaz, A. (2001). Modernizme Bir Başkaldırı Projesi Olarak Postmodernizm. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(2), 93-108.
- Batu, M. ve Tos, O. (2017). Tüketim Kültürü Odağında Modernizm ve Postmodernizmin Karşılaştırılması. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 5(2), 991-1023.

- Bayalan, Y. (2010), Ben ve Biz Postmodern İnsanın Psikanalizi. http://www.aktuelpsikoloji.com/artikel.php?artikel_id=1045. (Erişim Tarihi: 25/01/2019).
- Bocock R. (1997). *Tüketim*, Çev. İrem Kutluk Dost Kitabevi Yayınları: Ankara.
- Çabuklu, Y. (2003). *Postmodern Toplumda Kriz ve Siyaset*, Kanat Yayınevi: İstanbul.
- Doyuran, L. (2013). Küresel Yeni Dünya Düzeninde Postmodern Söylem. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 10-35.
- Eraslan, H. ve Şengün, H. İ. (2018). Postmodernizm Akımı Ve İşletme Yönetimine Etkileri. *USOBED Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 2(2), 178-193.
- Erdemir, E. (2006). Postmodernizmin İşletme Yönetimine Etkileri: Kavramsal Bir Çözümleme. *Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi*, Sayı 32, Haziran.
- Erdemir, E. ve Koç, U. (2010). Postmodernizm ve Komplekslik: Örgüt Kuramı Bağlamında Paradigmatik Bir Tartışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 5(1), 25-48.
- Funk, R., & Tanyeri, Ç. (2009). *Ben ve Biz: Postmodern İnsanın Psikanalizi*. Yapı Kredi Bankası Yayınları.
- Genç, N. (2007). *Yönetim ve Organizasyon*. Seçkin Kitabevi, İstanbul.
- Güven, S. (2015). Postmodern Kimliklerin Kurulumu. *Selçuk İletişim*, 9(1), 266-286
- İşık, N. (2014). *Liderlik Yaklaşımları ve Hizmetkâr Liderliğin İşgörenlerin Organizasyonel Bağlılıklarına Etkileri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kırılmaz, H., ve Ayparçası, F. (2016). Modernizm ve Postmodernizm Süreçlerinin Tüketim Kültürüne Yansımaları. *İnsan ve İnsan Bilim Kültür Sanat ve Düşünce Dergisi*, 3(8), 32-58.
- Kızılcılık, S. (1994). Postmodernizm: 'Modernlik Projesine' Bir Başkaldırı. *Türkiye Günlüğü*, 30, 90-105.
- Knoornhof, C., Villiers, CJ de (1999). Postmodernism and Accounting: Mirror or myth? *Meditari Accountancy Research*, 7, 145-164.
- Koçel, T. (2010). *İşletme Yöneticiliği*. (12.Baskı). İstanbul: Beta Basım A.Ş.
- Lytard, J. F. (1997). *Postmodern Durum*. Ahmet Çiğdem (Çev.). Ankara: Vadi
- Odabaşı Y. (2009). *Postmodern Pazarlama*. Media Cat Kitapları. İstanbul.

- Özoran Artan, B. (2017). Modernite ve Postmodernite Kavramları Çerçevesinde Reklamlar: Hürriyet Gazetesi Örneği. *Ulakbilge*, 5(19), 2261-2286.
- Özcan, B. (2007). Postmodernizmin Tüketim İmajları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 261-273.
- Pektaş, H. (2006). *Moda ve Postmodernizm*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sezgül, İ. (2010). Liderlik Ve Etik: Geleneksel, Modern Ve Postmodern Liderlik Tanımları Bağlamında Bir Değerlendirme. *Toplum Bilimleri*, 4(7), 239-251.
- Spicer, M. W. (2005), Public Administration Enquiry and Social Science in the Postmodern Condition: Some Implications of Value Pluralism. *Administrative Theory & Praxis*, 27(4), 669-688.
- Şahin, İ. (2004). Postmodern Çağ ve Hümanist Eğitim. XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, 6-9.
- Şimşek, M.E. (2014). *Moderniteden Postmoderniteye Uzanan Bir Köprü: Zygmunt Bauman*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tekin, Y. Ve Ehtiyar, R. (2011). Başarının Temel Aktörleri: Vizyoner Liderler Visionary Leaders: The Major Actors Of Success. *Journal of Yaşar University*, 24(6), 4007-4023.
- Türk Dil Kurumu. (2019). Büyük Türkçe Sözlük: Güncel Türkçe Sözlük. <http://www.tdk.gov.tr>. (Erişim Tarihi: 03/01/ 2019).
- Weber, M. (1995). Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı (Çev. Özer Ozankaya). *İmge Kitabevi, İstanbul*.
- Yeşil, A. (2016). Liderlik ve Motivasyon Teorilerine Yönelik Kavramsal Bir İnceleme. *Uluslararası Akademik Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2(3), 158-180.
- Yeygel, S, (2006). Postmodern Toplumsal Yapının Pazarlamaya Getirdiği Yeni Boyut: Topluluk Pazarlaması (Tribal Marketing). *Bilig*, 38(Yaz), 197-228.
- Yıldırım, M. (2009). Modernizm, Postmodernizm ve Kamu Yönetimi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(2), 380-397.
- Yıldırım, M. (2010). Kamu Yönetiminde Bilgi Yönetiminin Gerekliği Üzerine Bir İnceleme. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(1), 1311-34.

Volatility Spillover from Global Container Freight Indices to Port Throughputs in Turkey

Abdullah AÇIK¹

ABSTRACT: *The purpose of this study is to determine the relationship between the container freight rates and the volume of container handled at Turkish ports. To do this, causality in variance analysis is used which enables to determine the volatility spillover from global container freight indices, which are Shanghai Containerized Freight Index (SCFI) and China Containerized Freight Index (CCFI), to container volume handled in Turkish ports. The data set used in the study consists of 93 observations on a monthly basis covering the dates between November 2010 and July 2018. According to the results obtained, a significant volatility spillover has been only detected from the CCFI variable to the container volume. In addition, it has been found that the container volume in Turkish ports has reacted negatively to a positive shock in China container freight index. It is hoped that these results will help the port operators in the policy development stages by providing a leading indicator.*

Keywords: Turkish ports, Container freight indices, Transport costs, Causality in variance

JEL Codes: C43, D24, R41

Küresel Konteyner Navlun Endekslerinden Türkiye'deki Limanların Çıktısına Oynaklık Yayılımı

ÖZ: *Bu çalışmanın amacı konteyner navlun endeksleriyle Türk limanlarında elleçlenen konteyner hacmi arasındaki ilişkiyi tespit etmektir. Küresel konteyner navlun endekslerinden olan Şangay Konteynirleşmiş Navlun Endeksi (SCFI) ve Çin Konteynirleşmiş Navlun Endeksi (CCFI) değişkenlerinden Türk limanlarında elleçlenen konteyner hacmine olan oynaklık yayılımını tespit etmeyi sağlayan varyansta nedensellik analizi kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan veri seti Kasım 2010 ve Temmuz 2018 tarihleri arasında kapsayan aylık bazda 93 gözlemden oluşmaktadır. Elde edilen sonuçlara göre sadece CCFI endeksinden konteyner hacmine anlamlı bir oynaklık yayılımı tespit edilmiştir. Ayrıca, Türk limanlarındaki konteyner hacminin Çin navlun endeksindeki pozitif şoklara negatif tepki verdiği belirlenmiştir. Bu sonuçların liman işletmecilerine bir öncü gösterge sağlayarak politika geliştirme süreçlerinde yardımcı olacağı umulmaktadır.*

Anahtar Kelimeler: Türk limanları, Konteyner navlun endeksleri, Taşıma maliyetleri, Varyansta nedensellik

JEL Kodları: C43, D24, R41

Geliş Tarihi / Received: 30/01/2019

Kabul Tarihi / Accepted: 19/03/2019

¹ Res. Asst., Dokuz Eylül University, Maritime Faculty, abduallah.acik@deu.edu.tr, orcid.org/0000-0003-4542-9831

1. Introduction

The majority of trade in the world is carried out via maritime transportation, and therefore its role in the international arena is very important. The main motivation of transport activities is the freight income, and formation of the freight rate in the market is directly related to the demand for transport activities. Stopford (2009) expresses the factors that affect demand for maritime transport under 5 headings; world economy, seaborne commodity trades, average haul, random shocks and transport costs. The most effective of these is the situation in the world economy, since the maritime transport has a derived demand structure (Branch, 1988:1). However, according to Stopford (2009), the influence of transport costs upon seaborne trade should not be underestimated, although their influence is not as much as that of the world economy. Transport costs have an important role in shaping the trade (Behar and Venables, 2011: 98).

Container ports undertake the task of linking sea transport with land and are directly affected by the demand for maritime transport, and, of course, transportation costs. The amount of containers handled in ports has a direct relevance to the country's trade and macroeconomic conditions. Therefore, it is not enough to discuss the volume of containers handled at the ports only by considering the freight rates (transport costs) in the market, which may lead to incorrect evaluations. Nevertheless, it is certain that the freight rates in the market have an effect on container transportation, and fluctuations in freight rates also affect traffic in ports. As the container cargoes are generally valuable cargoes, the ratio of transportation costs to the value of the cargo is quite low (Korinek and Sourdin, 2009). Nevertheless, freight rates are a cost for traders and the rates directly affect the international competitiveness of commercial actors. Since considering freight rate alone is inadequate in evaluating containerized trade, it is more reasonable to investigate whether the fluctuations in the freight market cause fluctuations in ports. For this purpose, one of the most suitable methods developed is the causality in variance analysis. This analysis allows to determine the causality between fluctuations and thus the flow of risks between variables. As the container freight rates around Turkey could not be reached in a time series form, container freight indices of China and Shanghai, which are two of the world's major container trading centers, have been included in the analysis. To analyze their effects on port volumes, the total volume of containers handled in Turkish ports has been considered.

According to the results of the analysis carried out with the data covering the dates between November 2010 and July 2018, volatility spillover effect only from China container freight index to container handling volume has been determined. In addition, the volume of container handled at the ports reacts negatively to a positive shock in the China freight index. In this respect, since there has been no study examining this relationship in the literature, this study is hoped to have a unique contribution.

The rest of the study is organized as follows; the theoretical framework for the study is drawn and the related literature is examined in the second section; the method used in the study is introduced in the third section; the data set used in the analysis is investigated and the results are analyzed in the fourth section; and lastly, the findings related to the study are discussed and evaluations are made in the last section.

2. Literature Review

This section aims to form a theoretical framework by examining the relevant literature. For this purpose, the freight indices used in the study are introduced, and the related literature is summarized.

Several indices are used to monitor the current market situation and market behavior. They are also used to estimate possible future movements of the markets in order to get a solid position against the risks (Karamperidis et al., 2013). These indices differ according to the markets they represent. The most common indices in the freight markets, which is the subject of the study, are Baltic Dry Index (BDI), Baltic Capesize Index (BCI), Baltic Supramax Index (BSI), Baltic Panamax Index (BPI), Baltic Dirty Tanker Index (BDTI), Baltic Clean Tanker Index (BCTI), Shanghai Containerized Freight Index (SCFI) and China Containerized Freight Index (CCFI). The last two ones are indices specific to container markets and have been used in econometric tests in this study for the results intended to be achieved.

SCFI consists of 15 different individual shipping routes from the freight rates of export containers shipped from Shanghai region. Freight information has been obtained from 17 panelists of the shipper's/freight forwarders and 20 panelists of the liner companies (Shanghai Shipping Exchange, 2018a). CCFI likewise represents the export container freight rates shipped from China region. Freight information has been obtained from the volunteerism of 22 prestigious and high market share companies. CCFI is positioned as a key freight indicator for container trade in the world. It addresses a wide range of segment ranging from small businesses to big policy makers who are associated with container trade. It is also regarded as the second most effective freight index in the world after BDI (Shanghai Shipping Exchange, 2018b). Both of the container indices are useful indicators for the health of container shipping in the world (Flex Port, 2018). However, the CCFI has a greater force in terms of indications, because the SCFI includes only the freight rates on the spot market, while the CCFI includes both spot and contractual freight rates. Therefore, CCFI is considered to be more representative, more macroeconomic and more comprehensive than SCFI (Shanghai Shipping Exchange, 2018c; Crucial Perspective, 2018).

In the literature, there has been no study investigating the effects of global container freight indices on container volume at ports. A study similar to the study we wanted to do has been carried out by Kim (2016) in the international arena. The author aims to determine the impact of exchange rate movements, global economic activity and

BDI volatility on South Korea's ports loaded throughput. The volatility in BDI, one of the leading indicators for the global maritime market, has been found to have a negative impact on port cargo throughput. However, there is no decomposition of the cargo type in this study and the results are generalized. Container and dry bulk cargo markets have very different structures, therefore analyzing markets by diversifying can make it possible to achieve healthier results. In addition, some of the studies on the port throughput in the international area have focused on the effect of the exchange rate volatility on the port throughput and obtained significant results (Kim, 2017; Chi and Cheng, 2016).

Academic studies conducted within the Turkish ports are mostly related to port performance and efficiency. Some measure the performance of several ports for the specified year comparatively (Ateş et al., 2013; Ateş and Esmer, 2014; Güner, 2015a; Güner, 2015b; Akgül et al., 2015; Demirci and Tarhan, 2016), while others examine the historical efficiency of a single (Saglam et al., 2018) or several ports (Akyürek, 2017). These studies measure the efficiencies of the ports and offer various policies to port operators. In another study approaching ports from different view, Korkmaz (2012) examines the impact of the number of ships calling at Turkish ports to the industrial production index and the total trade volume in Turkey. The author has determined that the number of the vessels has a positive effect on both the industrial production index and the trade volume in the country. In another study to be mentioned in Turkish literature, Akar and Esmer (2015) estimate the demand for Turkish ports until the 2023 by using some macroeconomic variables. Firstly, modeling has been made by using past values of variables and coefficients have been obtained. Later on, the estimated future values of the macroeconomic variables have been used to estimate future container traffics in Turkish ports. In addition, they have stated that the Turkish ports is not going to have any capacity problems during the period discussed.

As it can be seen from the studies presented, there is no study examining the effect of container freight rates on the output volumes of container ports at international or domestic scale. Theoretically, transportation costs certainly affect the export and import motivations. However, diagnosing the effect statistically and discovering the key indicators to follow are useful for port users. In this respect, this study is the first in the literature by testing the spillover effect from the two main container freight indices to the volume of container handled in Turkish ports and by approaching the subject from a different viewpoint. The causality in variance analysis has been used for this purpose and it is introduced in the next section.

3. Methodology

While analyzing econometric relations, many kinds of analysis methods are applied. The methods are selected considering the type of data, the established theory and the purpose of the study, and it is hoped that the targeted results are going to be achieved. One of the most common types of these methods is the causality analysis and they also vary within themselves.

Considering the aim of the paper, which is to determine the effect of container freight indices on the total volume of container handled in Turkish ports, the most appropriate method can be thought to be as causality in variance. To put this in more detail, freight rates are a cost for stakeholders involved in trading activities and affect their trade motivations. However, there are a lot of macro variables affecting trade and it is not possible for freight to be the basic variable alone. Therefore, when it is considered absolute to have an effect on the cargo handled at the ports, it is likely that the volatility in freight rates affect the volatility in the amount of cargo handled at the ports. In other words, those concerned container handling volume in the port are reacting to information from the freight market. In this respect, this type of causality analysis can be said to be quite appropriate for the nature of the study.

The first versions of the tests that determine the volatility transition between the variables have been developed by Cheung and Ng (1996). Cross correlation function (CCF) of squared univariate GARCH residual lie in the basis of this test. However, some problems arise in this method. When the volatility processes are leptokurtic, the corresponding CCF-based Portmanteau values may have problems in small samples due to the significant oversizing (Nouira et al., 2018). To overcome this problem, Hafner and Herwatz (2006) have developed a volatility spillover test based on the Lagrange multiplier (LM) principle. They have also used Monte Carlo simulation and showed that the LM approach provides more robust results to the mentioned problems (Nazlioglu et al., 2013; Chang and McAleer, 2017). The causality in variance test developed by Hafner and Herwatz (2006) has been used in this study, which allows to test the volatility spillover between the two variables (Bayat et al., 2015).

The change in the variance is an indication of how the new information has reached and how the market evaluates the information (Hu et al., 1997; Koseoglu and Cevik, 2013; Papież and Śmiech, 2013). In particular, with regard to the port and freight variables that are the subject of this study, it is expected that the amount of cargo handled in the port will be sensitive to and respond to the information coming from the freight market.

4. Findings

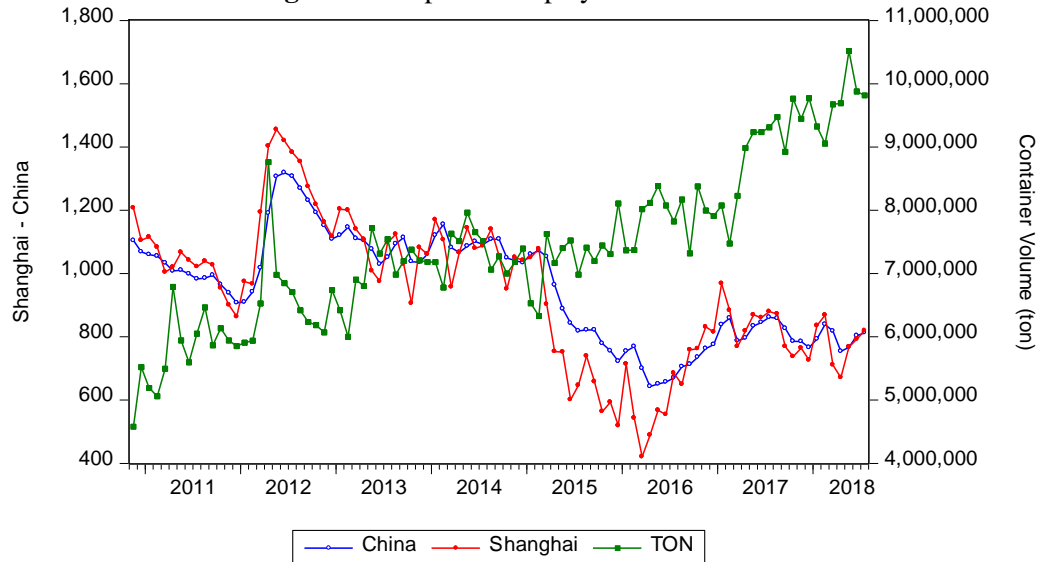
The data set used in the study consists of 93 observations on a monthly basis covering November 2010 through July 2018. The data set is presented as raw, logarithmic and return series in Table 1. Taking the logarithms of the data facilitates the processability and makes the discrete series continuous. The reason for including statistics of differenced return series in the table is that the series contain unit roots according to the results presented in Table 2. In addition, it is more appropriate to study with returns series in financial volatility analysis.

Table 1: Descriptive Statistics of the Variables

	SHANGH			Ln	Ln	Ln	Δ Ln	Δ Ln	Δ Ln
	CHINA	AI	TON	CHI.	SHA.	TON	CHI.	SHA.	TON
Mean	953.3	937.5	7423826.	6.84	6.81	15.80	-0.00	-0.00	0.00
Median	985.6	966.6	7318569.	6.89	6.87	15.80	-0.00	-0.01	-0.00
Maximum	1319.2	1455.2	10518507	7.18	7.28	16.16	0.15	0.31	0.29
Minimum	643.2	421.1	4579290.	6.46	6.04	15.33	-0.09	-0.27	-0.22
Std. Dev.	168.8	226.0	1248925.	0.18	0.25	0.16	0.04	0.10	0.07
Skewness	0.05	-0.04	0.32	-0.21	-0.63	-0.10	0.37	0.12	0.64
Kurtosis	2.05	2.54	2.69	2.01	3.00	2.81	4.51	3.41	4.75
Jarque-Bera	3.46	0.83	1.99	4.48	6.21	0.29	11.01	0.89	18.1
Probability	0.17	0.65	0.36	0.10	0.04	0.86	0.00	0.63	0.00
Observations	93	93	93	93	93	93	92	92	92

Source: Bloomberg, 2018; UDHB, 2018

The graphical representations of the variables used in the study are presented in Figure 1. This is not enough to make statistically significant inferences, but it is still important to provide a preliminary idea about the relationships. When the container volume handled in the ports is examined, it can be said that there is an increasing trend. Although there are small declines in some times, the general trend is on an upward trend. Factors such as Turkey's economic growth, increase in trade volume of the country, and policy about being a logistics base in the region might have been effective in this upward trend observed in the covered period. On the other hand, both of the container freight indices follow fluctuating courses. Sometimes an increasing trend and sometimes a decreasing trend can be observed. Both indices move along a parallel course. However, it can be said that the Shanghai index is more volatile, because both the highest and the lowest freight points have been observed in this index in the covered period. The relationship between the freight indices and container volume appears to be mostly negative. There are many reasons for this, and the increase in volume cannot be explained by the decline in the index alone. However, it is not unreasonable to assume that the decrease in transportation costs encourages trade.

Figure 1: Graphical Display of the Variables

Source: Bloomberg, 2018; UDHB, 2018

In order to apply the causality in variance analysis, the variables must be stationary. Therefore, Augmented Dickey Fuller (Dickey & Fuller, 1979), Phillips-Perron (Phillips & Perron, 1988), and Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (Kwiatkowski et al., 1992) tests have been applied for the stationarity controls and the results are presented in Table 2. According to the first ADF test, all variables are not stationary at the level, ie they contain unit roots. When the first differences are taken, they become stationary. According to the PP test, only the Ton variable is stationary at the level, while the other two have unit roots. Finally, according to the KPSS test, only Shanghai variable is stationary at the level. The results of the unit root tests performed with different tests vary. Therefore, the first differences of all series are taken and it is aimed to obtain more robust results in the causality in variance test.

Table 2: Unit Root Test Results

	Variable	Level		First Difference	
		Intercept	Trend and Intercept	Intercept	Trend and Intercept
ADF	China	-1.2433	-1.9340	-6.8685*	-6.8295*
	Shanghai	-2.1282	-2.5441	-10.343*	-10.289*
	Ton	-1.8089	-6.1224*	-13.697*	-13.616*
PP	China	-1.3626	-1.8953	-5.6127*	-5.5719*
	Shanghai	-2.1282	-2.4420	-10.469*	-10.408*
	Ton	-2.6427***	-6.1009*	-21.350*	-21.115*
KPSS	China	0.8340	0.1354**	0.1082***	0.1095***
	Shanghai	0.7317*	0.1166***	0.0694***	0.0597***
	Ton	1.1641	0.1400**	0.1799***	0.1262**

ADF and PP Critical values for Intercept: -3.504727 for *1%, -2.893956 for **5%, -2.584126 for ***10%.
 ADF and PP Critical Values for Trend and Intercept: -4.063233 for *1%, -3.460516 for **5%, -3.156439 for ***10%.
 KPSS Critical values for Intercept: -0.739000 for *1%, 0.463000 for **5%, 0.347000 for ***10%.
 KPSS Critical Values for Trend and Intercept: 0.216000 for *1%, -0.146000 for **5%, 0.119000 for ***10%.

Correlation analyzes have been applied to statistically determine the significance of the relationship between variables, which are roughly mentioned in Figure 1. The results of the correlation analysis, which allows to determine the direction and power of the relationship between the variables, are presented in Table 3. The distribution of data in the analysis type is an important issue. Normally distributed data is usually analyzed by Pearson correlation analysis. According to the Jarque-Bera test statistics in Table 1, while the Shanghai data is normally distributed, the other two variables do not show normal distribution characteristics. For this reason, both Spearman and Pearson correlation analysis have been applied.

According to the results, Spearman correlation indicates a weak negative relationship between variables. This can be interpreted as the increase in container freight rates has a negative effect on the amount of cargo handled at Turkish ports, however, this effect is not very strong. Furthermore, there is no significant relationship between the cargo volume and the freight indices according to Pearson correlation. In addition, there is a positive significant relationship between the two container freight indices as expected, because both indices move together. After obtaining the preliminary information about the theoretical relationship between the variables, the causality analysis has been applied.

Table 3: Correlation between Variables

		TONNAGE	<i>Pearson</i> CHINA	SHANGHAI
<i>Spearman</i>	TONNAGE		-0.10 (-1.038)	-0.15 (-1.491)
	CHINA	-0.24 (-2.354)	0.30	0.13 0.54 (6.187)
	SHANGHAI	0.02*	0.56 (6.526)	0.00
		-0.19 (-1.874)	0.00*	

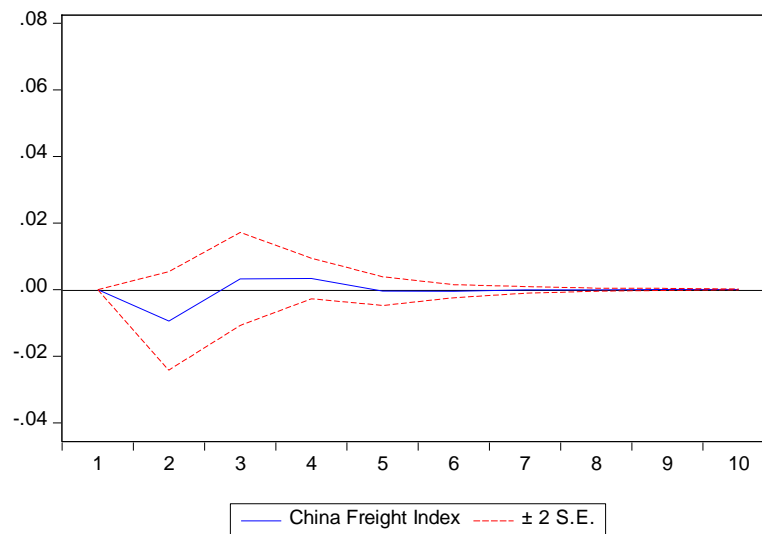
In order to examine the effect of volatility spillover between variables, causality in variance test has been applied. For this test to be applied, variables must be stationary. As shown in Table 2, the series become stationary when the first differences are taken, namely when they become a series of returns. After making sure that all the series are stationary, causality in variance analysis has been applied and the results are presented in Table 4. According to the results of the test, it is expected that there should be volatility transition from both indexes to the container volume. However, a significant causality has been determined only from China freight index to container volume.

Table 4: Results for Causality in Variance Test

INDEX	INDEX to TON	TON to INDEX
SHANGAI	0.58 (1.06)	0.13 (3.97)
CHINA	0.08* (5.04)	0.29 (2.40)

*Significant at 90%

It is expected that the effect of volatility spillover from China freight index on the volume of containers handled at ports is negative according to the theoretical background and correlation analysis results presented in Table 3. In order to verify this effect statistically, the VAR equation is estimated with China freight index and container volume variables, and impulse response analysis is applied. In the VAR Equation, Akaike information criterion (AIC) and Hannan-Quinn (HQ) information criterion show the most appropriate lag of 2, while Schwarz information criterion (SC) 1. For this reason, the VAR equations have been estimated with 2 lags and impulse response analysis has been applied and the result of the analysis is presented in Figure 2. According to the results, 1 standard deviation shock from the China freight index has a negative impact on the container volume and this negative effect continues until the 3rd period.

Figure 2: Response of Container Volume to the China Freight Index

5. Conclusion

Transportation costs are one of the most important factors affecting international seaborne trade. Despite the fact that containers mostly include value-added cargoes and the ratio of transportation costs to the cargo value is low, transportation costs are still likely to affect the demand for container transportation. In addition, while the freight rates are income indicators for carriers, they become cost indicators for the shippers. Since the demand for ports is directly related to the demand for maritime transport, it is quite natural that there is a relationship between the freight rates and the volume of cargo handled at the ports. In this context, this study aims

to examine the relationship between freight rates and container volume handled in Turkish ports and to confirm this relationship statistically. Since the container volume is affected by many factors and cannot be evaluated only by considering transportation costs, it is thought that the causality in variance method is the most suitable one that enables to determine the relationship between volatilities of the variables. Analyses have been carried out under the assumption that stakeholders interested in container transport in Turkish ports would react to news from freight indices (transportation costs).

As the container freight rates are not known regionally, Shanghai and China freight indices have been included in the analyses as a proxy of the general freight rates. These indices are the most common and inclusive indices used to monitor container freight transport in the world. According to the results, there is a volatility spillover effect from China freight index to the volume of containers handled in ports of Turkey. In other words, freight rate fluctuations are the cause of the volatility in container handling volumes in Turkey, and those concerned in container trade react to the information from the China freight market. According to the impulse response analysis derived from the established VAR equation in order to determine whether this response is positive or negative, the container volume reacts negatively to the positive shock in the China freight index.

Since the analysis used is a volatility spillover test, and based on the causality relationship in variance, it may be wrong to attribute all changes in container traffic in Turkish ports to changes in container freight indices. Factors such as exchange rates and political relations between countries are much more effective in terms of international trade volume. Therefore, it cannot be concluded that the container transport costs affect the general trend. Also the theoretical impact of transportation costs on demand for transportation activities varies in general, but is generally low. However, this does not mean that transport costs have no effect at all, and as a result of this study, there is a volatility spillover to the container traffic in Turkish ports from the container freight indices that represent the transportation costs. The information of the increase in container transport costs are evaluated by some port users and these users react negatively by canceling imports or exports of some goods.

A similar study has also been carried out by Kim (2016), but the author used BDI and do not go through a separation of cargo types. In this respect, this study is a first in the literature in terms of examining the container market and using the causality in variance method. The results obtained from this study can be taken into consideration especially by the port operators. Fluctuations and volatilities in China freight index can be monitored and its reflections on freight traffic at ports can be anticipated. The port operators may also reduce the shrinkage in demand by applying price policies against possible increases in the freight index.

The biggest limitation of the study is related to the data set, as the available container freight indices start in November 2010. If the length of time covered by

the sample can be expanded, more reliable results can be obtained. Further studies may expand the samples by including the amounts of cargo handled at ports of other countries in order to obtain more generalizable results. The subject can also be analyzed through a single port and more port-oriented results can be achieved in order to implement more particular policies.

References

- Akar, O. and Esmer, S. (2015). Cargo Demand Analysis of Container Terminals in Turkey. *Journal of ETA Maritime Science*, 3(2), 117-122.
- Akgül, E. F., Fişkin, C. S., Düzalan, B., Erdoğan, T. and Çetin, Ç. K. (2015). Liman Rekabetçiliği ve Etkinlik: Türkiye'deki Konteyner Limanları Üzerine Bir Analiz. 2. *Ulusal Liman Kongresi*, İzmir.
- Akyürek, E. (2017). Türkiye Karadeniz Limanları Verimlilik Analizi. *Verimlilik Dergisi*, 4, 29-45.
- Ateş, A. and Esmer, S. (2014). Farklı Yöntemler ile Türk Konteyner Limanlarının Verimliliği. *Verimlilik Dergisi*, 1, 61-76.
- Ateş, A., Esmer, S., Çakır, E. and Balci, K. (2013). Karadeniz Konteyner Terminallerinin Göreceli Etkinlik Analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi*, 5 (1), 1-22.
- Behar, A. and Venables, A. J. (2011). *Transport Costs and International Trade*. Handbook of Transport Economics, 97-115.
- Bloomberg (2018). *Container Freight Indices*, <https://www.bloomberg.com/professional/>, (Accessed: 20.08.2018)
- Branch, A. E. (1988). *Economics of Shipping Practice and Management (2nd ed)*. New York: Springer Science & Business Media.
- Chang, C. L. and McAleer, M. (2017). A Simple Test for Causality in Volatility. *Econometrics*, 5(1), 1-5.
- Cheung, Y. W. and Ng, L. K. (1996). A Causality-in-Variance Test and Its Application to Financial Market Prices. *Journal of Econometrics*, 72(1-2), 33-48.
- Chi, J. and Cheng, S. K. (2016). Do Exchange Rate Volatility and Income Affect Australia's Maritime Export Flows to Asia?. *Transport Policy*, 47, 13-21.
- Crucial Perspective (2018). <https://crucialperspective.com>, (Accessed: 26.09.2018)
- Demirci, A. and Tarhan, D.B. (2016). Türkiye'de Faaliyet Gösteren Liman İşletmeleri ve Bu İşletmelerin Etkinliklerinin Veri Zarflama Analizi Yöntemiyle Ölçümü. *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(2), 144-160.

- Dickey, D. A. and Fuller, W. A. (1979). Distribution of the Estimators for Autoregressive Time Series with A Unit Root. *Journal of the American Statistical Association*, 74, 427–431.
- Flex Port (2018). www.flexport.com, (Accessed: 26.09.2018)
- Güner, S. (2015a). Investigating Infrastructure, Superstructure, Operating and Financial Efficiency in The Management of Turkish Seaports Using Data Envelopment Analysis. *Transport Policy*, 40, 36-48.
- Güner, S. (2015b). Proposal of a Two-Stage Model for Measuring the Port Efficiency and an Implication on Turkish ports. *Alphanumeric Journal*, 3(2), 99-106.
- Hu, J. W. S., Chen, M. Y., Fok, R. C. and Huang, B. N. (1997). Causality in Volatility and Volatility Spillover Effects between US, Japan and Four Equity Markets in the South China Growth Triangular. *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 7(4), 351-367.
- Karamperidis, S., Jackson, E. and Mangan, J. (2013). The Use of Indices in the Maritime Transport Sector. *Maritime Policy & Management*, 40(4), 339-350.
- Kim, C. B., (2016). Impact of Exchange Rate Movements, Global Economic Activity, and the BDI Volatility On Loaded Port Cargo Throughput in South Korea. *The Asian Journal of Shipping and Logistics*, 32(4), 243-248.
- Kim, C. B., (2017) Does Exchange Rate Volatility Affect Korea's Seaborne Import Volume?. *The Asian Journal of Shipping and Logistics*, 33(1), 43-50.
- Korinek, J. and Sourdin, P. (2009). Maritime Transport Costs and Their Impact on Trade. *Organization for Economic Co-operation and Development TAD/TC/WP. 7*, 1-24.
- Korkmaz, O. (2012). Türkiye'de Gemi Tasimaciliginin Bazi Ekonomik Göstergelere Etkisi. *Business and Economics Research Journal*, 3(2), 97-109.
- Koseoglu, S. D. and Cevik, E. I. (2013). Testing for Causality in Mean and Variance Between the Stock Market and The Foreign Exchange Market: An Application to the Major Central and Eastern European Countries. *Finance a Uver*, 63(1), 65.
- Kwiatkowski, D., Phillips, P.C.B., Schmidt, P. and Shin, Y. (1992). Testing the Null Hypothesis of Stationarity Against the Alternative of A Unit Root. *Journal of Econometrics*, 54, 159-178.
- Nazlioglu, S., Erdem, C. and Soytas, U. (2013). Volatility Spillover Between Oil and Agricultural Commodity Markets. *Energy Economics*, 36, 658-665.

- Nouira R, Amor T. H., and Rault C, (2018). Oil Price Fluctuations and Exchange Rate Dynamics in the MENA Region: Evidence from Non-Causality-in-Variance and Asymmetric Non-Causality Tests. *Quarterly Review of Economics and Finance*, 1-23.
- Papież, M. and Śmiech, S. (2013). Causality-in-Mean and Causality-in-Variance Within the International Steam Coal Market. *Energy Economics*, 36, 594-604.
- Phillips, P.C.B. and Perron, P. (1988). Testing for Unit Root in Time Series Regression. *Biometrika*, 75, 335-346.
- Sağlam, B. B., Açık, A., and Ertürk, E. (2018). Evaluation of Investment Impact on Port Efficiency: Berthing Time Difference as a Performance Indicator. *Journal of ETA Maritime Science*, 6(1), 37-46.
- Shanghai Shipping Exchange (2018a). <http://en.sse.net.cn/brief/function0303.jsp>, (Accessed: 26.09.2018).
- Shanghai Shipping Exchange (2018b). http://en.sse.net.cn/indices/introduction_ccfi_new.jsp, (Accessed: 26.09.2018).
- Shanghai Shipping Exchange (2018c). <https://en.sse.net.cn>, (Accessed: 26.09.2018).
- Stopford, M. (2009). *Maritime Economics*, London: Routledge.
- UDHB (2018). *Container Statistics*, https://atlantis.udhb.gov.tr/istatistik/istatistik_arsiv.aspx, (Accessed: 20.10.2018).